

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**KAMU HARCAMALARI, ENFLASYON VE
EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ:
“TÜRKİYE ÖRNEĞİ”**

Binnur AYSAL

185011033

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Armağan TÜRK

Bandırma 2023

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KAMU HARCAMALARI, ENFLASYON VE
EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ:
“TÜRKİYE ÖRNEĞİ”

Binnur AYSAL
185011033

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr. Üyesi Armağan TÜRK

Bandırma 2023

ETİK BEYAN SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/01/2023)

ÖZET

KAMU HARCAMALARI, ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ “TÜRKİYE ÖRNEĞİ”

Binnur AYSAL

Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkisinin belirlenmesi hedeflenen bu çalışmada önce teorik açıklama yapılarak konu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise ekonometrik bir model yardımı ile kamu harcamaları, ekonomik büyüme ve enflasyon verileri test edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak literatürde yer alan kamu harcamaları tanımları ve kapsamına yer verilmiştir. Kamu harcamalarının artış nedenlerine ve bu harcamaların etkilerine değinilerek teorik zemin de konu açıklanmıştır. Aynı zamanda ikinci bölümde enflasyon hakkında genel bilgiler verilerek enflasyon ile kamu harcamalarının ilişkisi teorik çerçevede açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise ekonomik büyüme kavramı tanımlanarak, belirleyicileri ölçümü ve ekonomik büyüme modelleri kamu harcamaları ilişkisi teorik açıdan açıklanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 2007-2021 yılları arasındaki kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme verileri ele alınarak ekonometrik modelleme oluşturulmuştur. Ekonometrik modelleme yardımıyla bir ekonomi politikası aracı olarak kamu harcamalarının, enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri test edilmiştir. Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon arasındaki teorik ilişki aktarıldıktan sonra yapısal eşitlik modellemesine yer verilmiştir. Ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki etkileşimi de tespit edilerek kamu harcamalarının ve toplam kamu harcamalarının hedeflenen ekonomik büyüme ve enflasyona net etkisi hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular yardımıyla Türkiye için net etki katsayıları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu harcamaları, Enflasyon, Ekonomik Büyüme, Yapısal eşitlik modeli, Doğrulayıcı faktör analizi

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES, INFLATION AND ECONOMIC GROWTH “TURKEY EXAMPLE”

Binnur AYSAL

In this study, which the effect of public expenditure on economic growth and inflation in Turkey is aimed to be determined, information about the subject is first given by providing a theoretical explanation. Subsequently, public expenditure, economic growth and inflation data are tested with the help of an econometric model. First, the definitions and scope of public expenditure found in the literature are presented. The subject is explained in a theoretical context by discussing the reasons for the increase in public expenditure and the effects of these expenditures. At the same time, in the second section, general information on inflation is provided and the relationship between inflation and public expenditure is explained in a theoretical framework. In the third section, the concept of economic growth is defined; determinants and measurement of it and the relationship between public expenditure and economic growth models are explained theoretically. In the fourth part of the study, econometric modeling is carried out using public expenditure, inflation, and economic growth data for the period 2007-2021. The effects of public expenditure as an economic policy tool on inflation and economic growth are tested with the help of this econometric modeling. After commenting the theoretical relationship between public expenditure, economic growth, and inflation; structural equation modeling is included. The interaction between economic growth and inflation is also determined and the net effect of public expenditure and total public expenditure on the targeted economic growth and inflation is calculated. Net effect coefficients for Turkey are presented with the help of the findings.

Keywords: Public expenditures, Inflation, Economic Growth, Structural equation model, Confirmatory factor analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Çalışmamı hayata geçirme sürecinde görüşleriyle beni destekleyen, samimiyetini hissettiren ve beni doğru yönde yönlendiren danışman hocam Doktor Öğretim Üyesi Armağan Türk'e çok teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen Aileme, çalışmam boyunca sürekli yanımda olan Eşime ve varlığı ile umut ışığım olan Oğluma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Binnur AYSAL

Bandırma 27.01.2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK BEYANI SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI İKTİSAT EKOLLERİNİN KAMU HARCAMALARINDAKİ ARTIŞ KURAMINA YAKLAŞIMI

1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı.....	3
1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	5
1.2.1. Ekonomik Ayrıma Göre Sınıflandırma	6
1.2.1.1. Reel harcamalar	6
1.2.1.2. Transfer harcamaları	9
1.2.2. İdari Ayrıma Göre Sınıflandırma	10
1.2.3. Fonksiyonel Ayrıma Göre Sınıflandırma	10
1.3. Kamu Harcamalarındaki Artış Kuramları	15
1.3.1. Klasik Kamu Harcamaları Yaklaşımı.....	15
1.3.2. Keynesyen Kamu Harcamaları Yaklaşımı	16
1.3.3. Neo-Klasik Kamu Harcamaları Yaklaşımı.....	17
1.3.3.1. Wagner yasası: kamu harcamalarının sürekli artışı	17

1.3.3.2. Peacock-Wiseman: harcamaların sıçramalı artış tezi.....	18
1.3.4. Baumol Hipotezi.....	20
1.4. Yeni Liberal Yaklaşım.....	21
1.4.1. Kamusal Tercihler Yaklaşımı	21
1.4.2. Buchanan- Wagner Hipotezi.....	23
1.5. Diğer Yaklaşımlar.....	23
1.6. Kamu Harcamalarını Etkileyen Faktörler.....	24
1.6.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri	25
1.6.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Sebepleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENFLASYON VE KAMU HARCAMALARI

2.1. Enflasyon	30
2.2. Enflasyon Çeşitleri	31
2.2.1. Fiyat Artış Türlerine Göre Enflasyon Türleri	31
2.2.1.1. Ilımlı enflasyon	32
2.2.1.2. Yüksek enflasyon.....	32
2.2.1.3. Hiper enflasyon	33
2.2.2. Sebeplerine Göre Enflasyon Türleri.....	33
2.2.2.1. Talep enflasyonu	34
2.2.2.2. Maliyet enflasyonu.....	35
2.2.2.3. Yapısal enflasyon	36
2.2.2.4. Beklenti enflasyonu.....	37
2.3. Enflasyonun Nedenleri.....	38
2.4. Türkiye’de Enflasyon.....	38
2.5. Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişki	39

2.5.1. Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Teorik Temelleri.....	39
2.5.1.1. Reel harcamaların enflasyon ile ilişkisi	40
2.5.1.2. Cari harcamaların enflasyon ile ilişkisi.....	40
2.5.1.3. Yatırım harcamaların enflasyon ile ilişkisi	41
2.5.1.4. Transfer harcamaların enflasyon ile ilişkisi.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMİK BÜYÜME VE KAMU HARCAMALARI

3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı Ve Kaynakları	45
3.1.1. Ekonomik Büyüme	45
3.1.2. Büyümenin Kaynakları	46
3.1.2.1. Beşeri kaynaklar.....	46
3.1.2.2. Sermaye birikimi.....	47
3.1.2.3. Doğal kaynaklar	48
3.1.2.4. Teknolojik Gelişme.....	49
3.2. Başlıca Büyüme Modelleri.....	49
3.2.1. Klasik Ekol Öncesi Büyüme Modelleri.....	49
3.2.1.1. Merkantilist akım	50
3.2.1.2. Fizyokrasi Akımı.....	51
3.2.2. Klasiklerin Büyüme Teorileri	51
3.2.2.1. Adam Smith'in büyüme teorisi	52
3.2.2.2. David Ricardo'nun büyüme teorisi	53
3.2.3. Modern Büyüme Teorileri	54
3.2.3.1. Harrod- Domar büyüme modeli	55
3.2.3.2. Neoklasik (Solow) büyüme modeli	56
3.2.4. İçsel Büyüme Teorileri.....	57

3.3. Kamu Harcaması- Büyüme İlişkisinin Belirleyicileri	60
3.4. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Literatür	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’NİN KAMU HARCAMALARININ, ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

4.1. Çalışmanın Amacı, Kısıtlılıklar ve Yöntemi	66
4.2. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem	66
4.3. Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları.....	72
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83

TABLÖLAR

Tablo 1: Cari Harcamalar ve Yatırım Harcamaları Arasındaki Farklar.....	8
Tablo 2: Kamu Transfer Harcamalarının Sınıflandırması	9
Tablo 3: Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Çalışmalar	42
Tablo 4: Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	62
Tablo 5: Veri Tanımlamaları ve Kaynakları	67
Tablo 6: Gözlenen Değişkenlerin Korelasyon Matrisi.....	69
Tablo 7: Uyum Ölçüt Referans Değerleri ve Modelin Uyum Ölçüt Bulguları.....	69
Tablo 8: Uyumlaştırılmış Değişkenlerin Kovaryans Matrisi	70
Tablo 9: Gözlenen Değişkenlerin Karşılıklı Kovaryans (Korelasyon) Tablosu	72
Tablo 10: Ekonomik Büyüme Bakımından Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları	73
Tablo 11: Enflasyon Oranı Açısından Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları	73
Tablo 12: Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Oranı Net Etkisi ..	74

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kamu harcamalarının fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmasına göre sınıflandırılması.....	5
Şekil 2: Kamu harcamalarının GSMH 'ya oranı	19
Şekil 3: 2010-2019 Yılları Arasına Ait Tüketici Enflasyon Oranları.....	31
Şekil 4: Talep Enflasyonu.....	35
Şekil 5: Maliyet Enflasyonu	36
Şekil 6: Planlanan Model Değişkenlerinin Yol Diyagramı	68
Şekil 7: Yapısal Eşitlik Modeli Diyagramı Şekil	71

KISALTMALAR

GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsılaya
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
ARDL	: Sınır Testi Yaklaşımı
VAR	: Vektör Otoregresyon
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Enstitüsü
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insanların toplu bir şekilde yaşama istekleri ve gereklilikleri farklı ihtiyaçların doğmasına sebep olmuştur. Modern devlet içerisinde ise bu ihtiyaçların karşılanması ve yerine getirilmesi olarak devletler birincil derecede göreceli ve sorumlu olmaktadır.

Bu bağlamda, hangi amacı gerçek? Yüzyılın ortalarından sonra İkinci Dünya Savaşının akabinde refah anlayışı değişmiş ve devletler toplumlarına refah seviyesini arttırıcı politikalar uygulamak ve geliştirmek zorunda kalmışlardır. Doğal olarak refah seviyesini arttırmak için ise sürekli olarak devletlerin kamu harcamalarında artış göstermeleri gerekmektedir. Kamu harcamalarında artış gösterebilmek için ise bütçenin olması gereklidir. Bundan dolayı refah seviyesinin arttırılması aslında ekonomik büyüme ve kalkınmaya endeksli parametreler olarak değerlendirilmiştir.

Modern anlamdaki devletlerin refah arttırıcı politikalar gereği yapacakları harcamaların yanında bir de zaruri olarak yapmak zorunda oldukları harcamalar vardır. Bu harcamalar ise genel olarak eğitim, sağlık ve güvenlik harcamaları başlıkları altında toplanmaktadır.

Devlet yapısı dediğimiz kavram tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak değişmiş ve konjonktürel şartlar ile çağın gerektirdiği şartlara göre şekillenmiştir. Ortaya çıkan değişim sadece işlevsel anlamda olmayıp örgüt yapısında da görülmektedir. Yani uygulanacak kamu politikaları da esasında dönemin şartlarına göre belirlenmekte ve sürekli bir değişim göstermek zorundadır. Bu değişikliklerin tetikleyicileri ya da belirleyicileri ise genellikle ekonomik krizler, savaşlar, salgın hastalıklar, teknolojik gelişmeler, bilgi ve iletişim alanındaki gelişmeler gibi unsurlara göre değişim göstermektedir. Örneğin 1929 ekonomik buhranına sebep olan doğa olayları neticesinde Dünya’da görülen büyük ekonomik buhran neticesinde ekonomik sistemde büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim uzun bir süre ve halen daha Dünya ekonomik sisteminde belirleyici konumdadır. Keynesyen politikalar olarak adlandırılan bu ekonomik modelin geçerliliği halen daha araştırmacılar ve ekonomistler tarafından desteklenmektedir.

Keynesyen makroekonomik modele göre kamu harcamalarının ekonomik sisteme ve büyümeye pozitif anlamda katkı sunacağı savunulmaktadır. Dolayısıyla kamu harcamaları ile birlikte istihdam alanında ve yatırımlar anlamında yaratacağı etkinin ülkelerin büyümelerine de etkisi olduğu düşüncesi savunulmaktadır. O dönemdeki düşünce halen daha çoğu ekonomist tarafından büyüme modeli olarak ve kalkınma gerekliliği olarak savunulmakta ve uygulanmaktadır. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi desteklediğini savunana Keynesyen modeline göre devlet kamu harcamaları yaparken özel sektörden borç almak suretiyle gerçekleştireceği kamu harcamalarında piyasada ki durgunluğa son verebilir. Böylelikle ekonomik kalkınma ve büyümenin de gerçekleşmesini desteklemiş olur.

Çalışma dört bölümden oluşmuş olup, ilk bölümde kavramsal açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde enflasyon ve enflasyon çeşitleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise büyüme kavramı ve büyüme teorileri ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 2007-2021 yılları arasında kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme verileri kullanılarak bir model kurulmuştur. Kurulan model sonucu elde edilen çıktılarına göre bir politika aracı olarak kullanılan kamu harcamalarının makro ekonomik değişkenler üzerinde etkileri vardır. Bu kapsamda kamu harcamalarının enflasyon ve büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Dolayısıyla kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon arasındaki teorik ilişki aktarıldıktan sonra yapısal eşitlik modellemesine yer verilmiştir. Ekonomik büyüme ve enflasyon arasındaki etkileşimi de tespit edilerek kamu harcamalarının ve toplam kamu harcamalarının hedeflenen ekonomik büyüme ve enflasyona net etkisi hesaplanabilir duruma gelmiş ve elde edilen bulgular bir araya getirilerek Türkiye bakımından net etki katsayıları çalışmada yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI İKTİSAT EKOLLERİNİN KAMU HARCAMALARINDAKİ ARTIŞ KURAMINA YAKLAŞIMI

Kamu harcamaları, bir ülkenin Merkezi, Eyalet ve Yerel yönetimleri tarafından yapılan hükümet harcamaları anlamına gelmektedir. En basit tanımlamada kamu harcamaları, hükümetlerin, kamu mallarının sağlanması veya kaynakların yeniden dağıtılması gibi hedeflerini gerçekleştirmek için mal ve hizmet üretmesini ve satın almasını sağlar. Bu kapsamda ilk bölümde kamu harcamaları ile ilgili literatürde yer alan ayrıntılı tanımlara yer verilecektir. Daha sonra kamu harcamalarının sınıflandırması ve bu sınıflandırmalar içerisindeki alt kalemler incelenerek, kamu harcamalarının artış nedenleri teorik çerçevede açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı

Literatürde kamu harcamalarının farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Farklı tanımların ortaya çıkmasında tanımı yapanların iktisadi görüşleri yanında tanımı yapılan dönemde etkisi bulunmaktadır. Literatürde yer alan tanımlar farklı olmakla birlikte ortak bazı noktaları da bulunmaktadır. Bu çerçevede literatürde yer alan tanımlamalar aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir. Sözlük anlamı olarak kamu harcaması bir kuruluşun toplum tarafından toplu olarak tüketilen mal ve hizmetleri sağlamak için yaptığı harcamalar olarak tanımlanmıştır (Mwakibete,2014:5205).

Belirli bir toplum düzeni kurulabilmesi için adalet, güvelik gibi bazı temel ihtiyaçları sağlayacak olan devlet olgusuna ihtiyaç duyulur. Toplumların ihtiyaçlarını karşılayarak belirli bir sistem ve düzen içinde yaşam sunan devlet, böylece kendi devamlılığını da sağlamış olur. Bu düzen ve işleyişin kurulup devam etmesi için devletin çeşitli harcamalar yapması gerekir. Bu harcamalar kamu harcamaları olarak tanımlanmaktadır (Uluatam,1997: 221).

Kamu harcamaları, Devlet, sosyal güvenlik idareleri, mahalli idareler ve bunlara bağlı idare ve organlar tarafından yapılan harcamalar olarak tanımlanmıştır. Bu

tanımlama üç ana kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan ilki kamu hizmetlerinin düzgün işlenmesini sağlamak için kullanılan işletme giderleri (mevcut personel ve bakım maliyetleri, malzeme satın alma vb.). İkincisi yeniden dağıtım harcamaları: hanelere ödenen nakit yardımlar (örn. emeklilik maaşları, aile yardımları, asgari sosyal yardımlar, vb.), şirketlere ve hanelere ödenen sübvansiyonlar, vb. Üçüncü ve son olarak ise kamu üretken sermayesini yenilemeyi veya artırmayı amaçlayan yatırım harcamalarıdır (örneğin, araştırma ve geliştirme harcamaları, silah alımları, bina ve altyapı inşaatı, vb.) (Insee,2022).

Kamu harcamaları kavramı, kamuda yapılan hizmetler için kamu bütçesinden karşılanan giderlerin bütünüdür (Çelebi,1994: 1). Kamu harcamaları, bir ülkenin devleti veya yerel yönetimleri tarafından yapılan harcamalardır. Bu harcamalar, çeşitli hizmetlerin sağlanması, yatırımların gerçekleştirilmesi ve diğer görevlerin yerine getirilmesi için yapılır. Kamu harcamaları, genellikle bir ülkenin bütçesinden karşılanır ve ülkenin ekonomik durumunu ve harcama yapısını yansıtır. Kamu harcamaları, genel olarak sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, ulaşım, adalet ve güvenlik gibi alanlarda yapılır. (Uluatam,1991:211).

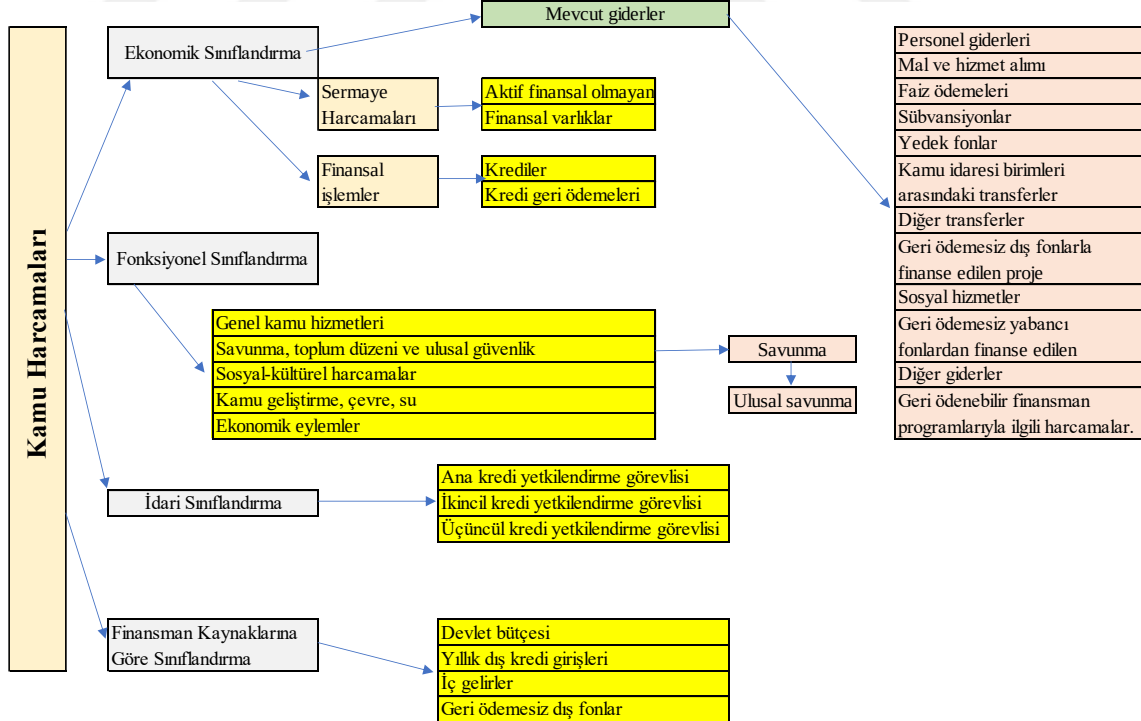
Literatürde kamu harcamaları tanımlanırken dar ve geniş olmak üzere genellikle iki tür tanımlamaya gidildiği görülmüştür. Dar anlamda kamu harcamaları, devletin veya yerel yönetimlerin özel sektöre ait olmayan birimlerine yaptığı harcamalardır. Bu harcamalar, çeşitli hizmetlerin sağlanması, yatırımların gerçekleştirilmesi ve diğer görevlerin yerine getirilmesi için yapılır. Örneğin, bir ülkenin devlet okullarına yaptığı harcamalar, dar anlamda kamu harcamalarıdır. Geniş anlamda kamu harcamaları ise, dar anlamdaki kamu harcamalarının yanı sıra, devletin veya yerel yönetimlerin özel sektöre ait birimlerine yaptığı harcamaları da kapsar. Örneğin, bir ülkenin özel bir sağlık kuruluşuna yaptığı harcamalar, geniş anlamda kamu harcamalarıdır. Bu iki tanım arasındaki fark, devletin veya yerel yönetimlerin hangi tür birimlerine yaptığı harcamaları kapsadığıdır. (Kalenderoğlu, 2005:31).

Değişen devlet yapıları ve modern zaman ihtiyaçlarını göz önüne alacak olursak kamu harcamalarının tanımında da önemli değişiklikler olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kamu harcamalarının kapsamı kesin ve net çizgilerle belirlenemez. Bu harcamaların

kamu aracılığıyla mı yoksa kamu kurumu ya da sosyal örgütler aracılığıyla mı yapıldığı, hangi kurumun harcamalarının dikkate alınacağı belirlenmelidir.

1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarına ilişkin sınıflandırmaların çoğalması, hangisinin en iyi olduğu konusunda kafa karışıklığına ve çok sayıda tartışmaya yol açmıştır. Yapılan çalışmalar kendi açısından yararlı olsa da kamu harcamalarının sınıflandırılması açısından fayda sağlamamaktadır. Bu açıdan bakıldığında her sınıflandırma kendi açısından tutarlıdır. Ayrıca, belirli harcama kalemlerini belirlenmiş kriterlere göre sınıflandırılması oldukça zordur. Kamu harcamaları yapısı itibarıyla dinamik olmasına karşın sınıflandırıcı gruplar zorunlu olarak statiktir. Bundan dolayı kamu harcamalarının sınıflandırmasıyla ilgili konuya yeni ışık tutan her tasnife ihtiyaç vardır. Sadece birbiriyle ve sorunun bütünü ile ilgili olarak çeşitli sınıflandırmalara odaklanılmaması gerekmektedir (Guest,1930:37). Aşağıdaki şekil kamu harcamaları için genel bir sınıflandırmayı göstermektedir.

Şekil 1. Kamu harcamalarının fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmasına göre sınıflandırılması

Kaynak: Huseraş A.T., 2018: 58

Kamu harcamaları ülkelerin içinde bulundukları koşulların değişmesi sebebiyle değişikliğe uğrayabilir. Dolayısıyla sunulan kamu hizmetleri de değişiklik gösterir (Erginay, 2010:187). Farklı iktisatçılar, Kamu Harcamalarını farklı biçimlerde sınıflandırdılar. Adam Smith, kamu harcamalarını devletin yerine getirdiği işlevlere göre sınıflandırmıştır. Bunlar savunma harcamaları, ticari harcamalar ve geliştirme harcamalarıdır. Dalton ise kamu harcamalarını hibeler ve satın alma fiyatı olarak sınıflandırmıştır (Accountlearning, 2022).

Kamu harcamalarının daha doğru şekilde yapılması için belirli bir sınıflandırmaya tabi olması kaynakların adaletli aktarımı için büyük öneme sahiptir. Kamu harcamaları ekonomik ayırım, idari ayırım ve fonksiyonel ayırım olarak üçe ayrılmaktadır.

1.2.1. Ekonomik Ayırma Göre Sınıflandırma

Ekonomik sınıflandırma ekonomik amaçları gerçekleştirmek için yapılan kamu harcamalarıdır. Bu sınıflandırmaya giren kamu harcamaları toplam hasılaya katkıda bulunmaktadır (Tuğlu, 2018: 15). Kamu harcamalarının aynı iktisadi özelliklere sahip olması ekonomik sınıflandırmayı nitelemektedir. Kamu harcamalarının milli gelire olan katkılarını izleyebilme fırsatını yaratan ekonomik sınıflandırmada kamu harcamalarının niteliği ve içeriği konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olunmalıdır (Eker Celebcioğlu, 2011: 11). Ekonomik sınıflandırma farklı şekillerde ele alınmaktadır. Türkiye’de uygulanan bütçeleme yönteminde ekonomik sınıflandırma cari giderler, yatırım harcamaları ve transferler şeklinde yapılmaktadır (Ünen, 2015: 5). Gayri safi milli hâsılaya (GSMH) fiyat ve üretim düzeyinde etki yapan harcamalar cari harcamaları; üretim kapasitesini arttırarak milli hâsılaya katkı yapan harcamalar yatırım harcamalarını oluşturur iken, devlet tarafından karşılıksız yapılan harcamalar ise transfer harcamalarını oluşturmaktadır (Işık ve Alagöz, 2005: 65). Yapılan bu sınıflandırmada milli hâsılaya katkı yapan cari ve yatırım harcamaları reel harcamalar, gelir dağılımını adaletinin sağlayan harcama ise transfer harcamaları olarak nitelendirilmektedir.

1.2.1.1. Reel harcamalar

Reel harcamalar kamu sektörünün piyasadan doğrudan mal ve hizmet alımları ile alakalı harcamalarını içermektedir (Erdem, vd; 2011: 47). Bir başka ifadeyle reel harcamalar devletin mal ve hizmet satın almak amacıyla yaptığı harcamalardır. Reel

harcamalar ekonomide doğrudan veya dolaylı şekilde etkili olabilir. Yapılan mal alımı doğrudan etki yaratırken, üretim faktörleri (emek, sermaye, teşebbüs) satın alınarak dolaylı etki yaratılmış olur. Reel harcamalar ekonomide devletin geleneksel fonksiyonuyla yaptığı harcamalardır. Bu harcamalara eğitim harcamaları, savunma harcamaları vb. harcamaları örnek olarak verebiliriz (Uluatam, 2003: 56). Çalışmada kamu harcamalarının sınıflandırılmasında ekonomik ayrıma göre sınıflandırıldığında harcamalar; cari, yatırım ve transfer harcamaları olmak üzere üç ayrı kategoriye ayrılmıştır.

Cari harcamalar: Cari harcamalar bir hizmet sunmak için yapılan harcamalardır. Bu harcamalar milli gelire katkıda bulunur fakat harcama yapıldığı dönemle sınırlı kalırlar. Yani bu harcamalar bir yıl içinde kullanılan fakat devamlılığı olmayan harcamalardır. Cari harcamalar devletin kamu alanındaki zorunlu olarak yaptığı harcamaları kapsar. Zorunlu harcamalar dışında; personel giderleri, kira, bakım onarım giderleri... vb. harcamalarda cari harcamalar kapsamında ele alınır (Ulutürk, 2001: 114). Cari harcamalar, her yıl tekrarlanan ve tamamen tüketime yönelik harcamalardır. Bu harcamalar faydaları kullanıldığı yıl içerisinde tükenen (kısa dönemli) ve devlet tarafından cari dönemde yapılan harcamaları içermektedir. Devlet tarafından yapılan cari harcamalardaki bir artış (azalış) ekonomi üzerinde genişletici (daraltıcı) bir etkiye sahiptir (Öztürk, 2014: 160-161). Başka bir ifade ile cari harcamalar, kamu hizmeti (yolluklar, bakım ve onarım, kamu personellerine yapılan maaş ödemeleri) sunmak için gerçekleştirilen harcamalardır. Cari harcamalar dönem içinde yapıldığından dolayı ülkelerin ekonomik bakımından refaha ulaşmasında etkili rol oynamaktadır.

Cari harcamalar, personel harcamaları (sözleşmeli personel ücretleri, işçi ücretleri, ödenekler, tedavi yardımları, sosyal yardımlar, tazminat, diğer personel giderleri vb.) ve diğer cari harcamaları (tüketim malları, malzeme ve demirbaş alımları, hizmet alımları vb.) olmak üzere iki farklı şekilde oluşmaktadır (Caymaz, 2016: 32-33). Cari harcamaların bir kısmı tüketim bir kısmı ise iktisadi gelişmelerle ilgilidir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan harcamalar etki ve faydaları cari dönemde yok olmayıp diğer dönemlere sarkmasına rağmen bunlar cari harcamalar olarak ele alınmaktadır. Faydası bir yılı aşan ve insana yönelik olan bu harcamalara “yatırım carileri” ve “kalkınma carileri” denilmektedir (Edizdoğan, vd; 2015: 91).

Yatırım harcamaları: Yatırım harcamaları üretim kapasitesini arttırmak için yapılan ve verimliliği olumlu yönde etkileyen harcamalardır. Bu harcamalar milli geliri doğrudan etkiler. Bunun yanında kamu sermaye stokundaki artıştan dolayı ekonomik büyümeyi de olumlu etkiler (Susam ve Yılmaz, 2001: 5). Yatırım harcamaları faydası bakımından dönemlik olabileceği gibi uzun zamanlara yayılarak da fayda gösterebilirler. Bundan ötürü yatırım harcamaları paralelinde sermaye stokundaki hareketliliğin zamanla değişimi sonucunda elde edilen verilerin birleşimi de yatırım harcamalarını meydana getirmektedir. Yatırım harcamaları dönemlik olduğu için akım değişkenler arasında yer almaktadır (Özbaran, 2004: 115).

Yatırım harcamaları dayanıklı mallar için yapılmakta ve faydaları süreklilik göstermektedir. Üniversite, okul, bina yapımı, baraj, köprü ve yol yapımı, etüt ve proje giderleri, su tesisleri, makine ve yapı tesisleri vb. harcamalar yatırım harcamalarına örnek gösterilebilir (Telek, 2013: 7-8). Yatırım harcamaları iktisadi olarak iyileşmek için önemli etkileri bulunmaktadır. Bu harcamalar kamu sektöründe sermaye birikimi sağlayarak ve ilgili dönemde GSMH'ye katkıda bulunarak ekonominin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Yatırım harcamaları GSMH düzeyini ve istihdam hacmini arttırarak üretim potansiyelini ve üretim düzeyini arttırmaktadır. Bu doğrultuda hem cari yatırımları hem de yatırım harcamaları bir arada değerlendirecek olursak bu iki harcamanın aralarındaki en temel farklar tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1: Cari Harcamalar ve Yatırım Harcamaları Arasındaki Farklar

Cari Harcamalar	Yatırım Harcamaları
Tüketim mallarına yönelik yapılan harcamalardır.	Üretimde kullanılacak mallara yönelik harcamalardır. Sermaye oluşumu sağlamaktadır
Faydası cari dönemde tükenir.	Faydası birden fazla yıla yayılır
Dayanıksız mallara yöneliktir.	Dayanıklı mallara yöneliktir
Her yıl tekrarlanan harcamalardır.	Her yıl tekrarlanmaz
Tüketim dengesi ile ilişkilidir.	Tasarruf-yatırım dengesi ile ilişkilidir

Kaynak: Akdoğan, 2006: 86-87; Edizdoğan, vd. 2011: 89-91; Erdem, vd. 2011: 51-53.

1.2.1.2. Transfer harcamaları

Transfer harcamaları ise devletin kendi düzeni ve adaleti sağlamak amacıyla yaptığı harcamalardır. Literatüre Arthur Cecil Pigou tarafından kazandırılmıştır. Transfer harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) üzerinde direkt etkisi yoktur. Transfer harcamaları dolaylı olarak mal ve hizmetin talep artışına neden olan harcamalardır. Transfer harcamalarını aslında kamu birimler arası kaynakların el değiştirmesi olarak da ifade edebilir.

Transfer harcamaları, devletin sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, toplumun bazı kesimlerine karşılık beklemeden kaynakların yeniden dağılımını sağlayan harcamalardır. İç ve dış borçlara karşılık ödenen faizler, ihracatın ve yatırımın özendirilmesi için bireylere ve firmalara yapılan teşvikler, sosyal yardımlar, öğrencilere ödenen burslar, emekli maaşları, işsizlik tazminatları ve gazilere ödenen aylıklar gibi kazanç amacı gütmeyen harcamalardır (Öztürk, 2014: 161-162).

Transfer harcamalarını reel harcamalardan ayıran en belirgin özelliği karşılıksız yapılmasıdır. Bu harcamalar yoksul bireylerin alım gücünü destekleyerek gelir düzeylerini düzeltme amacıyla kişilere verilmesiyle birlikte firmalara da yapılmaktadır (Ünen, 2015: 6). Diğer bir ifadeyle transfer harcamalarında asıl amaç ise gelir dağılımında adaleti sağlamaktır. Devlet vergilerle elde ettiği gelirleri yoksul insanlara aktarmak suretiyle ülkedeki gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmektedir (Tuğlu, 2018: 16-17). Kamu transfer harcamalarının sınıflandırılması tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Kamu Transfer Harcamalarının Tasnifi

	Transfere Konu Olan Unsurlar
Ayni-Nakdi	Mal ve hizmetle ile ödeme-Parasal ödeme
Dolaylı-Dolaysız	İndirim sağlayarak-Doğrudan gelir transferi yaparak
Gelir-Sermaye	Doğrudan veya dolaylı gelir artışı sağlayan teşvikler.
Verimli-Verimsiz	Üretime yönelik-Tüketime yönelik
Sosyal	Dar gelirliilere yapılan ödemeler
Mali ve Ekonomik	Firmalar, KİT ve KİK lere yapılan hazine yardımları

Kaynak: Öğretir, 2019: 128.

Tablo 2’deki kamu transfer harcamaların sınıflandırmasında iki tür yardım yapılır. Bunlar aynı ve nakli olarak. Aynı yardımda mal ve hizmet ile yardım yapılırken, naklide ise parasal olarak yardımda bulunur. Sonrasında diğer sınıflandırma türlerine bakıldığında yardımlara, üretici ve tüketiciye yönelik olarak da düşünebiliriz.

1.2.2. İdari Ayrıma Göre Sınıflandırma

Kamu kurum ve kuruluşlarının hangi birimin hangi hizmet türünden harcama yaptığını gösteren ayrımdır. Kamu harcamaları yapan idari birimin tablolarına göre düzenlendiğinde idari ayırım sürekli değişkenlik gösterir. Bunun getirisi olarak ise kurumların belli zaman aralıkları ile incelenmesi gerekliliğini doğar. Bu durum oldukça güç ve takibi zor bir süreç karşımıza çıkarır. Harcamayı yapan kuruma veya idari birime göre yapılan sınıflandırmadır. Başka bir ifade ile harcamalar, bunları gerçekleştiren kamu kurum ve kuruluşlarına göre tek tek sınıflandırılmaktadır. Kamu harcamalarının,

- Cumhurbaşkanlığı,
- Anayasa Mahkemesi,
- Danıştay,
- Başbakanlık,
- Millî Savunma Bakanlığı,
- Dışişleri Bakanlığı gibi kurumların yaptığı harcamaların tamamı toplanarak kamu harcamaları ortaya çıkarılmış olunur. Bunun yanı sıra bu toplamının özellikle sonraki yıl yapılacak olan bütçe ayrılmasında da yardımı olmaktadır. Hangi kuruma ne kadar bütçe ayrılması noktasında bir veri olarak kullanılmaktadır (Uluatam, 2009: 217).

1.2.3. Fonksiyonel Ayrıma Göre Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma harcamaların ‘hangi hizmetin gerçekleştirileceği’ olgusuyla ele alındığı bir ayrımdır. (Aksoy, 1998) Fonksiyonel sınıflandırmanın asıl amacı ise yapılan hizmetin niteliğidir. Fonksiyonel sınıflandırma yapılan hizmetlerin devamlılığı ile kamu harcamaları birbiriyle doğrudan orantılıdır (Edizdoğan, 2008: 77) Fonksiyonel ayrıma göre sınıflandırmada kamu hizmetlerinin devamlılığı, eksiksiz ve

sorunsuz düzenlenmesi bakımından verimliliği olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir (Daniel, 2010: 15).

Genel hizmet harcamaları: Genel hizmet harcamaları, bir ülkenin devleti veya yerel yönetimleri tarafından yapılan harcamalardır ve ülkenin vatandaşlarına yönelik hizmetleri kapsar. Genel hizmet harcamaları, çeşitli alanlarda yapılabilir ve genellikle sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, ulaşım, adalet ve güvenlik gibi alanlarda yapılır. Örneğin, bir ülkenin devlet okullarına yaptığı harcamalar, genel hizmet harcamalarıdır. Genel hizmet harcamaları, kamu harcamalarının bir alt kategorisi olarak kabul edilebilir. (Özbaran, 2004: 127).

Adalet ve Yargı harcamaları: Adalet ve yargı harcamaları, bir ülkenin devleti veya yerel yönetimleri tarafından yapılan harcamalardır ve adalet sistemini işletmek ve vatandaşların haklarını koruma amacıyla yapılır. Adalet ve yargı harcamaları, çeşitli alanlarda yapılabilir ve genellikle savcılık, polis, hapisane yönetimi ve yargı gibi alanlarda yapılır. Örneğin, bir ülkenin savcılığa yaptığı harcamalar veya hapisanelerin yönetimi için yapılan harcamalar adalet ve yargı harcamalarıdır. Adalet ve yargı harcamaları da yine genellikle kamu harcamalarının bir alt kategorisi olarak kabul edilebilir. (Mere, 2006: 57).

Savunma harcamaları: Savunma harcamaları, bir ülkenin savunma gücünün korunması ve güçlendirilmesi amacıyla yapılır. Savunma harcamaları, çeşitli alanlarda yapılabilir ve genellikle askeri personel, savunma sanayi, savunma teknolojisi ve savunma harcamalarının yönetimi gibi alanlarda yapılır. Örneğin, bir ülkenin orduya yaptığı harcamalar savunma harcamalarıdır (Özer, 2001: 57). Özellikle Türkiye gibi jeopolitik konumu itibarı ile ve yıllardır uğraştığı terör saldırıları ve örgütleri de dikkate alındığında kamu harcamalarında büyük bir bütçe ayrıldığı görülmektedir.

Savunma harcamaları bakıldığı zaman sadece güvenlik amaçlı yapılan harcamalar olmayıp bu harcamalarla birlikte birçok alanda da dolaylı yoldan harcamaların yapılmasına sebebiyet vermektedir (Künü, 2010: 45). Savunma harcamaları konusunda ülkemizde iki görüş hakimdir. Birincisi sürekli olarak güvenlik endeksli konuşup değerlendirmelerini o yönde yapıp harcamaların gerekli olduğunu savunurken. İkinci görüş ise ülke bütçesinin büyük bir kısmının güvenlik harcamalarına ayrılmasının yanlış

olduğunu savunmaktadırlar. Ancak Türkiye'nin gerek konumu gerekse güvenlik noktasında tehdit edici unsurların fazla olmasından dolayı güvenlik harcamaları denetimi yapılmak suretile gerekli olduğu söylenebilir. (Özbaran, 2004: 128).

Savunma harcamaları noktasında önemli bir konu ise dış açık konusudur. Savunma sanayisi dışa bağımlı olan ülkeler için sürekli olarak ithal edilen savunma sanayi ekipmanları ülkede dış açığın olmasına ve bu durum harcamaların daha da fazla bütçeye yük olmasına sebep olmaktadır. (Günlük, 2002: 35).

Ekonomik Yönlü Hizmet (Altyapı) Harcamaları: Altyapı harcamaları, bir ülkenin devleti veya yerel yönetimleri tarafından yapılan harcamalardır ve ülkenin altyapısının korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılır. Altyapı, ülkede bulunan yapıların, sistemlerin ve araçların birbirleriyle bağlantılı olarak işletilmesini sağlayan temel yapıdır. Altyapı harcamaları, çeşitli alanlarda yapılabilir ve genellikle ulaşım, enerji, su ve kanalizasyon, haberleşme ve altyapı yönetimi gibi alanlarda yapılır. Örneğin, bir ülkenin otoyolların yapımı veya su tesisatının yenilenmesi gibi projeler altyapı harcamalarıdır. Altyapı harcamaları, kamu harcamalarının bir alt kategorisi olarak kabul edilebilir (Kessides ve Khan, 2007: 110-111). Bundan dolayı gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında altyapı harcamaları büyük önem arz etmektedir. Özellikle ulaşım ve haberleşme alanlarında yapılan altyapı harcamaları toplumda düzenin ve refahın sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir (Jones ve Lima, 2006: 585).

Altyapı harcamaları bakıldığı zaman sadece fiziki olarak yapılan yatırımlar olarak görmek değil, halkın rahat ve konforlu şekilde yaşamasına imkân sağlamaktadır. Özellikle ulaşım maliyetlerinin düşük olması ile birlikte tüketilen malların da fiyatlarında eşitlik sağlanacaktır. Şöyle ki ulaşım ücretlerinin düşük olması ile birlikte bir bölgede üretilen mallar daha ucuz yollarla transferi gerçekleşecek ve halk daha ucuza tüketecektir. Böylelikle bölgeler arasında yaşanan fiyat pahalılığı da nispeten daha ucuza inmiş olacaktır (Bulutoğlu, 2004: 314).

Eğitim Harcamaları: Eğitim toplum ve bireylerin gelişimi için önem arz eder. İlkokuldan başlayıp üniversiteye kadar geniş bir zaman aralığını ele alır. Sosyal devlet olarak eğitimin her bir bireye aynı kalitede ulaştırılabilmesi esastır. Eğitim harcamaları geniş bir zamanı kapsadığı için burada toplumun eğitim kalitesi, refah toplumlar

seviyesine ulaşma hedefi esas alınır. Bu nedenle harcama miktarından çok, istenilen hedeflere ulaşma hem bireysel fayda hem de toplumsal fayda açısından önem taşır. Dolayısıyla eğitim hizmetinin sosyal maliyeti sosyal faydasından düşüktür (Tan, vd., 2010: 37).

Eğitim harcamalarından beklenen, kalifiyeli bireylerin yetişmesi ve bu bireylerin bilgi birikimlerini toplayarak, tecrübelerini üretime yansıtmaktır. Ekonomik büyümenin önemli taşlarından biri olan üretimde verimliliğin sağlanmasında eğitimin gücü göz önünde bulunması gereken önemli etmenlerden biridir (Bose, Haque, Osborn, 2007: 550).

Türkiye'de eğitime ayrılan bütçe, ülkenin yıllık bütçesinin eğitim harcamaları için ayırdığı tutardır. Türkiye'de eğitim harcamaları, ülkenin bütçesinin önemli bir kısmını oluşturur ve çeşitli alanlarda yapılabilir. Örneğin, Türkiye'de eğitim harcamaları arasında okul yapımı ve yenileme projeleri, öğretmen atamaları ve ödemeleri, öğrenci bursları ve destekleri gibi alanlar yer alır. Türkiye'de eğitim harcamaları, kamu harcamalarının bir alt kategorisi olarak kabul edilebilir ve ülkenin ekonomik durumunu ve harcama yapısını yansıtır. (Güner,2002: 83-84).

Bir toplum geleceği ile ilgili hedeflerini ancak eğitim yoluyla gerçekleştirebilmektedir. Bu eğitim ise bütüncül olarak ele alınıp yapılmalıdır. Toplumda öncelikle okul öncesi eğitimden alınıp üniversiteler kadar bütüncül ve uzun vadede yürütülen eğitim politikaları ancak başarılı olabilir. Özellikle ülkemizde ne yazık ki eğitim konusunda uzun vadede bir eğitim politikasının olmayışı ve her yeni gelen bakanın değişik bir sistem ile eğitimde düzenlemeler yapması var olan sistemde sürekliliği de sağlayamamaktadır. Eğitim konusunda verilere de bakıldığında ülkede eğitim seviyesi OECD ülkeleri ile kıyaslandığı zaman ve Dünyada üst sıralarda üniversitelerimizin olmaması da yine eğitim konusunda çokda doğru politikalar yürütüldüğünü söylemeyi mümkün kılmamaktadır.

Eğitim, esasında bakıldığında ülkelerin beşerî sermayeye yaptıkları yatırım olarak yorumlanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde en fazla harcamaların olduğu kalemlerin başında eğitim harcamaları gelmektedir. Çünkü eğitim ile alakalı yapılan harcamaları ülkenin donanımlı ve yetişmiş eleman ihtiyacını dolayısıyla da birçok konuda sorunların da çözülmesini sağlayacaktır. Eğitim bir toplum için çok önemli bir konu olup, bu önemin

farkında olan toplumlarda gerekli yatırımların yapıldığı görülmektedir. Bu yatırımların meyvelerini de ülkelerin değerlendirildiği indeks sıralamalarına bakıldığında rahatlıkla görülmektedir (Özbaran, 2004: 129-130).

Türkiye kategorik olarak gelişmekte olan ülkeler arasında değerlendirilmekle beraber eğitime ayrılan bütçesi değerlendirildiğinde yeteri kadar olmadığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de eğitim bütçesi başta Milli eğitim Bakanlığı bünyesinde okullar, Yüksek Öğretim Kurulu olmak üzere eğitimle alakalı kurum ve kuruluşlara ayrılan bütçe olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de eğitim bütçesi olarak ayrılan pay uzun bir zamandan sonra son yıllarda ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak sıralamada ilk sırada yer alması halen daha yeterli bir bütçe olarak görülmemektedir. En yüksek payın ayrıldığı MEB’in bütçesi, son on yıldır merkezi yönetim bütçesinin ortalama %70’ini oluşturuyor (Eğitim Yönetişim ve Finansmanı, Eğitim İzleme Raporu, 2020).

Sağlık Harcamaları: Türkiye’de sağlık harcamaları, ülke genelinde yapılan sağlık hizmetleri, ilaçlar ve sağlık malzemelerinin satın alınması gibi konuları kapsamaktadır. Sağlık harcamaları, ülke genelinde toplam harcamalar içinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de sağlık harcamalarının büyüklüğü, ülke genelinde yapılan sağlık hizmetlerinin niteliğine, miktarına ve maliyetine göre değişmektedir. Örneğin, sağlık hizmetlerinin sunulması için ayrılan bütçenin büyüklüğü, ülke genelinde yapılan sağlık hizmetlerinin niteliğine göre değişebilir. Ayrıca, ülke genelinde yapılan sağlık hizmetlerinin miktarı ve maliyeti de sağlık harcamalarının büyüklüğünü etkileyebilir (Stiglitz, 1994: 350-352).

Türkiye’de sağlık harcamalarının finansmanı, genel bütçe ve özel sektör kaynaklarından karşılanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin finansmanında özel sektörün payı, ülke genelinde yüksektir. Özel sağlık hizmetlerinin finansmanı, özel sigortalar ve bireylerin kendi cebinden ödemesi gibi yollarla sağlandığı gözlemlenmektedir. (Gümüş, 2005: 31-32).

Türkiye’de sağlık harcamalarının büyük bir kısmı, sağlık hizmetlerinin sunulması için ayrılan bütçe ile karşılanmaktadır. Sağlık hizmetleri, ülke genelinde çeşitli kurumlar tarafından sunulmaktadır. Bunlar arasında, devlet tarafından işletilen hastaneler, özel sektör tarafından işletilen hastaneler ve özel sağlık kuruluşları yer almaktadır. Sağlık hizmetlerinin sunumunda, devletin rolü önemlidir. Devlet, sağlık hizmetlerinin

sunumunu ve finansmanını, ülke genelinde bir dizi kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yürütmektedir. (Tokat, 1998: 4-5).

Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumu, ülke genelinde çeşitli kurumlar tarafından yürütülmektedir. Bunlar arasında, devlet tarafından işletilen hastaneler, özel sektör tarafından işletilen hastaneler ve özel sağlık kuruluşları yer almaktadır. Devlet, sağlık hizmetlerinin sunumunu ve finansmanını, ülke genelinde bir dizi kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yürütmektedir.

1.3. Kamu Harcamalarındaki Artış Kuramları

Kamu harcamalarının artış eğilimi ile ilgili iktisat yazınında zaman içerisinde ortaya çıkan çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden en önemlileri Klasik kamu harcama yaklaşımı, Keynesyen kamu harcama yaklaşımı, Neo-Klasik kamu harcama yaklaşımı ve Baumol hipotezi olarak sıralanabilir.

1.3.1. Klasik Kamu Harcamaları Yaklaşımı

Klasik ekonomi kendi kendini düzeltebilen serbest bir mekanizmaya sahip olan bir akımdır. Bu akımın öncüleri; A. Smith, D. Hume, J. Mill, D. Ricardo, Say ve Malthus'tur (Bağcı, 2001:19). Klasik görüşü savunan düşünürler ekonomide doğal düzeni savundukları için piyasalarda tam rekabet koşullarının hâkim olduğunu varsayımlardır. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini tam rekabet piyasası koşullarına dayandırmışlardır. Tam rekabet piyasası koşullarına baktığımızda bireylerin tam bilgiye sahip olduğu varsayıldığı ve piyasaya giriş çıkışların alıcı ve satıcı içinde serbest olması nedeniyle ekonomiye müdahale etmeyi doğru bulmazlar. Smith'e göre piyasalara müdahale edilmeden bir süre serbest bırakıldığında kendi kendine dengeye gelecektir, devletin ekonomiye müdahalesi görünmeyen dengeyi bozar ve kaynak dağılımını olumsuz etkiler. A. Smith devlet müdahalesini sadece savunma, eğitim, adalet gibi devlete düzenine ihtiyaç duyulan tam kamusal mallar ile sınırlandırmıştır. Kamusal borçlanmaya ise karşı çıkmıştır. Eğer borçlanmaya ihtiyaç duyuluyorsa bu borçlanma sermaye piyasasında gerçekleştirilmelidir (Yay, 2010: 82).

Klasik yaklaşımın temel mantığına baktığımızda para piyasasının sorunsuz işlemesi önemlidir. Eğer para piyasasından bir borçlanma yüksek faiz koşullarında meydana gelirse bu durum transfer harcamalarını arttırır. Devlet ise bu sebepten dolayı

en büyük gelir kaynağı olan vergi gelirlerini artırma yoluna gider. Dolayısıyla ekonomide toplam harcamalar azalır ve toplumda üretilen mal ve hizmetlere olan talep azalır. Ölçüsüz ve hesapsız olarak yapılan kamu harcama artışları aynı zamanda kamu açıkları enflasyonun en önemli nedenlerinden birisidir (Işık vd. 2004: 77-78). Eğer ekonomide durgunluk varsa kamu harcamaları arttırılmamalıdır. Çünkü kamu harcaması ne kadar çoğalırsa ekonomi düzeyimiz bir o kadar düşecektir. Bu sebeple ekonomide durgunluk olduğu zamanlar da giderler azaltılmalıdır.

1.3.2. Keynesyen Kamu Harcamaları Yaklaşımı

Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımı, ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla kamu harcamalarının arttırılmasını önermektedir. Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak kamu harcamalarının rolünü vurgulamaktadır. (Pehlivan, 2005: 7).

Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımına göre, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için kamu harcamalarının arttırılması gerekir. Bu, özel sektörün yatırım ve üretim faaliyetlerini arttırmasını sağlar ve bu sayede ekonomik büyüme hızını artırır. Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımı, ekonomik durgunluk dönemlerinde özellikle önem kazanmaktadır. Bu dönemlerde özel sektör yatırım ve üretim faaliyetlerini azaltır ve bu da ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olur. Bu durumda, kamu harcamalarının arttırılması, ekonomik durgunluğun aşılmasına yardımcı olabilir (Başar, 2012: 267).

Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımına göre, kamu harcamalarının arttırılması için bütçe açıklarının oluşturulması gerekmektedir. Bütçe açıkları, kamu harcamalarının ülke genelinde yapılan toplam harcamaların üstünde olmasıdır. Bu durumda, bütçe açıkları finansman için borçlanma gerektirir. Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımına göre, bu borçlanma ekonomik büyümeyi teşvik etmek için kullanılabilir. (Heylen ve Everaert, 2000; Prammer, 2004).

Ancak, Keynesyen kamu harcamaları yaklaşımına göre bütçe açıklarının sürekli oluşturulması ekonomik riskleri de beraberinde getirebilir. Bu nedenle, bütçe açıklarının oluşturulması ve kamu harcamalarının arttırılması konusunda dikkatli bir yaklaşım sergilemekte fayda vardır (Zagler ve Durnecker, 2003: 397).

1.3.3. Neo-Klasik Kamu Harcamaları Yaklaşımı

19.yy'ın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan özünde liberal ekonomi sistemini benimseyen Neo-klasik iktisat yaklaşımı en iyi politik düzenin bu sistem olduğunu varsaymıştır. Neo klasik iktisat yaklaşımında en iyi refah politikaları arayışına girilmiştir. Piyasa ekonomisinin tek başına yetersiz olduğunu savunup kamu ekonomisinin de dâhil olması gerektiğini savunmuşlardır. Kaynakların kullanım ve dağıtımında piyasaların değil politik sistemin etkin olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Amaçlarını ise birey kararları ile oluşturulan bir hükümetin en iyi miktar ve bileşenlerle harcama yapacak olmasıdır (Yay, 1993: 51-52).

1950'li yıllarda kapitalist ülkelerin gelişimi Neoklasik yaklaşımın kaynak dağılımı bakımından yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kamu harcamalarındaki reel verilerle bu duruma açıklık getiren Wagner olmuştur. Wagner'a eleştirel bakış açısı getiren ise A. Peacock ve J. Wiseman'ın sıçrama tezi olmuştur. Wagner, gelişmiş ülkelerden yola çıkarak kamu harcamalarını ele almış ve bu durumu Wagner kanununda, ekonomik gelişmişlik düzeyinin yükselmesi kamu harcamalarını arttıracığı sonucuna ulaşmıştır (Yay, 1993: 97).

Peacock ve Wiseman ise İngiltere'nin kamu harcamaları verilerinden hareketle olağanüstü durumların yaşandığı kriz gibi dönemlerde hem kamu harcamalarında artış meydana gelir hem de vergi oranlarında toplumun normal zamanlarda üstlenemeyeceği bir artış meydana gelir. Bu durumu Peacock ve Wiseman 'sıçrama tezi' ile ortaya koymuştur (Atagün, 2004.31).

1.3.3.1. Wagner yasası: kamu harcamalarının sürekli artışı

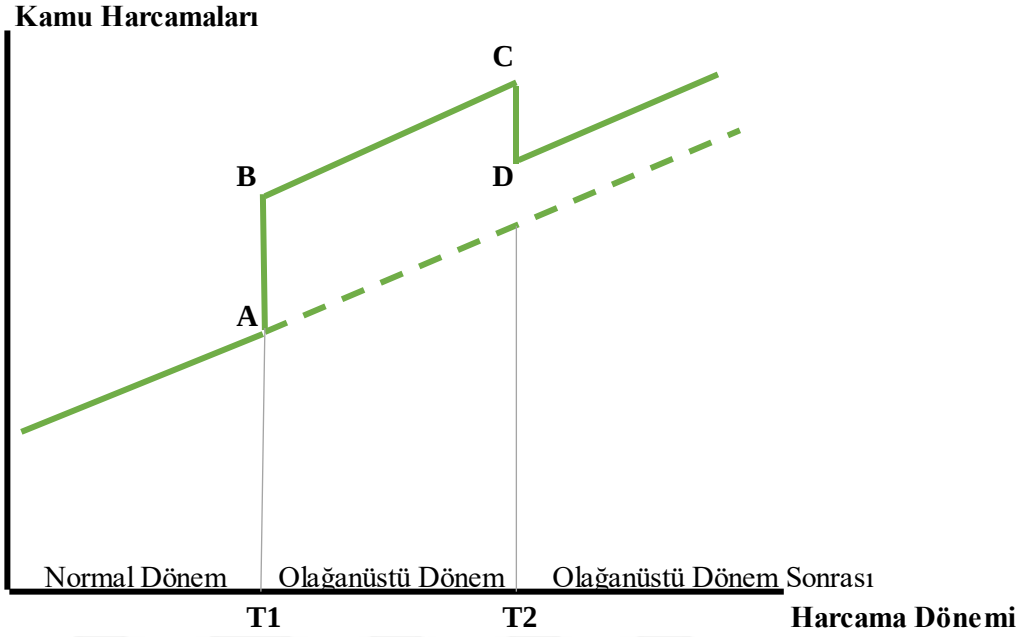
Değişen ve gelişen birçok faktörle beraber gerek devletin ekonomik ve sosyal etkinliğinin değişmesi gerekse devletin ekonomik rolünde meydana gelen değişimler kamu harcamalarında artış durumu meydana getirmiştir. Kamu harcamalarının sürekli artış eğilimi göstermesi bu durumun bir kanunla açıklanması durumunu ortaya çıkarmıştır. Adolph Wagner 19.yy. da kamu harcamalarının sürekli artması ile ilgili araştırmalar yapmış ve bunun nedeninin yapılan devlet harcamaları olduğunu öngörmüştür. Wagner'e göre "kamu harcamalarının artış hızı, GSMH artış hızından daha

yüksektir.” Bu görüş literatüre “kamu harcamaları artış hızı” şeklinde geçmiştir (Pehlivan, 2005: 72).

Wagner yasasına göre özellikle sanayileşen şehirlerle birlikte toplumun eğitim, sağlık, kültür ve gelirlerinin artışı kamu harcamalarının zorunlu olarak artmasına sebep olur. Dolayısıyla gelir esnekliğinin yüksek olması kamu harcamalarını da arttırır. Wagner’e göre büyük ölçekli yapılacak yatırımlarda ise özellikle teknolojik altyapılı ve maliyetlerin oldukça yüksek olduğu yatırımları ele alındığında; bu yatırımların altından kalkmaya özel sektörlerin gücü yetersiz kalır ve devlet desteğine ihtiyaç duyulur. Bu yatırımlar genel olarak ulaşım, haberleşme gibi yüksek riskli ve büyük ölçekli yatırımlardır. Bu duruma devletin müdahalesiyle yine kamu harcamalarında artış meydana gelmiş olur (Musgrave ve Musgrave, 1976: 99-109).

1.3.3.2. Peacock-wiseman: harcamaların sıçramalı artış tezi

Wagner ekonomik ve sosyal koşulların artışının sanayileşen toplumlarda kamu harcamalarını arttırdığını savunurken, Peacock ve Wiseman ise sanayi harcamalarının kamu harcamalarını arttırdığını savunmuşlardır. Devletler olağan üstü dönemlerde (savaş, siyasi istikrarsızlık, sosyal istikrarsızlık gibi) harcamalarını arttırma eğilimindedir. Bu harcamaların finansmanının vergiler ile sağlayan devlet, olağanüstü dönemlerde de vergilerin arttırılması yoluna başvurur. Böylece toplumda ağır bir vergi yükü oluşur. Olağanüstü dönem bittiğinde ise vergiler ve kamu harcamaları tekrar eski düzeyine dönmez. Çünkü buhran dönemi harcamalarında herhangi bir düşüş olsa dahi bu düşüş hiçbir zaman eski dönemdeki yani buhran öncesi dönemdeki kadar düşük seviyeye inemez (Akbulut, 1993: 247). Şekil 1’de Kamu Harcamalarının GSMH’ ya oranı gösterilmektedir.

Şekil 2: Kamu harcamalarının GSMH 'ya oranı

Kaynak: Geyik, 2021: 3771

Şekil 2’de görüldüğü üzere; Olağanüstü dönemlerde toplumların üzerine yüklenen vergi yükleri katlanılır durumdadırlar. Ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlara devletin çözüm getirmesi beklenir. Olağanüstü dönemin bitmesiyle kamu harcamaları ve vergilerde azalma görülmediği için yeni bir denge noktası oluşur. Devlet bu geliri yeni amaçlar için kullanır. Devletin izlediği politikalar neticesinde piyasa ekonomisinin optimizasyonunu sağlamakta yetersiz kaldığı için piyasalarda etkin kaynak dağılımı sağlanamadığı durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum piyasalarda aksaklığa sebep olmuştur. Piyasa aksaklıklarını kısaca toplumsal refah kaybı sonucunda ortaya çıkan kaynak tahsisindeki etkinsizlik olarak tanımlanabilir. Piyasalardaki bu başarısızlığa devlet müdahale edebilir. Devlet müdahalesinden meydana gelebilecek aksaklıkların etkisinin, piyasa aksaklıklarından daha az olacağı savunulur. Ekonomide piyasa aksaklığına sebep olan etmenleri şöyle sıralanabilir (Edizdoğan, vd., 2011: 61);

- Eksik rekabet
- Dışsallıklar
- Tam ve yarı kamusal mallar
- Asimetrik bilgi

- Doğal tekeller

Bu yaklaşımın en önemli hipotezi; kamunun verimliliğini inceleyen Baumol hipotezidir.

1.3.4. Baumol Hipotezi

Kamu harcamalarını mikro modelle açıklayan görüşlerinden bir tanesi de Baumol hipotezidir. B.J. Baumol kamu kesiminde emek yoğun bir teknoloji tercihinin maliyetleri arttıracığını ifade etmiştir. Bu durum kamu harcamalarını arttıracaktır (Doğruyol, 2012: 101). Baumol'a göre kamunun verimliliği özel kesime göre daha yavaş artacaktır. Bu durum 4 temel kuram üzerinde şekillenmiştir (Baumol, 1967: 416-420).

- Ekonomide sektörler verimlerine göre Verimli sektör ve verimsiz sektör olarak ikiye ayrılır. İleri üretim sektörlerinde; sermaye birikimleri, teknolojik yenilikler, ölçek ekonomileri emek saat başına verimliliği artırır. Bu durum emek girdisini azaltır.
- Ekonomide doğası gereği meydana gelen emek yoğun sektörün kalitesi ise sadece emek miktarı ile ölçülür.
- Ekonomide oluşan verimli ve verimsiz sektörlerin tek harcama kalemini işgücü maliyetleri oluşturur. Verimli sektörlerde ücretler işçi başına verimlilik artış hızına eşit olarak artar.
- İşgücü piyasalarının akışkan olması nedeniyle verimli ve verimsiz sektörlerde ücretler eşitlenir. Uzun dönemde aynı düzeydedir (Baumol, 1967: 416-420).

Baumol iki sektörün verimliliğini karşılaştırdığı hipotezinde teknoloji gelişmenin verimliliği arttıracığını varsaymıştır. Maliyetleri ise azaltacağını ortaya koymuştur. Devlet kesiminde ise; hizmet üreten faaliyetler yapılmıştır. Baumol'a göre eğer sabit verimlilikte olan bir sektör ekonomideki payını korumaya devam ederse, ileri teknoloji ile çalışan sektörün kaynaklarını emmeye devam eder. Bu durum ekonomik büyüme hızını asimptotik olarak sifıra yaklaştırır (Baumol, 1967: 420-425).

1.4. Yeni Liberal Yaklaşım

Yeni liberal yaklaşımın politik bilimin ekonomik analizinden hareket ettiği varsayılmıştır. Analizin bel kemiğini oluşturan temel noktalar ise; kamu kesiminin rekabet etkinsizliği ve siyasal karar alma mekanizmasıdır. Siyasal kararlar alınırken etkili olan elitlerin; seçmen, bürokrat veya politika yapımcılarının davranışlarının oy davranışlarını etkilenmesine neden olması kurumsal çerçevenin en önemli etmenlerinden biridir. Yeni liberal yaklaşımı içinde kamusal tercihler yaklaşımı ve Buchanan- Wagner hipotezi bulunmaktadır (Alev, 2005: 635).

1.4.1. Kamusal Tercihler Yaklaşımı

Kamu tercihi teorisi, ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan siyasal karar alma süreçlerini metot ve varsayımlara dayanarak inceler. Kamu tercihi yaklaşımının önemli savunucuları; J. Buchanan, G. Tolluck, R.E. Wagner, G. Brananan'dır. Kamu tercihi teorisi bağlamında devlet teorisi, seçim sistemleri, seçmen davranışları, bürokrasiler vb. konular ele alınır. Bu konular 'sosyal refah teorisi' ve neo- klasik yaklaşımların yetersiz ve eksik kalması sonucu çözüm odaklı ortaya çıkmıştır (Hepaksaz, 2007: 90-91). Kamu tercihleri teorisinin gelişimine katkı sağlayan en önemli çalışma oyçokluğu ilkesine dayanır. Demokratik düzen işleyişinde yoksul kesim, oyçokluğuna dayanarak diğer kesimlerden kaynak aktarımı yaptırarak toplumsal karar alınmasını sağlar. İki uç noktadaki kesimin çıkarlarında elde edilen faydadan en çok yararlanan kesim ise ortanca seçmendir. Ortanca seçmen bu durumun kendi çıkarlarını maksimize edeceğini düşünerek kamu harcamaları artışını desteklemektedir. Kamusal tercih teorisi üç temel ilke etrafında toplanmaktadır. Bunlar; metodolojik bireysellik, rasyonalite ve maximand ilkesi, politik mübadele ilkesi olarak sıralanır (Akçagündüz, 2010: 29-35).

Metodolojik Bireysellik: Sadece bireylerin karar alabileceği, oy kullanabileceğini ve faaliyetlerde bulunacağı savunulurken; kolektif oluşumların birey yerine konulamayacağı savunulmuştur.

Rasyonalite ve Maximand İlkesi: Rasyonel ve tutarlı davranış sergileyen birey, kendi çıkarlarını düşünerek davranış sergilese de bu durum toplum çıkarlarını da pozitif etkiler.

Politik Mübadele İlkesi: Bireyler piyasalar mübadele amaçlı girerler. Siyasal karar alma süreçlerinde oluşan mübadelede toplumsal isteklerin gerçekleşeceği savunulur. 1960'lı

yılların başlarından itibaren piyasa ekonomisinin yetersizliğine karşın kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisi geliştirilmiştir. Kamu ekonomisini başarısızlığı belirli faktörlere dayandırılmaktadır. Bunlar; rasyonel seçmen bilgisizliği, rasyonel seçmen ilgisizliği, rant kollama, oy ticareti, politik miyopluk, oybirliği ilkesinin gerçekleştirilmesi, kamusal mal ve hizmetlerin bir bütün halinde sunulması ve ortanca seçmen teorisidir.

Rasyonel seçmen bilgisizliği: Seçmenlerin heterojen özelliklere sahip olmasından dolayı mal hizmet tercihinde bulunurken tam bilgiye sahip, rasyonel birey oldukları düşünülmez.

Rasyonel Seçmen İlgisizliği: Seçmenler sunulan kamusal mal ve hizmetlere karşı özel istek ve ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle ilgisiz davranırlar. Bu durum ‘bedavacılık sorunu ’nu beraberinde getirir.

Rant Kollama: Baskı ve çıkar gruplarının, iktidar ve bürokrasi üzerinde uyguladığı lobicilik nedeniyle seçmen tercihlerini yansıtmayan kararlar alınır.

Oy Ticareti: Siyasal karar alma süreçlerinde partiler ya da milletvekilleri oylarını maksimize etmek için kendi seçim bölgelerine harcamalarda bulunurlar. Bu durum bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizliğe neden olur.

Politik Miyopluk: Oy maksimizasyonu sağlamak isteyen politikacılar, kısa vadeli vaatler tercih ederler. Bu durum uzun dönemde gerçekleştirilecek olan politikaların verimsizliğine neden olur. Bu durum ‘politik miyopluk’ olarak adlandırılır.

Oybirliği İlkesinin Gerçekleştirilmesi: Herkesin etkilendiği politik kararlar oybirliği ile alınması gerekir. Bu durumun imkânsız olması neticesinde alınan kararlar oyçokluğu ile alınır. Bu durumda alınan kararlar, çoğunluğun azınlığı sömürmesine neden olur. Böylece politik süreçte başarısız olunduğu varsayılır.

Kamusal Mal ve Hizmetlerin Bir Bütün Halinde Sunulması: Toplumun tercih ve istekleri dikkate alınmaksızın sunulan mal ve hizmetler bazı sorunları ortaya çıkarır. Bu durum gerçek tercihleri ortaya koymaz.

Ortanca Seçmen Teorisi: Oy maksimizasyonu amaçlayan siyasal karar alma mekanizmaları, en geniş kesime hitap ederek başarıya ulaşmayı hedeflerler. En geniş tabakayı oluşturan ortanca seçmenin tercihleri ele alınarak verilen kararlar, toplumun

diğer kesimlerinin istek ve ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine neden olur (Aktan ve İstiklal, 2004: 89).

1.4.2. Buchanan- Wagner Hipotezi

Buchanan ve Wagner teorisini iki temel varsayıma dayandırmıştır. Bu varsayımlardan ilki; vergi ve borçlanma için ‘Ricardo’cu denklik’ görüşünün geçersiz kabul edilmiş olması diğeri ise, seçmenin miyopik çıkarlarına hizmet eden demokratik hükümetin varlığıdır (Atagün, 2004:38). Buchanan ve Wagner hipotezinin temel yapısı Keynesyen görüşün etkileri altında şekillenmiştir. Politikaları ise beraberinde enflasyon ve bütçe açıklarını getirmektedir. Buchanan ve Wagner’in görüşü temelde Keynesyen görüşten etkilense de reel dünyada bu politikaların gerçek dışı olduğunu savunur. Buchanan ve Wagner’e göre Keynesyen yaklaşım piyasa dengesizliği yaratır. Kontrolü sağlama amacıyla uygulanan bütçe denklığı ve para politikaları etkisiz kalır. Bu para politikaların yanı sıra telafi edici maliye politikaları uygulanarak ekonomik istikrarın sağlanması gerekir (Buchanan ve Wagner, 1997: 1-15). Yani yaşanabilmesi muhtemel sorunlarda tedbir amaçlı plan ve politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

1.5. Diğer Yaklaşımlar

Diğer yaklaşımlar arasında Saloman Fabricant görüşü, Francesco Nitti görüşü, Henry Carter Adams görüşü ve W.W. Rostow görüşü yer almaktadır.

Saloman Fabricant görüşü: Saloman Fabricant, 1900’lü yıllardan itibaren yaptığı çalışmalarla kamu harcamalarının yıllar itibarıyla arttığı sonucuna ulaşmış; buna karşılık diğer ülkelerde de benzer bir durumun olup olmadığının detaylı araştırılması gerektiğini savunmuşlardır. Wagner ve Henry Carter Adams’ın çalışmalarının incelenen ülke kapsamı bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle geniş, kapsamlı ülke taraması ve incelemesiyle daha net sonuçlara ulaşılacağını savunmaktadır (Fabricant ve Lipse, 1952: 101).

Francesco Nitti görüşü: Francesco Nitti yaptığı araştırmalar neticesinde kamu harcamalarının artış eğiliminde olduğunu kabul etmekte fakat durumun Wagner’in belirttiği gibi kanun haline getirilmesinin gereksiz olduğunu düşünmektedir. Nitti ’ye göre kamu harcamalarının artışını etkileyen etken savunma ve savaş harcamalarından

kaynaklanmaktadır. Bu harcamalar dışında yapılan harcamalar kamu harcamalarını çok az miktarda artmasına ya da hiç artmamasına neden olur (Nadaroğlu, 1998: 144).

Henry C. Adams'ın görüşü: Adams, kamu harcamalarındaki artışın sürekli olduğunu savunmuştur. Fakat bu harcamaların ülkeden ülkeye farklılık gösteren harcamalar olduğunu belirtmiştir. Henry Carter Adams'a göre tüm hizmet gruplarında harcamalar farklılık arz eder. Fakat emniyet ve idari harcamalarda meydana gelen azalış neticesinde ekonomik ve sosyal harcamalarda daha büyük artışlar meydana gelir (Edizdoğan, 2008: 53).

Walth W. Rostow görüşü: Rostow'a göre kamu harcamalarındaki artışın nedeni ekonomik gelişmeler ve toplumun tepkileridir. Toplumun belli aşamalardan geçerek kalkınacağını savunmuştur. Rostow ekonomik gelişmeleri kategorilere ayırmıştır. Bu kategorileri şöyle tanımlamıştır (Bulutoğlu, 2003: 223-224);

- İlk aşama, devletlerin kalkış öncesi aşamasıdır ve bu evrede altyapı, eğitim gibi harcamalar, geniş bir harcama tabanını oluşturur. Kamusal harcamaları arttıran aşamadır.
- Kalkış aşaması, teknolojik gelişmelerden faydalanarak öncü sektör belirlenmiş ve böylece ekonomik sosyal ve kurumsal bir çerçeve oluşturulmuştur.
- Olgunluk aşaması; toplumsal yapının değişmesi endüstriyel yapının değişmesine neden olur. Böylece refah hizmetleri ağırlık kazanır.
- Kitle tüketim aşaması; devlet artık sosyal refah devleti olmuştur. Toplumsal refah ve güvenliğine yönelik olan harcamaları kapsar. Toplumun sosyal refah ve güvenlik harcamalarına yönelir. Toplum artık arzdan çok taleple, tüketim sorunlarıyla ve refah ile ilgilenir.

1.6. Kamu Harcamalarını Etkileyen Faktörler

1929 yılında dünyada yaşanan büyük buhran sonucunda klasik iktisat düşüncesinin geçerliliğini yitirmesi ve Keynesyen görüşün iktisat anlayışına hâkim olması ile birlikte devletin ekonomide daha çok rol alması, ülkelerin ekonomik ve siyasal yapısında değişimler meydana getirerek kamu harcamalarının ekonomideki etkinliği de

değiştirmiştir. Klasik anlayıştan uzaklaşmaya başlandıktan sonra, özellikle 1929 buhranı sürecinde devlet anlayışının değişmesi, ekonomik, sosyal, siyasal koşullardaki değişimler kamu harcamalarını da etkilemiştir (Önder, 1974: 18-21).

Kamu harcamalarının artışı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Kamu harcamalarındaki artışın nedenleri gerçekte artış ve görünüşte artış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kamu harcamalarının gerçekte artış nedenleri arasında ekonomik, siyasi, sosyal, teknolojik, savaş ve savunma nedenleri yer alır iken, kamu harcamalarının görünüşte artış nedenleri arasında paranın satın alma gücünün düşmesi, bütçe değişiklikleri, ülke sınırlarının değişmesi ve nüfus artışı ve aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş yer almaktadır.

1.6.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının tutarının artmasıyla beraber sunulan hizmet kalitesindeki artışı ifade eder. Bu harcamalara birçok sebep gösterilebilir. Bu sebepler aşağıda açıklanmıştır.

Ekonomik Sebepler: Kamu harcamalarının gerçek artışı, ülke genelinde yapılan kamu harcamalarının bir önceki yıla göre oranının arttığını gösterir. Kamu harcamalarının gerçek artışı, ülke genelinde yapılan toplam harcamalar içinde önemli bir yer tutar ve ekonomik büyümeyi etkileyebilir. (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 183).

Kamu harcamalarının gerçek artışının ekonomik sebepleri arasında şu unsurlar yer alabilir:

- Büyüme için yatırım: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde yatırım faaliyetlerini arttırabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.
- İstihdam artışı: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde istihdam oluşturabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.
- Rekabet güçlerinin artışı: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde rekabet güçlerinin arttırılmasına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.

- Döviz kazançları: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde döviz kazançlarının artışına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.
- Tüketim artışı: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde tüketim faaliyetlerinin arttırılmasına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.

Siyasi Sebepler: Siyasal sebeplerle yapılan harcamalar da kamu harcamalarını arttıran etmenlerdendir. Özellikle demokratik ülkelerin seçim dönemlerinde izledikleri politikalar, çıkarlarının baskın gelmesi için ihtiyaca yönelik olmayan harcamalar, seçmen memnuniyeti kamu harcamalarının artışında önemli rol oynar (Akdoğan, 1999: 69-70).

Sosyal sebepler: Kamu harcamalarının gerçek artışının sosyal sebepleri arasında şu unsurlar yer alabilir:

- İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde insanların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılabilir. Bu ihtiyaçlar arasında, sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi konular yer alabilir.
- Sosyal adalet: Kamu harcamalarının arttırılması, sosyal adaleti sağlama amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan sosyal farklılıklar azaltılabilir ve insanlar arasında eşitlik sağlanabilir.
- Yaşam kalitesinin artırılması: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde yaşam kalitesinin artırılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan yaşam koşulları iyileştirilebilir ve insanların yaşam standartları yükseltilebilir.
- Toplumun bir bütün olarak gelişmesi: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde toplumun bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan sosyal ve ekonomik sorunlar çözülebilir ve toplumun genel refahının arttırılması gibi hususlar önem arz etmektedir (Akdoğan, 2014: 74-75).

Teknolojik sebepler: Teknolojik alanda yaşanan buluş ve gelişmeler kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda kullandığı birçok hizmette örneğin; deniz, hava ya da demiryolu ulaşımında, enerji, sanayi ya da

savunma hizmetlerinde teknolojik gelişmelerden geri kalmama çabası neticesinde hizmet kalitesinin artırılması yukarıda bahsedilen alanlarda girdi maliyetlerini de etkilemektedir (Güner, 2002: 30).

Savaş ve savunma harcamalarındaki artış sebepleri: Savaş ve savunma harcamaları, bir ülke tarafından yapılan askeri harcamaları ifade etmektedir. Bu harcamalar, ülkenin savunma ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılır ve ülke genelinde yapılan toplam harcamalar içinde önemli bir yer tutar.

Savaş ve savunma harcamalarındaki artışın sebepleri arasında şu unsurlar yer alabilir:

- Uluslararası güvenlik tehditlerinin artışı: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde mevcut olan uluslararası güvenlik tehditlerinin artışı nedeniyle yapılabilir. Bu tehditler arasında, dış saldırılar, terör faaliyetleri gibi konular yer alabilir.
- Savunma ihtiyacının arttırılması: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde savunma ihtiyacının arttırılması amacıyla yapılabilir. Bu ihtiyaç, ülke genelinde mevcut olan askeri ve sivil yapıların güçlendirilmesi amacıyla yapılabilir.
- Savaş ve çatışmaların oluşması: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde mevcut olan savaş ve çatışmalar nedeniyle yapılabilir.

Yukarıda sayılan hususlar daha da genişletilmek üzere genellikle artışa sebep olan hususlar yukarıda belirtildiği gibidir (Sharp ve Slinger, 1964: 32).

1.6.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Sebepleri

Kamu harcamalarının görünüşte artışı, topluma sunulan hizmetlerin kalitesinde herhangi bir fark olmaksızın harcama kalemlerinde artış meydana gelmesi durumudur. Bu durumun ortaya çıkmasında paranın satın alma gücünün düşmesi, bütçe değişiklikleri, ülke sınırlarının değişmesi ve nüfus artışı, aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş gibi sebepler etkili olmuştur. Bunlar aşağıda geniş bir anlatımla ele alınmıştır.

Paranın satın alma gücünün düşmesi: Enflasyonist etkiler nedeniyle sunulan hizmet ve kalitede değişim olmasa da paranın satın alma gücünü olumsuz etkiler. Dolayısıyla aynı mal ve hizmete ulaşmak daha pahalı duruma gelmiş olur. Paranın satın alma gücünde

ortaya çıkan azalışlar kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli giderlerin nominal olarak artmasına yol açar (Akdoğan, 1999: 66).

Bütçe değişiklikleri: Bütçe değişiklikleri ile ilgili olarak esasında değinilmesi gereken usul değişikliğinden kaynaklı bir artış göstergesi olmaktadır. Geçmiş dönemlerde bütçe hesaplamaları yapılırken kullanılan safi bütçeleme yönteminde devletin gelirleri bir tarafa toplanıp giderleri diğer tarafa toplanıp yapılan mahsuplaşma ile birlikte bütçe fazlalığı ya da azlığı ortaya konulmaktaydı. Ancak günümüzde uygulanan gayri safi usul hesaplanmasında ise gelirler ve giderler gösterilmekle birlikte herhangi bir şekilde mahsuplaşma yapılmamaktadır. Bu durum da bütçe kalemlerinin yükselmesine sebep olmaktadır (Akkaya, 2016: 23).

Ülke sınırlarının değişmesi ve nüfus artışı: Bir ülkeye herhangi siyasi nedenler neticesinde sınır eklenmesi veya eğitim seviyesinin artması, ortalama yaşam süresinin uzaması vb. nedenlerle nüfusta meydana gelen artışlar kamu hizmetlerinde herhangi bir kalite veya miktar artışı olmasa da sunulan hizmetlerin artmasına neden olur. Bu durum kamu harcamalarının görünüşte artışına neden olur (Akdoğan, 1999: 66-67).

Aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş: Aynı ekonomisi, üretim faaliyetleri sırasında kullanılan aynı ve nakit para birimlerinin birbirlerine eşit olduğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Aynı ekonomisinde, üretim faaliyetleri sırasında kullanılan aynı para birimi, mal ve hizmetlerin değerini ifade etmektedir. Nakdi ekonomi ise, nakit para biriminin üretim faaliyetleri sırasında kullanıldığı bir sistem olarak tanımlanabilir. Nakdi ekonomide, nakit para birimi, mal ve hizmetlerin değerini ifade etmektedir. (Akdoğan, 2014: 75).

Aynı ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde mevcut olan aynı ekonomisini terk etme ve nakit para biriminin kullanılmaya başlanması anlamına gelebilir. Bu geçiş, ülke genelinde mevcut olan ekonomik yapının değişmesine neden olabilir ve bu değişim, ülke genelinde mevcut olan mal ve hizmetlerin değerlerinin değişebileceği anlamına gelebilir.

Aynı ekonomisinden nakdi ekonomiye geçişin sebepleri arasında şu unsurlar yer alabilir:

- Ekonomik büyüme: Aynı ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla yapılabilir. Bu sayede,

ülke genelinde mevcut olan ekonomik yapı güçlenir ve bu sayede ekonomik büyüme hızı arttırılabilir.

- İşlemlerin hızının arttırılması: Ayni ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde mevcut olan işlemlerin hızının arttırılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan işlemler daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir ve bu sayede işlemlerin verimliliği arttırılabilir.
- İşlemlerin güvenliğinin artırılması: Ayni ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde mevcut olan işlemlerin güvenliğinin artırılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan işlemler daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilir ve bu sayede işlemlerin güvenilirliği arttırılabilir.
- Enflasyonun azaltılması: Ayni ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde mevcut olan enflasyon oranının azaltılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan enflasyon oranı azaltılabilir ve bu sayede ekonomik istikrar sağlanabilir.
- Ödemelerin kolaylaştırılması: Ayni ekonomisinden nakdi ekonomiye geçiş, ülke genelinde mevcut olan ödemelerin kolaylaştırılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan ödemeler daha kolay bir şekilde gerçekleştirilebilir ve bu sayede işlemlerin verimliliği arttırılmak sağlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENFLASYON VE KAMU HARCAMALARI

2.1. Enflasyon

Enflasyon, bir ülkede para biriminin değerinin zaman içinde azalmasıdır. Bu azalma, ülkede bulunan mallar ve hizmetlerin genel fiyat düzeyinin yükselmesine yol açar. Enflasyon oranı, bir ülkede yıllık fiyat artışını ölçen bir göstergedir. Enflasyon hakkında görüşler çeşitlidir. Bazıları enflasyonun ekonomik büyümeyi teşvik ettiğine inanır ve bu nedenle enflasyonun olumlu bir şey olduğunu düşünür. Ancak, diğerleri enflasyonun ekonomik istikrarı bozduğunu ve tasarrufların değerini azalttığını düşünür. Bu nedenle, enflasyon oranının belli bir düzeyin üzerinde olmaması ve istikrarlı bir şekilde tutulması önemlidir (Cassel, 1984).

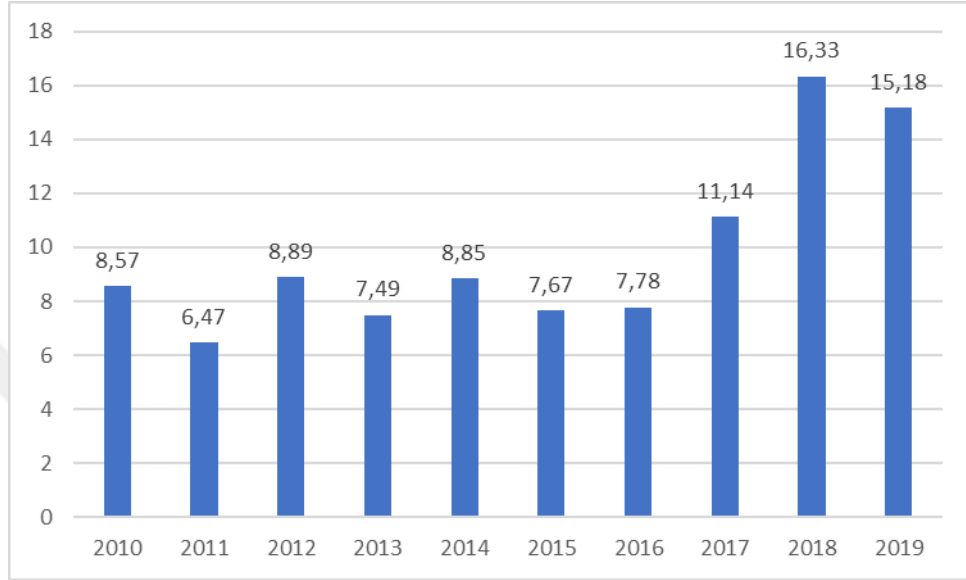
Enflasyonun birçok farklı nedeni olabilir. Bunlar arasında ülkedeki mal ve hizmetlerin arzının azalması, talebin artması, ülkede mevcut olan para miktarının artırılması, ülkenin ithalatında meydana gelen fiyat artışları, ülke içinde ve dışında meydana gelen ekonomik krizler gibi faktörler yer alabilir.

Enflasyon oranının yükselmesi, tasarrufların değerini azaltır ve insanların gelecekte yapacakları harcamaları ertelemelerine neden olabilir. Bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Aynı zamanda, enflasyon oranının yükselmesi, ödeme yapılacak faizlerin de artmasına neden olabilir. Bu da ülkede bulunan işletmelerin rekabet güçlerini azaltabilir ve borçlanma maliyetlerini artırabilir (Parasız, 2006; Yıldırım ve Karaman, 2003; Kılıçbay, 1991).

Ancak, bazı durumlarda enflasyonun belli bir düzeyde olması ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Örneğin, enflasyon oranının düşük olması, ülkede bulunan işletmelerin kar marjlarını azaltabilir ve bu da yatırım yapmalarını engelleyebilir. Enflasyon oranının düşük olması, aynı zamanda tasarrufların değerini korur ve insanların gelecekte yapacakları harcamaları ertelemelerine neden olabilir. Bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Bu nedenle, enflasyon oranının belli bir düzeyde tutulması önemlidir (Yiğit, 2013).

Nobel ödüllü ünlü iktisatçı Friedman (1963) enflasyon ile alakalı geçerliliğini hala koruyan ve şu sözleri söylemiştir; “her zaman her yerde geçerli olan parasal bir durum.”

Bu da parasal büyüme ile enflasyon arasında aynı yönde bir yakın ve istikrarlı bir ilişkinin var olduğu üzerinde durmuştur.

Şekil 3. 2010-2019 Yılları Arasına Ait Tüketici Enflasyon Oranları

Kaynak: EVDS, 2020.

Yukarıdaki grafikte TÜFE'ye göre enflasyon oranlarının yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. Uzun süre enflasyon oranlarında bir istikrar yaşanmasına karşın son yıllarda artış gözlemlenmiştir. Tabloda yer almamakla beraber son iki yıllık enflasyon oranları ise çok fazla artış göstermiştir.

2.2. Enflasyon Çeşitleri

Ülkelerin yaşadıkları ekonomik bozuklukların başında gelen enflasyonun ortaya çıkma sebepleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bundan dolayı farklı farklı enflasyon çeşitleri vardır. Bu bölümde ise ülkemiz başta olmak üzere birçok ülkede yaşanan ekonomik sorunların başında gelen enflasyon çeşitleri hakkında bilgi verilecektir.

2.2.1. Fiyat Artış Türlerine Göre Enflasyon Türleri

Enflasyon fiyatların yükseliş süratine göre ılımlı enflasyon, yüksek enflasyon, süper enflasyon olarak üçe ayrılmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2004).

2.2.1.1. İlimli enflasyon

İlimli enflasyon, fiyatlarda değişikliklerin olduğu ancak bu değişikliğin sınırlı olup yüzdesel olarak iki haneli rakamlara ulaşmayan değişikliklerin yaşandığı bir enflasyon türüdür (Samuelson P. A ve Naurdhaus, 1992; Alptekin, 2016).

İlimli enflasyon, enflasyon oranının belli bir düzeyde tutulmasıdır. Genellikle, ilimli enflasyon oranı yıllık olarak yüzde 2 ile yüzde 3 arasında tutulmaya çalışılır. İlimli enflasyon, ekonomik istikrarı korurken, aynı zamanda ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlar (Dinler, 2000).

İlimli enflasyon oranının tutulması, genellikle para politikası yöntemleriyle (örneğin faiz oranlarının ayarlanması gibi) sağlanır. Bu yöntemler, enflasyon oranının belli bir seviyenin üzerine çıkmasını önlemek için kullanılır. Ancak, ilimli enflasyon oranının tutulmasında, ülkedeki mal ve hizmetlerin arz ve talebinin dengelenmesi de önemlidir. Bu enflasyon türü, sinsi enflasyon, sürünen enflasyon olarak da adlandırılır. Ekonomik aktiviteler açısından genellikle bir zararı yoktur (Eğilmez ve Kumcu, 2004).

Enflasyon rakamlarının tek haneli oranlarda bulunması ekonomik anlamda ve piyasada teşvik edici özelliğinin yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan çoğu ülkenin hedeflediği enflasyon oranının da yine bu seviyede olması istenilmektedir (Dikilitaş, 2019).

2.2.1.2. Yüksek enflasyon

Yüksek enflasyon, enflasyon oranının çok yüksek olmasına neden olan enflasyon türüdür. Bu tür enflasyon, genellikle ülkede meydana gelen ekonomik krizler veya para biriminin değerinin çok hızlı bir şekilde azalmasına neden olur. Yüksek enflasyon, ekonomik istikrarı bozar ve tasarrufların değerini azaltır. Aynı zamanda, yüksek enflasyon oranı, ülkede bulunan işletmelerin rekabet güçlerini azaltır ve borçlanma maliyetlerini artırır. Bu nedenle, yüksek enflasyon oranının önlenmesi ve düşürülmesi önemlidir.

Yüksek enflasyon oranının düşürülmesi, genellikle para politikası yöntemleriyle (örneğin faiz oranlarının artırılması gibi) ve mal ve hizmetlerin arzının artırılmasıyla sağlanır. Ancak, yüksek enflasyon oranının düşürülmesi süreci zor olabilir ve bu süreçte ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olabilir. Bu nedenle, yüksek enflasyon

oranının düşürülmesi konusunda doğru bir denge bulunması önemlidir. (Altınok ve Çetinkaya, 2003).

Yüksek enflasyonun yaşanıldığı ülkelerde ve dönemlerde yatırımcılar ve üreticiler açısından ortaya çıkan belirsizlik durumu ülke ekonomisi için büyük bir handikap yaratmaktadır. Özellikle enflasyon rakamlarının yükseklerde seyrettiği bir ülkede yatırımcı önünü göremediğinden ve istikrarlı bir ekonomi olmadığından yatırımlarını yapmak istemeyecektir (Berber ve Artan, 2004). Bu durum da elbette beraberinde sosyal bir patlamaya sebebiyet verecektir.

2.2.1.3. Hiperenflasyon

Hiperenflasyon, enflasyon oranının çok yüksek olmasına neden olan enflasyon türüdür. Bu tür enflasyon, genellikle ülkede meydana gelen ekonomik krizler veya para biriminin değerinin çok hızlı bir şekilde azalmasına neden olur (Akyürek, 2008).

Hiperenflasyon, enflasyon oranının yüzde 50 ve üzerinde olması durumudur. Bu tür enflasyon, ekonomik istikrarı bozar ve tasarrufların değerini çok hızlı bir şekilde azaltır. Aynı zamanda, hiperenflasyon oranı, ülkede bulunan işletmelerin rekabet güçlerini çok ciddi bir şekilde azaltır ve borçlanma maliyetlerini çok yüksek seviyeye çıkarır. Bu nedenle, hiperenflasyon oranının önlenmesi ve düşürülmesi çok önemlidir (Ünsal, 2017).

Hiperenflasyon oranının düşürülmesi, genellikle para politikası yöntemleriyle (örneğin faiz oranlarının çok yüksek seviyeye çıkarılması gibi) ve mal ve hizmetlerin arzının artırılmasıyla sağlanır. Ancak, hiperenflasyon oranının düşürülmesi süreci çok zor olabilir ve bu süreçte ekonomik büyümenin çok hızlı bir şekilde yavaşlamasına neden olabilir (Blanchard, 2000).

2.2.2. Sebeplerine Göre Enflasyon Türleri

Para arzındaki artış, ekonomideki farklı mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşebilse de enflasyonun köküdür. Bir ülkenin para arzı, para otoriteleri tarafından farklı yollarla artırılabilir. Bunlar vatandaşlara daha fazla para basmak ve dağıtmak, yasal ihale para birimini yasal olarak devalüe etmek (değerini azaltmak), ikincil piyasada bankalardan devlet tahvili satın alarak bankacılık sistemi aracılığıyla rezerv hesabı kredisi olarak yeni para ödünç verme (en yaygın yöntem) şeklinde sıralanabilir. Tüm bu durumlarda, para

satın alma gücünü kaybeder. Bunun enflasyonu nasıl yönlendirdiğine ilişkin mekanizmalar üç türe ayrılabilir: talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve yapısal enflasyondur. Bunlar literatürde nedenlerine göre enflasyon olarak da adlandırılmaktadır.

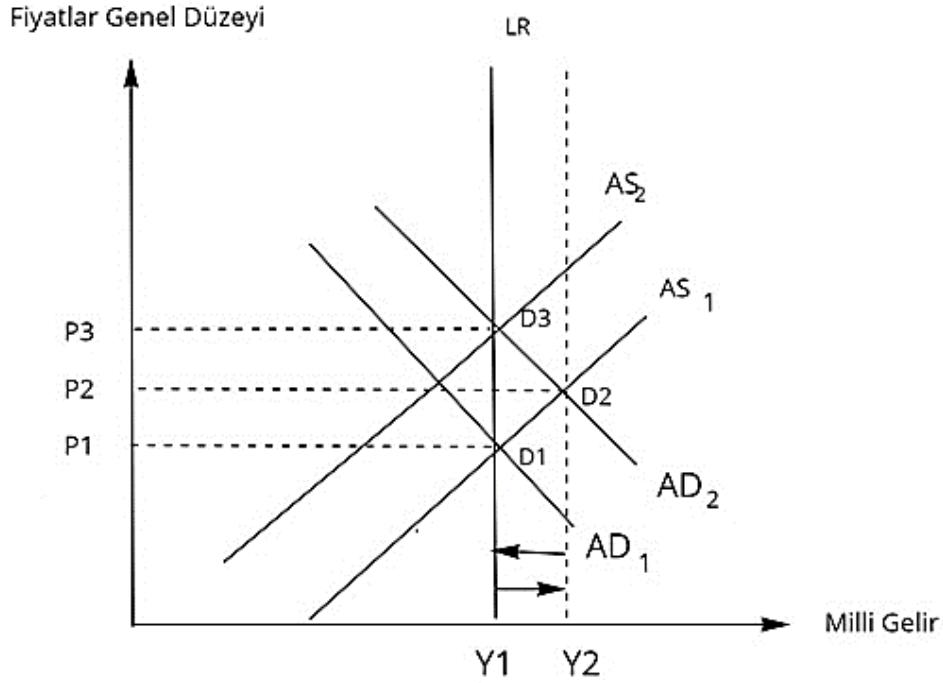
2.2.2.1. Talep enflasyonu

Talep enflasyonu, fiyatların genel olarak yükselmesine neden olan bir fenomendir. Talep enflasyonu, ülkede bir mal veya hizmete olan talep artarken, üreticiler bu talebi karşılamak için ürünlerin fiyatını yükseltirler. Bu da genel olarak fiyatların yükselmesine neden olur. Talep enflasyonu, ülkenin ekonomik koşulları, para arzı ve para talep etme oranı gibi faktörlerden etkilenir. (Dikilitaş, 2019: 10).

Talep enflasyonu, ekonomide bir mal veya hizmete olan talep artışı nedeniyle fiyatların yükselmesine neden olur. Örneğin, bir ülkede yeni bir teknolojik cihazın piyasaya sürülmesi, cihazın talep görmesine neden olur. Cihazı üreten şirketler, talep artışından faydalanmak için fiyatlarını yükseltebilirler. Bu da fiyatların yükselmesine neden olur ve talep enflasyonu ortaya çıkar. (Karakayalı, 2005).

Talep enflasyonu, ülkenin ekonomik koşulları, para arzı ve para talep etme oranı gibi faktörlerden de etkilenir. Örneğin, ülkede para arzı artarsa, para değeri düşer ve insanlar daha fazla para harcama eğiliminde olabilirler. Bu da fiyatların yükselmesine neden olabilir. Benzer şekilde, ülkede ücretler artarsa, insanlar daha fazla harcama yapabilirler ve bu da fiyatların yükselmesine neden olabilir.

Talep enflasyonu, ülkede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir, ancak aşırı talep enflasyonu ekonomik istikrarsızlığa ve huzursuzluğa neden olabilir. Bu nedenle, ülkeler genellikle talep enflasyonunu kontrol etmek için çeşitli önlemler alırlar (Dinler, 2000).

Şekil 4. Talep Enflasyonu

Kaynak: Dinler, 2000: 406.

Yukarıdaki Şekil 4 talep enflasyonun oluşumunu açıklamaktadır. Şekle göre talep enflasyonu fiyatlar genel seviyesinde gerçekleşecek olan artış neticesinde ortaya çıkmaktadır (Akyürek, 2008: 13).

2.2.2.2. Maliyet enflasyonu

Maliyet enflasyonu, üreticilerin maliyetlerinin artışı nedeniyle fiyatların yükselmesine neden olur. Örneğin, hammadde fiyatlarının artışı, üreticilerin maliyetlerini artırır ve bu da fiyatların yükselmesine neden olur. Benzer şekilde, çalışanların ücretlerinin artışı da üreticilerin maliyetlerini artırır ve fiyatların yükselmesine neden olur.

Maliyet enflasyonu, ülkelerin ekonomik koşulları, enflasyon beklentisi ve para politikaları gibi faktörlerden de etkilenir. Örneğin, ülkede enflasyon beklentisi yüksekse, üreticiler fiyatların gelecekte yükseleceğini bekleyerek fiyatlarını bugünden yükseltebilirler. Benzer şekilde, para politikaları da maliyet enflasyonunu etkileyebilir. Örneğin, para arzını azaltan bir para politikası, fiyatların düşmesine neden olabilir.

azalması, fiyatların yükselmesine neden olabilir. Benzer şekilde, ülkede işgücü piyasasında açık veren bir işsizlik oranı da fiyatların yükselmesine neden olabilir.

Yapısal enflasyon, ülkede ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir ve genellikle ülkeler tarafından kontrol edilmeye çalışılır. Ancak, yapısal enflasyonun önlenmesi, ülkenin ekonomik yapısında yapılması gereken değişiklikleri geciktirebilir ve bu da daha uzun vadede problemleri çözmeyi zorlaştırabilir. Bu nedenle, yapısal enflasyonun önlenmesi için genellikle uzun vadeli çözümler uygulanır. (Berber, 2016).

Ancak, yapısal enflasyonun önlenmesi, ülkenin ekonomik yapısında yapılması gereken değişiklikleri geciktirebilir ve bu da daha uzun vadede problemleri çözmeyi zorlaştırabilir. Bu nedenle, yapısal enflasyonun önlenmesi için genellikle uzun vadeli çözümler uygulanır. Örneğin, ülkede üretim kapasitesini artırmak için yatırımlar yapılırken, çok hızlı bir şekilde yapılması ülkenin ekonomik istikrarını tehlikeye atabilir. Bu nedenle, yapısal enflasyonun önlenmesinde dengeli bir yaklaşım tercih edilir. (Birinci, 1989).

2.2.2.4. Beklenti enflasyonu

Beklenti enflasyonu, insanların gelecekte fiyatların yükseleceğini beklemesine neden olan enflasyon türüdür. Beklenti enflasyonu, insanların gelecekteki fiyatlar hakkında beklentileri doğrultusunda hareket etmelerine neden olur. Örneğin, insanlar gelecekte fiyatların yükseleceğini beklerlerse, bugünden daha fazla harcama yapma eğiliminde olabilirler ve bu da fiyatların yükselmesine neden olabilir (Erol, 2013).

Beklenti enflasyonu, ülkede ekonomik koşullar, para politikası ve enflasyon beklentisi gibi faktörlerden de etkilenir. Örneğin, ülkede enflasyon beklentisi yüksekse, insanlar gelecekte fiyatların yükseleceğini beklerler ve bu da beklenti enflasyonunu artırabilir. Benzer şekilde, para politikaları da beklenti enflasyonunu etkileyebilir. Örneğin, para arzını azaltan bir para politikası, insanların gelecekte fiyatların düşeceğini beklemesine neden olabilir ve bu da beklenti enflasyonunu azaltabilir.

Beklenti enflasyonu, ülkede ekonomik istikrarın korunması için önemlidir. Önceden beklenen fiyat hareketlerine göre hareket eden insanlar, ekonomik istikrarın korunmasına katkıda bulunurlar. Ancak, yanlış veya yüksek beklenti enflasyonu, ekonomik istikrarsızlığa ve huzursuzluğa neden olabilir. Bu nedenle, ülkeler genellikle beklenti enflasyonunu kontrol etmek için çeşitli önlemler alırlar (Tunca, 2005).

2.3. Enflasyonun Nedenleri

Enflasyon, ülkede genel olarak fiyatların yükselmesine neden olan bir fenomendir. Enflasyonun nedenleri çeşitlidir ve ülkede mevcut olan ekonomik koşullar, para arzı ve para talep etme oranı gibi faktörlerden etkilenir. Aşağıda enflasyonun nedenlerinden bazılarını sıralayabiliriz (Akçay, 2001: 2):

- Para arzının artışı: Para arzının artışı, para değerinin düşmesine neden olur ve insanlar daha fazla para harcama eğiliminde olabilirler. Bu da fiyatların yükselmesine neden olur.
- Ücretlerin artışı: Ücretlerin artışı, insanların harcama gücünü artırır ve bu da fiyatların yükselmesine neden olur.
- Hammadde fiyatlarının artışı: Hammadde fiyatlarının artışı, üreticilerin maliyetlerini artırır ve bu da fiyatların yükselmesine neden olur.
- Enflasyon beklentisi: Enflasyon beklentisi, insanların gelecekte fiyatların yükseleceğini beklemesine neden olur ve bu da fiyatların yükselmesine neden olur.
- Yapısal değişiklikler: Ülkede üretim kapasitesinin azalması veya işgücü piyasasındaki açık veren bir işsizlik oranı gibi yapısal değişiklikler de fiyatların yükselmesine neden olabilir.

Enflasyonun nedenleri arasında yer alan faktörler, birbirleriyle etkileşim içinde olabilir ve ülkede mevcut olan ekonomik koşulların bir kombinasyonu nedeniyle ortaya çıkabilir. Enflasyonun nedenleri belirlenerek, önlenmesine yönelik çözümler üretebilir ve ekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olabilir (Akçay, 1996: 1).

2.4. Türkiye’de Enflasyon

Türkiye, tarihsel olarak enflasyon problemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1970'lerden itibaren, Türkiye’de enflasyon oranları yüksek düzeylerde seyretmiştir. Örneğin, 1980 yılında yıllık enflasyon oranı %130 düzeylerine ulaşmıştır. Ancak, Türkiye’de son yıllarda enflasyon oranlarında düşüş görülmüştür. Örneğin, 2020 yılında yıllık enflasyon oranı %8,68 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu düşüş, Türkiye’de

uygulanan makroekonomik politikalar ve düzenlemelerin etkisiyle olmuştur (Karabulut, 2002).

Türkiye'de enflasyon oranlarını etkileyen faktörler arasında para arzı, ücretler, döviz kurları ve hammadde fiyatları gibi faktörler yer almaktadır. Türkiye'de enflasyonun önlenmesi için çeşitli önlemler alınmaktadır. Örneğin, Türkiye'de enflasyon hedeflemesi yapılarak, para politikaları ve diğer ekonomik politikalar enflasyon hedeflerine göre belirlenmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de enflasyonun önlenmesi amacıyla yapısal reformlar da gerçekleştirilmektedir.

2021 yılının ilk yarısında Türkiye'de yıllık enflasyon oranı %16,65 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oran, önceki yıllara göre yüksek düzeydedir. Örneğin, 2020 yılında yıllık enflasyon oranı %8,68 iken, 2021 yılının ilk yarısında bu oran %16,65'e yükselmiştir. Ancak 2022 yılındaki enflasyon verileri ise bakıldığında zaman önceki yıllara göre muazzam bir artış göstermiştir. 2022 yılı yıllık enflasyonu %65 olarak TÜİK tarafından belirlenmiştir. Özellikle enflasyonun bu kadar yükselmesinde ki temel sebep olarak ta yukarıda belirtilen yapısal reformların hayat geçirilmesi noktasında gelişmeler yaşanmaması olarak gösterilmektedir (Karluk, 2014).

2.5. Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Kamu harcamaları ile enflasyon arasında yine ters bir ilişki vardır. Özellikle yakın dönemde ekonomik anlamda kriz yaşayan ülkelerin birçoğunda gözlemlenen kamu harcamalarının çokluğu aynı zamanda uzun vadede enflasyonun da artmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'de 2001 krizi olarak adlandırılan kriz sonrasında IMF ile yaptığı protokol antlaşmasında IMF'nin ilk olarak Türkiye'deki kamu harcamalarının kısılması noktasında politikalar ve yol reçetesi sunmuştur.

2.5.1. Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Teorik Temelleri

Kamu harcamaları, bir ülkenin devletinin yaptığı yatırımları, sosyal yardımları ve diğer hizmetleri kapsar. Kamu harcamaları, bir ülkenin ekonomisini etkileyebilir ve bu etkileşim enflasyon ile ilişkilidir.

Enflasyon, bir ülkede genel fiyat seviyesinin yükselmesi anlamına gelir. Kamu harcamalarının artması, ülkenin para biriminin değerini düşürerek enflasyonu arttırabilir.

Ayrıca, kamu harcamalarının artması, ülkede daha fazla para harcamasını teşvik edebileceğinden, fiyatların yükselmesine neden olabilir. Bu nedenle, kamu harcamalarının enflasyon ile ilişkisi, genellikle negatif bir ilişkidir.

Ancak, kamu harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisi, çeşitli faktörlere göre değişebilir. Örneğin, eğer kamu harcamalarının artması, ülkede üretim ve istihdamı artırırorsa, enflasyon etkisi azalabilir. Ayrıca, eğer kamu harcamaları, ülkede yatırım yapılmasını teşvik ediyorsa, bu da enflasyon etkisini azaltabilir.

2.5.1.1. Reel harcamaların enflasyon ile ilişkisi

Reel harcamalar, bir ülkenin genel fiyat seviyesi düştükçe gerçekleştirilen harcamaları ifade eder. Bu, bir ülkede enflasyon oranının düşük olduğu zamanlarda gerçekleşir.

Reel harcamalar, enflasyon ile negatif bir ilişki gösterir. Örneğin, eğer bir ülkede enflasyon oranı yüksekse, fiyatlar artar ve bu da reel harcamaları azaltır. Aynı şekilde, eğer enflasyon oranı düşükse, fiyatlar düşer ve bu da reel harcamaları artırır.

Reel harcamalar, ülkenin ekonomik büyümesine ve istihdama olumlu etkide bulunur. Özellikle, eğer bir ülkede reel harcamaların artması, üretim ve istihdamı artırırorsa, bu da ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Bu nedenle, reel harcamaların enflasyon ile ilişkisi, genellikle pozitif bir ilişkidir. (Ulusoy, 2006: 200).

2.5.1.2. Cari harcamaların enflasyon ile ilişkisi

Cari harcamalar, bir ülkenin diğer ülkelerle ticaret yaptığı sırada yaptığı harcamaları ifade eder. Bu harcamalar, ülkenin ithal ettiği mallar ve hizmetler için yaptığı ödemeleri kapsar.

Cari harcamalar, enflasyon ile ilişkisi olabilir ancak bu ilişki genellikle düşük seviyededir. Örneğin, eğer bir ülkenin cari harcamaları artarsa, bu ülke daha fazla döviz ödemesi yapar ve bu da ülkenin para biriminin değerini düşürür. Bu da enflasyon oranını artırabilir. Ancak, bu etkisi genellikle diğer faktörlerden daha azdır ve çok fazla değişmeyebilir.

Cari harcamaların enflasyon ile ilişkisi, ülkenin ekonomik durumuna ve diğer faktörlere göre değişebilir. Örneğin, eğer bir ülkenin cari harcamaları artarsa, ancak ülkede üretim ve istihdam artarsa, bu da enflasyon etkisini azaltabilir. Ayrıca, eğer cari

harcamaların artması, ülkede yatırım yapılmasını teşvik ediyorsa, bu da enflasyon etkisini azaltabilir. (Ulusoy, 2006: 202).

2.5.1.3. Yatırım harcamaların enflasyon ile ilişkisi

Yatırım harcamaları, bir ülkenin gelecekte üretimin artması ve ekonomik büyüme için yaptığı harcamaları ifade eder. Bu harcamalar, örneğin, makine ve ekipman alımı, yol ve köprü inşaatı gibi yatırımları kapsar.

Yatırım harcamaları, enflasyon ile ilişkisi olabilir ancak bu ilişki genellikle pozitifdir. Örneğin, eğer bir ülkede yatırım harcamaları artarsa, bu ülke daha fazla üretim yapabilir ve bu da ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Bu da enflasyon etkisini azaltabilir.

Ayrıca, yatırım harcamalarının artması, ülkede istihdamı artırabilir ve bu da enflasyon etkisini azaltabilir. Yatırım harcamalarının enflasyon ile ilişkisi, ülkenin ekonomik durumuna ve diğer faktörlere göre değişebilir. Örneğin, eğer bir ülkede yatırım harcamaları artarsa, ancak ülkede üretim ve istihdam azalırsa, bu da enflasyon etkisini artırabilir. Ayrıca, eğer yatırım harcamalarının artması, ülkede para harcamasını teşvik ediyorsa, bu da enflasyon etkisini artırabilir. (Edizdoğan vd., 2012: 87).

2.5.1.4. Transfer harcamaların enflasyon ile ilişkisi

Transfer harcamaları, bir ülkenin devletinin yurttaşlarına ve diğer kurumlara yaptığı para transferlerini ifade eder. Bu harcamalar, örneğin, sosyal yardımlar, emekli maaşları gibi ödemeleri kapsar.

Transfer harcamaları, enflasyon ile ilişkisi olabilir ancak bu ilişki genellikle düşük seviyededir. Örneğin, eğer bir ülkede transfer harcamaları artarsa, bu ülke daha fazla para harcamasını teşvik edebilir ve bu da enflasyon etkisini artırabilir. Ancak, bu etkisi genellikle diğer faktörlerden daha azdır ve çok fazla değişmeyebilir.

Transfer harcamalarının enflasyon ile ilişkisi, ülkenin ekonomik durumuna ve diğer faktörlere göre değişebilir. Örneğin, eğer bir ülkede transfer harcamaları artarsa, ancak ülkede üretim ve istihdam artarsa, bu da enflasyon etkisini azaltabilir. Ayrıca, eğer transfer harcamalarının artması, ülkede yatırım yapılmasını teşvik ediyorsa, bu da enflasyon etkisini azaltabilir. (Ulusoy, 2006: 203).

Tablo 3. Kamu Harcamaları-Enflasyon İlişkisi Literatür Taraması

	Yazar	Ülke	Yıl	Kaynak	Yöntem
1	Edward Buffie	-	-	-	-
Sonuçlar: - Gelir düzeyi düşük ülkelerde yapılan altyapı harcama kesintiler uzun dönemde enflasyonist baskılar yaratabilir.					
2	Francisco Ruge-Murcia	Brezilya	Ocak 1980, Aralık1989	Brezilya Coğrafi İstatistikî Genel Sanayi Üretim İndeksi (IBGE)	Markow-Switching Modeli
Sonuçlar: -Çalışmada enflasyon oranları; düşük ve yüksek enflasyon olarak iki gruba ayrılmıştır. -Düşük enflasyon oranı olarak, enflasyonun %8,22 arttığı durumda kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %22,73 iken yüksek enflasyon oranı olan %19,12 düzeyinde kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %33,43 düzeyine yükselmiştir. Dolayısıyla yüksek enflasyon oranlarında kamu harcamaları nominal düzeyde artış göstermektedir.					
3	M. Faysal Gökalp, Mehmet Avcı	Türkiye	1980-2000	DİE, TCMB	Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: -Kamu harcamalarının enflasyonun bir nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Analiz sonuçlarına göre; toplam kamu harcamalarında meydana gelen %1'lik bir artış, enflasyon oranını % 0.83 oranında artırmıştır.					
	Yazar	Ülke	Yıl	Kaynak	Yöntem
4	Mehmet Şahin, Çiğdem Özenç	Türkiye	1988-2006	TCMB, Muhasebat Genel Müdürlüğü	Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: -Kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye’de kamu harcamalarında meydana gelen değişimin enflasyon oranında da bir değişime neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.					
5	Diana Weymark	-	-	-	-

Sonuçlar: - Genişletici para politikasıyla fonlanan kamu harcamalarının sonraki dönemde yüksek enflasyon yaratma olasılığı yüksek bulunmuştur. Bunun önlenmesinde merkez bankasının yapısal değişikliğe gitmesi önerilmiştir.					
6	Chinedu B. Ezirim, Mike I. Muoghalu, Uchenna Elike	Amerika	1970/2002	Zaman Seri Analizi Yıllık Verileri	Eş- bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: - Enflasyonun uzun dönemde kamu harcamalarını arttırıcı bir baskı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.					
7	Song Han, Casey B. Mulligan	80 Ülke	1973/1990	Ülkelerden elde edilen veriler	EKK Yöntemi
Sonuçlar: -Uzun dönemde savunma ve diğer kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Sonuçta enflasyon ile savunma harcamaları arasında negatif/istatistiksel olarak anlamsız, diğer kamu harcamaları ile negatif/istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.					
8	Cosimo M.	Fransa, İspanya, Kıbrıs, Yunanistan, İtalya, Malta, Portekiz,	1970/2009	IMF istatistikleri	Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: - İncelenen ülkelerden sadece Portekiz’de uzun dönemli enflasyon/kamu harcaması ilişkisi tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise bu etki Kıbrıs, Malta ve İspanya’da tespit edilmiştir. Enflasyon/kamu harcaması arasındaki iki yönlü nedensellik sadece İtalya’da görülmüştür. Enflasyondan kamu harcamalarına doğru nedensellik ise sadece Fransa’da gözlemlenmiştir.					
No	Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
9	C. Okafor ve O. Eiya	Nijerya	1999-2008	Nijerya Merkez Bankası (CBN)	En Küçük Kareler Yöntemi
Sonuçlar: - Enflasyon oranları ile kamu harcamaları arasında negatif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye ulaşmışlardır.					

10	Francis Agbewali	Gana	1985/2005	ISSER, IEA, MOFEP ve BOG verilerinden yararlanılmış.	Çoklu Regresyon Analizi
Sonuçlar: - Analiz sonucunda kamu harcamaları ve para arzındaki artışların enflasyonu uzun dönemde %1 ile %1,88 oranında arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.					
11	Olaiya Sam Ayo, Nwosa Philip Ifeakachukwu, Amassoma Ditimi	Nijerya	1970/2010	CBN ve FOS İstatistikleri	Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: - Nijerya’da uzun dönemde enflasyon ve büyümenin kamu harcamaları üzerindeki etkisinin kısa dönemdeki etkisinden daha fazla olduğu görülmüştür.					
12	Andreas G. Georgantopoulos, Anastasios D. Tsamis	Kıbrıs	1980/2009	World Bank ve IMF Verileri	Engle-Granger Analizi, Granger Nedensellik Testi
Sonuçlar: - Ele alınan dönemde kamu harcamalarının büyümeyi olumlu etkilediği ancak bütçe açıklarının para basarak finansmanı enflasyona yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Nedensellik analizinde ise kamu harcamalarından enflasyona doğru bir nedensellik tespit edilirken enflasyondan kamu harcamalarına doğru bir ilişki bulunamamıştır.					

Not: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMİK BÜYÜME VE KAMU HARCAMALARI

3.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kaynakları

Temel olarak ekonomik büyüme olarak ifade edilen olgunun gerçekleştirilebilmesi için üretilen mal miktarının zaman içerisinde miktarının arttırılması gerekmektedir. Bunun sağlanmasında ise üretimde kullanılan faktörlere ihtiyaç vardır. Bu çerçevede literatürde üretimin artması ve üretimde kullanılan üretim faktörlerinin sağlanması açıklamaya yönelik teoriler vardır. Bu bölümde büyümeyle ilgili literatürde geniş yer tutan teoriler açıklanacaktır.

3.1.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ülkenin toplam üretiminin ve milli gelirinin artmasını ifade eder. Ekonomik büyüme, bir ülkenin ekonomik gücünün ve refahının artışını gösterir ve genellikle bir ülkenin kalkınma düzeyini ölçmek için kullanılır.

Ekonomik büyüme, ekonomistlere göre farklı şekillerde tanımlanabilir. Örneğin, bazı ekonomistlere göre, ekonomik büyüme, ülkenin toplam üretiminin ve milli gelirinin yıllık ortalama oranında artışıdır. Diğer ekonomistlere göre ise, ekonomik büyüme, ülkenin nüfusu arttıkça toplam üretim ve milli gelirin ortalama kişi başına düşen miktarının artışıdır.

Ekonomik büyüme, bir ülkede üretim ve istihdamı artıran faktörlerle desteklenir. Örneğin, yatırım harcamalarının artması, üretim ve istihdamı artırabilir ve bu da ekonomik büyümeyi destekler. Ayrıca, ekonomik büyümeyi destekleyen diğer faktörler arasında, teknolojik gelişmeler, işgücünün yetişmiş olması ve ülkenin düzenli bir şekilde yönetilmesi sayılabilir. (Turan, 2008: 11).

Ekonomik büyüme, bir ülkede birçok fayda sağlar. Aşağıdakiler bunlardan bazılarıdır:

- İş olanaklarının artışı: Ekonomik büyüme, ülkede üretimin artmasını ve bu nedenle de iş olanaklarının artmasını sağlar. Bu, ülkede işsizlik oranını azaltır ve insanların geçim kaynaklarını artırır.

- Gelir düzeyinin artışı: Ekonomik büyüme, ülkede milli gelirin artmasını sağlar ve bu da ülkede yaşayan insanların ortalama gelir düzeyinin artışı gösterir.
- Ödeme gücünün artışı: Ekonomik büyüme, ülkede ücretlerin ve işyerleri tarafından ödenen ücretlerin artmasını sağlar. Bu da ülkede yaşayan insanların ödeme güçlerinin artışı gösterir.
- Devlet gelirlerinin artışı: Ekonomik büyüme, ülkede vergi toplamalarının artmasını sağlar ve bu da devlet gelirlerinin artışı gösterir. Bu da devletin daha fazla hizmet ve yardım sunmasını sağlar.
- Kültürel ve sosyal gelişme: Ekonomik büyüme, ülkede daha fazla yatırım yapılmasını ve daha fazla insanın işe alınmasını sağlar. Bu da ülkede kültürel ve sosyal gelişmeyi destekler (Seyidoğlu, 2006: 828-829).

3.1.2. Büyümenin Kaynakları

Bu bölümde alan yazında genel olarak tasnif edilirken kullanılan büyümenin kaynakları başlıklarına yer verilmektedir. Aşağıda yer verilen büyüme kaynakları aynı zamanda büyümeyi etkileyen ya da belirleyen faktörler olarak ta nitelendirilmektedir.

3.1.2.1. Beşerî kaynaklar

Ekonomik anlamda bir büyümenin olması için birincil derecede belirleyici etken beşerî kaynaklar diye ifade edilen etkenlerdir. Ancak bu beşerî kaynakların nicelikten çok niteliksel açıdan fazla olması ekonomik büyümenin de hızını belirlemektedir (Seyidoğlu, 2006: 833).

Beşerî kaynaklar, bir ülkede üretim sürecinde insanların yaptığı çalışmaları ifade eder. Beşerî kaynaklar, bir ülkede ekonomik büyüme için önemlidir ve aşağıdaki gibi rol oynar:

- İstihdam: Beşerî kaynaklar, ülkede üretim sürecinde önemli bir rol oynar ve ülkede istihdamı artırır. Bu da ülkede işsizlik oranını azaltır ve insanların geçim kaynaklarını artırır.
- Gelir düzeyi: Beşerî kaynaklar, ülkede çalışan insanların ücretlerini ve işyerleri tarafından ödenen ücretleri artırır. Bu da ülkede yaşayan insanların ortalama gelir düzeyinin artışı gösterir.

- Vergi toplamaları: Beşerî kaynaklar, ülkede çalışan insanların vergi ödemelerini artırır ve bu da devlet gelirlerinin artışı gösterir. Bu da devletin daha fazla hizmet ve yardım sunmasını sağlar.
- Kültürel ve sosyal gelişme: Beşerî kaynaklar, ülkede çalışan insanların ödeme güçlerinin artmasını sağlar ve bu da ülkede kültürel ve sosyal anlamda müreffeh bir hayat sürülmesine katkı sağlamaktadır.

Yukarıda sayılan etkenler çerçevesinde değerlendirildiğinde ekonomik büyümede beşerî etkenlerin büyük önem arz ettiğini ve bu önemin etkisini ise yine sahip olunan insan topluluğunun sayısından çok niteliksel durumunun belirlediği düşünülmektedir (Başar, 2012: 201).

3.1.2.2. Sermaye birikimi

Bir ülkede ekonomik anlamda büyümeden bahsedebilmek için beşerî kaynakların yanı sıra sermaye birikimi de büyük önem arz etmektedir. Bizatihi beşerî faktörlerle sermaye birikimi ekonomik büyümenin sağlanmasında olmazsa olmaz iki etkendir (Saygılı, 2002: 6).

Sermaye birikimi, bir ülkenin ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynar ve genellikle bir ülkenin ekonomik gücünün ve refahının artışı gösterir. Sermaye birikimi, bir ülkede üretim sürecinde kullanılan makine ve ekipmanların artışı ifade eder.

Sermaye birikimi, bir ülkede üretim sürecini hızlandıran ve verimliliği artıran faktörlerdir. Örneğin, eğer bir ülkede sermaye birikimi artarsa, bu ülke daha fazla üretim yapabilir ve bu da ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Ayrıca, sermaye birikimi, bir ülkede üretim ve istihdamı artırır ve bu da ekonomik büyümeyi destekler. Sermaye birikimi, ekonomik büyüme için önemli bir faktördür ancak bu birikimin ne kadar olması gerektiği konusunda ekonomistler arasında farklı görüşler vardır. Bazı ekonomistler, sermaye birikiminin ülkede üretim ve istihdamı artırdığını ve bu nedenle daha fazla sermaye birikimini yapılması görüşünü savunurken. Bir yaklaşıma göre de sermaye birikimi üretim noktasında azalamaya yol açacağını ifade etmektedir (Berber, 2006: 26).

Sermaye birikimi, bir ülkede ekonomik büyüme için önemlidir ve aşağıdaki gibi rol oynar:

- İstihdam: Sermaye birikimi, ülkede üretim sürecini hızlandırır ve bu da ülkede istihdamı artırır. Bu da ülkede işsizlik oranını azaltır ve insanların geçim kaynaklarını artırır.
- Gelir düzeyi: Sermaye birikimi, ülkede üretimin artmasını sağlar ve bu da ülkede milli gelirin artışını gösterir. Bu da ülkede yaşayan insanların ortalama gelir düzeyinin artışını gösterir.
- Vergi toplamaları: Sermaye birikimi, ülkede üretimin artmasını sağlar ve bu da ülkede vergi toplamalarının artışını gösterir. Bu da devlet gelirlerinin artışını gösterir.
- Kültürel ve sosyal gelişme: Sermaye birikimi, ülkede üretimin artmasını ve bu nedenle de çalışan insanların daha fazla ekonomik gelir elde etmelerine olanak sağlar. Bu durum insanların sosyal gelişmelerine maddi olarak daha fazla imkân sunar (Ağayev, 2010: 163).

3.1.2.3. Doğal kaynaklar

Doğal kaynaklar, bir ülkede üretim sürecinde kullanılan toprak, su, hava gibi kaynakları ifade eder. Doğal kaynaklar, bir ülkede ekonomik büyüme için önemlidir ve aşağıdaki gibi rol oynar:

- İstihdam: Doğal kaynaklar, ülkede üretim sürecinde kullanılır ve bu da ülkede istihdamı artırır. Bu da ülkede işsizlik oranını azaltır ve insanların geçim kaynaklarını artırır.
- Gelir düzeyi: Doğal kaynaklar, ülkede üretimin artmasını sağlar ve bu da ülkede milli gelirin artışını gösterir. Bu da ülkede yaşayan insanların ortalama gelir düzeyinin artışını gösterir. (Seyidoğlu, 2006: 3).
- Vergi toplamaları: Doğal kaynaklar, ülkede üretimin artmasını sağlamakta ve bu da doğal olarak toplanan vergileri daha fazla olmasına sebebiyet vermektedir.

3.1.2.4. Teknolojik Gelişme

İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devrimi ile birlikte teknolojik gelişmeler her geçen gün artarak günümüze gelmiştir. Günümüzde bilgi çağı olarak adlandırılan çağın esasında teknolojik gelişmeler ve bilgi iletişim alanında yaşanan gelişmeler belirleyici olmuştur.

Ekonomik büyüme ve teknoloji arasındaki ilişki çok önemlidir. Teknoloji, bir ülkede üretim sürecini hızlandırır ve verimliliği artırır. Bu da ülkede üretimin artmasını ve milli gelirin artmasını sağlar ve bu da ekonomik büyümeyi destekler. Ayrıca, teknolojik gelişmeler, ülkede istihdamı artırır ve bu da ekonomik büyümeyi destekler.

Teknoloji, aynı zamanda ülkede üretim maliyetlerini azaltır ve bu da ülkede ürünlerin daha uygun fiyatlara satılmasını sağlar. Bu da ülkede tüketimin artmasını ve ekonomik büyümeyi destekler. Teknolojik gelişmeler, ayrıca ülkede rekabeti artırır ve bu da ülkede üretimin artmasını ve ekonomik büyümeyi destekler.

Özetle, teknoloji, bir ülkede ekonomik büyüme için önemli bir rol oynar ve ülkede üretimin artmasını, istihdamın artmasını ve rekabetin artmasını sağlar. Bunun yanında Teknoloji, ayrıca ülkede istihdamı artırır. Örneğin, yeni teknolojik gelişmeler, ülkede yeni işlerin yaratılmasını sağlar ve bu da ülkede işsizlik oranını azaltır. Teknoloji, ayrıca ülkede çalışan insanların ücretlerini ve işyerleri tarafından ödenen ücretleri artırır. Bu da ülkede yaşayan insanların ortalama gelir düzeyinin artışı gösterir. (Kibritçioğlu, 1998: 211).

3.2. Başlıca Büyüme Modelleri

3.2.1. Klasik Ekol Öncesi Büyüme Modelleri

Klasik ekol öncesi büyüme modelleri, ekonomik büyümenin nedenleri ve sınırlarını inceleyen ilk büyüme modelleridir. Bu modeller, genellikle 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemi kapsar ve bu dönemde çeşitli ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Klasik ekol öncesi büyüme modelleri, genellikle ülkede üretimin artmasını ve milli gelirin artmasını açıklar. Bu modeller, ülkede üretimin artmasının nedenlerini arar ve bu nedenler arasında çalışma gücünün artışı, sermaye birikiminin artışı ve teknolojik gelişmelerin etkisini vurgular.

Klasik ekol öncesi büyüme modelleri, ayrıca ülkede ekonomik büyümenin sınırlarını inceler ve bu sınırlar arasında çalışma gücünün azalması, sermaye birikiminin azalması ve teknolojik gelişmelerin yavaşlaması gibi faktörleri vurgular. Bu modeller, ayrıca ülkede ekonomik büyümenin dengelenmesi için gerekli olan faktörleri de inceler. Klasik İktisat okul öncesinde etkin olan görüşlerden Merkantilizm ve Fizyokrasi literatürde ön plana çıkmaktadır.

3.2.1.1. Merkantilist Yaklaşım

Merkantilizm düşüncesinin referans aldığı durum, bir toplumun zenginliğinin kaynağı veya göstergesi olarak alınana parametrenin altın olduğu düşünce sistemidir. Bundan dolayı ülkenin sahip olduğu altın nispetinde zengin sayıldığı bu sistemde, altın sahibi olabilmek için bir ülkenin öncelikli olarak ya üretim gerçekleştirmeli ya da ticaret faaliyetlerinde bulunmalıdır.

Merkantilizm, 18. yüzyılda ortaya çıkan bir ekonomik düşünce akımıdır. Merkantilizm, ülkeler arası ticareti ve para politikasını inceler ve bu konularda önerilerde bulunur. Merkantilistler, ülkenin para biriminin değerini artırmak ve ülkenin döviz rezervlerini arttırmak için ülkeler arası ticareti teşvik ederler.

Merkantilistler, ülkenin ihracatını arttırmayı ve ithalatını azaltmayı amaçlar ve bu amaçlarına ulaşmak için çeşitli yöntemler kullanırlar. Örneğin, merkantilistler, ülkenin ihracatını arttırmak için ürünlerin fiyatlarını düşürürler ve ithalatı azaltmak için de ithal ürünlerin fiyatlarını yükseltirler. Merkantilistler, ayrıca ülkenin döviz rezervlerini arttırmak için para politikasını kullanırlar. Örneğin, merkantilistler, ülkede para basımını arttırır ve bu da ülkede para miktarını artırır ve bu da ülkenin döviz rezervlerini arttırır. (Başar, 2012: 249-250).

Müdahaleci bir politikanın olmasının gerektiği bu sistemde ülkelerin gelişip büyüme göstermeleri adına devletlerin müdahaleci bir politika uygulamaları gerektiğini savunur. Bu müdahale edilecek sistemde de yapılması gerekenler genellikle şöyle ifade edilmektedir (Üzümcü, 2012: 54):

- Üretim için insan gücü gerekliliğine vurgu yapan bu görüşe göre, savaş veya salgın hastalıkların olduğu bu dönemde nüfusun azaldığı durumlarda devletin nüfusun arttırılması yönünde teşvik edici politikalar ve uygulamalar gerçekleştirmesi,

- Emeklerin karşılığı olan ücret uygulamasında tavan ücret belirleyip geçilmemesi noktasında müdahale edilmesi,
- Üretimin arttırılıp ülkeye daha fazla para gelmesi adına üreticiler ve ticaret ile uğraşan esnaflara karşı koruyucu ve teşvik edici politikalar izlemelidir. Destekleyici uygulamalar geliştirmesi,
- İhracatın teşvik edilmesi ve rahat yapılabilmesi adına uygulamalar ve politikalar uygulamalıdır. Bunun yanı sıra üretime endeksli ham madde ithalatı dışındaki ithalatı ise zorlaştıracı politikalar uygulamalıdır.
- Bu dönemde özellikle yeni pazarların oluşması ve sömürgecilik faaliyetlerinin arttırılması için politikalar belirlenmesi. Şeklinde politikaların uygulanması ve hayata geçirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

3.2.1.2. Fizyokrasi Yaklaşımı

Merkantilist düşünce ve ekonomi sistemine eleştiri olarak ortaya çıkan fizyokrasi sistemine göre, bir toplumda zenginlik kaynağı sahip olunana altınların değil tarım ve tarımsal faaliyetlerin olduğu düşünce ve ekonomik sistemdir.

Bu sistemde özellikle toplumun çıkarları için öncelikli olarak bireysel çıkarların önemine vurgu yapılmıştır. Bireylerin çıkarları gözetilerek mutlu olması aynı zamanda toplumların da mutlu olacağı düşüncesine dayanmaktadır.

Fizyokrasi, fizik ve krasi kelimelerinin birleşiminden oluşan bir kavramdır. Bu kelime, fiziksel özellikleri nedeniyle bir ülkenin veya coğrafyalı bölgenin sosyo-ekonomik durumunu tanımlayan bir terimdir. Örneğin, bir ülkenin toprak yapısı, iklim şartları, su kaynakları gibi fiziksel özellikleri, bu ülkenin sosyo-ekonomik durumunu etkileyebilir. Fizyokrasi kavramı, coğrafi koşulların insanların yaşam tarzını ve toplumun gelişimini nasıl etkilediğini inceleyen bir alandır. (Başar, 2012: 252-254).

3.2.2. Klasiklerin Büyüme Teorileri

Klasik ekonomi büyüme teorileri, ekonomik büyüme ve gelişme hakkında düşüncelerini açıklar. Bu teoriler genellikle, üretim faktörlerinin (işgücü, sermaye, toprak) etkilerine odaklanır ve ekonomik büyümeyi, üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılması olarak tanımlar. Bunların en ünlüleri şunlardır:

Adam Smith'in İşbölümü Teorisi: Bu teoriye göre, işbölümü ve serbest piyasa koşulları, üretimin etkinliğini ve verimliliğini artırır ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik eder (Kibritçioğlu ve Dibaoglu, 2001: 2).

David Ricardo'nun İhracat Teorisi: Bu teoriye göre, ihracatın artışı, ekonomik büyümeyi teşvik eder çünkü ihracat, ülkenin dış kaynaklardan daha fazla para kazanmasını sağlar ve bu da sermaye birikimine yardımcı olur.

Thomas Malthus'un Popülasyon Teorisi: Bu teoriye göre, popülasyonun artışı, ekonomik büyümeyi sınırlar çünkü daha fazla nüfus demek daha fazla işgücü gereksinimi demektir ve bu da üretim faktörlerinin daha az etkin kullanılmasına yol açar (Telek, 2013: 34).

John Stuart Mill'in Verimlilik Teorisi: Bu teoriye göre, verimliliğin artışı, ekonomik büyümeyi teşvik eder çünkü daha az üretim faktörü kullanılarak daha fazla ürün üretilir, bu da sermaye birikimine yardımcı olur (Tüylüoğlu, 1995: 14).

Alfred Marshall'ın Fiyat Teorisi: Bu teoriye göre, fiyatların düşüşü, ekonomik büyümeyi teşvik eder çünkü düşük fiyatlar, tüketicilerin daha fazla ürün satın almasını teşvik eder ve bu da üretimin artmasına yol açar. (Parasız, 1993: 77).

Kısaca belirtilen klasik ekonomi büyüme teorilerinin genel olarak özellikleri ve teorilerine ise aşağıda daha detaylı olarak ifade edilmiştir.

3.2.2.1. Adam Smith'in büyüme yaklaşımı

Adam Smith, 18. yüzyıl İskoç filozof ve ekonomistidir ve "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" (Ülkelerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Soruşturma) adlı eserinde klasik ekonominin temel ilkelerini kurmuştur. Bu eser, ekonomik büyüme ve gelişmenin anahtarı olarak serbest piyasa ekonomisi ve işbölümünü önerir.

Smith'e göre, işbölümü, üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar ve bu da verimliliğin artmasına yol açar. Ayrıca, serbest piyasa koşulları, rekabeti teşvik eder ve bu da üreticilerin daha etkin ve verimli olmalarını sağlar. Böylece, işbölümü ve serbest piyasa koşullarının bir arada varlığı, ekonomik büyümeyi teşvik eder. (Üzümcü, 2012: 96-97).

Adam Smith'in İşbölümü Teorisi, ekonomik büyümeyi, üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılması olarak tanımlar. Bu teoriye göre, işbölümü ve serbest piyasa koşulları, üretimin verimliliğini artırır ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik eder.

İşbölümü, bir üretim prosesinin ayrı ayrı parçalarının farklı kişilere veya kuruluşlara verilmesidir. Bu sayede, her bir parça daha az zaman ve emek gerektirir ve bu da verimliliğin artmasına yardımcı olur. Örneğin, bir çiftliğin tüm işlemlerinin tek bir kişi tarafından yapılması gerektiği takdirde, üretim verimliliği düşük olacaktır. Ancak, eğer bu işlemler ayrı ayrı parçalara bölünür ve her bir parça farklı kişilere verilirse, üretim verimliliği artacaktır. Serbest piyasa koşulları da ekonomik büyümeyi teşvik eder çünkü rekabet, üreticileri daha etkin ve verimli olmaya zorlar. Rekabet, üreticilerin mal ve hizmetlerini daha düşük fiyatlarla satabilmeleri için daha etkin bir şekilde üretebilmelerini sağlar. Bu sayede, tüketiciler daha ucuz mal ve hizmetler satın alabilir ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Adam Smith'in İşbölümü Teorisi, günümüzde hala geçerli olan önemli bir ekonomik kavramdır ve serbest piyasa ekonomisi ve işbölümünün ekonomik büyüme için önemine vurgu yapar. (Üzümcü, 2012: 98).

3.2.2.2. David Ricardo'nun büyüme teorisi

David Ricardo, 19. yüzyıl İngiliz ekonomist ve filozoftur ve "On the Principles of Political Economy and Taxation" (Politikal Ekonomi ve Vergilendirme İlkeleri Üzerine) adlı eserinde, ihracatın ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini iddia etmiştir.

Ricardo'ya göre, ihracat, ülkenin dış kaynaklardan daha fazla para kazanmasını sağlar ve bu da sermaye birikimine yardımcı olur. Sermaye birikimi, ülkede yatırım yapılmasını sağlar ve bu da üretimin artmasına yardımcı olur. Böylece, ihracatın artışı, ekonomik büyümeyi teşvik eder. Ricardo'nun ihracat teorisi, günümüzde hala geçerli olan önemli bir ekonomik kavramdır ve ülkelerin dış ticaret yapmasının ekonomik büyüme için önemine vurgu yapar. Ancak, bu teori bazı sınırlamaları da içerir. Örneğin, ülkelerin dış ticaret yapmaları için, dünya piyasalarında rekabet edebilecek bir üstünlükleri olması gerekir. Ayrıca, ülkelerin ihracatının artışı, diğer ülkelerin ihracatını azaltabilir ve bu da ticaret savaşlarına yol açabilir. Bu nedenle, ülkelerin ihracatını artırmak için yapılan politikaların etkili bir şekilde uygulanması önemlidir (Berber, 2006: 61-63).

David Ricardo'nun İhracat Teorisi'ne göre, ihracatın artışı, ekonomik büyümeyi teşvik eder çünkü ihracat, ülkenin dış kaynaklardan daha fazla para kazanmasını sağlar ve bu da sermaye birikimine yardımcı olur. Sermaye birikimi, ülkede yatırım yapılmasını sağlar ve bu da üretimin artmasına yardımcı olur. Böylece, ihracatın artışı, ekonomik büyümeyi teşvik eder. Ancak, bu teori bazı sınırlamaları da içerir. Örneğin, ülkelerin dış ticaret yapmaları için, dünya piyasalarında rekabet edebilecek bir üstünlükleri olması gerekir. Ayrıca, ülkelerin ihracatının artışı, diğer ülkelerin ihracatını azaltabilir ve bu da ticaret savaşlarına yol açabilir. Bu nedenle, ülkelerin ihracatını artırmak için yapılan politikaların etkili bir şekilde uygulanması önemlidir. Ülkelerin dış ticaret yapmasının ekonomik büyüme için önemine vurgu yapar. Ancak, bu teori yalnızca bir parçasını oluşturur ve ekonomik büyüme hakkında düşünürken diğer faktörlerin de dikkate alınması gerekir.

3.2.3. Modern Büyüme Teorileri

"Büyüme teorisi" genellikle ekonomik büyümenin nedenlerini ve süreçlerini inceleyen bir kavramdır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren, ekonomistler tarafından geliştirilen birçok farklı büyüme teorisi vardır. Bu teoriler arasında en ünlüleri şunlardır:

Harrod-Domar Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin yatırım oranı ve üretim elastikiyeti arasındaki ilişkiyi inceler. Teorinin ana fikri, yatırımın üretim hacmini arttırdığı ve bu sayede de ekonomik büyümeyi sağladığıdır.

Solow Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin nedenlerini üç ana faktör olarak belirler: çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme. Teoriye göre, ekonomik büyüme, çalışma gücünün, sermayenin ve teknolojik ilerlemenin birleşiminden kaynaklanır.

Endüstri Devrimi Büyüme Teorisi: Bu teori, 18. ve 19. yüzyılların İngiltere'sinde meydana gelen ekonomik büyümenin nedenlerini inceler. Teoriye göre, endüstri devrimi sırasında meydana gelen teknolojik ilerlemeler ve üretim süreçlerindeki değişiklikler ekonomik büyümeyi sağlamıştır.

Neoklasik Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin nedenlerini üretim faktörlerinin etkin kullanımı olarak belirler. Teoriye göre, ekonomik büyüme, çalışma gücünün, sermayenin ve doğal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasıyla sağlanır.

Bu teoriler sadece bazı örneklerdir ve son yıllarda ekonomik büyüme konusunda geliştirilen teorilerin sayısı oldukça fazladır (İncekara ve Tatoğlu, 2008: 22-23).

Bu bölümde ise Harrod- Domar büyüme modeli ile neoklasik büyüme modelini detaylı olarak incelenecektir.

3.2.3.1. Harrod- Domar büyüme modeli

Harrod-Domar büyüme modeli, ekonomik büyümenin yatırım oranı ve üretim elastikiyeti arasındaki ilişkiyi inceler. Bu model, 1940'lı yıllarda Roy Harrod ve Evsey Domar tarafından geliştirilmiştir. Modelin ana fikri, yatırımın üretim hacmini arttırdığı ve bu sayede de ekonomik büyümeyi sağladığıdır. Model, ekonomik büyüme için gerekli olan yatırımın miktarını belirlerken, üretim elastikiyetini de dikkate alır. Yani, modelin öngördüğü yatırım miktarı, üretim elastikiyetine göre değişebilir (Hiç, 1994: 71).

Modelin özellikleri ise şunlardır:

- Yatırım oranı ile üretim elastikiyeti arasındaki ilişki: Model, yatırım oranının yüksek olması durumunda üretim elastikiyetinin düşük, yatırım oranının düşük olması durumunda ise üretim elastikiyetinin yüksek olacağını öngörür (Berber, 2006: 125-126).
- Ekonomik büyüme ile yatırım oranı arasındaki ilişki: Model, ekonomik büyümenin yatırım oranındaki artışla doğru orantılı olduğunu öngörür. Yani, yatırım oranının artması ekonomik büyümeyi artırırken, yatırım oranının düşmesi ekonomik büyümeyi azaltır (Üzümcü, 2012: 153).
- Yatırımın üretim hacmini arttırması: Model, yatırımın üretim hacmini arttırdığını ve bu sayede de ekonomik büyümeyi sağladığını öngörür (Seyidoğlu, 2006: 847-849).
- Üretim elastikiyetinin etkisi: Model, üretim elastikiyetinin yatırım oranına etki ettiğini öngörür. Yani, üretim elastikiyeti yüksek olan ekonomilerde yatırım oranı daha düşük olurken, üretim elastikiyeti düşük olan ekonomilerde yatırım oranı daha yüksek olur.

Harrod-Domar Modelinde temel olan iki değişken vardır. Bunlar tasarruf ve yatırım olarak ele alınmıştır. (Üzümcü, 2012a: 134).

3.2.3.2. Neoklasik (Solow) büyüme modeli

Neoklasik büyüme modeli, aynı zamanda Solow büyüme modeli olarak da bilinir. Bu model, ekonomik büyümenin nedenlerini üç ana faktör olarak belirler: çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme. Model, Robert Solow tarafından 1956 yılında geliştirilmiştir. Modelin ana fikri, ekonomik büyümenin çalışma gücünün, sermayenin ve teknolojik ilerlemenin birleşiminden kaynaklandığıdır. Model, ekonomik büyümenin sürekli olmasını sağlayan çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerlemenin birleşimine "özel girdi" adını verir (Berber, 2006a: 144-145).

Modelin özellikleri şunlardır (Üzümcü, 2012a: 167-168):

Çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme: Model, ekonomik büyümenin çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerlemenin birleşiminden kaynaklandığını öngörür.

Sürekli büyüme: Model, ekonomik büyümenin sürekli olacağını öngörür. Yani, ekonomik büyüme, çalışma gücünün, sermayenin ve teknolojik ilerlemenin sürekli birleşiminden kaynaklanır.

Özel girdi: Model, ekonomik büyümenin sürekli olmasını sağlayan çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerlemenin birleşimine "özel girdi" adını verir.

Teknolojik ilerlemenin etkisi: Model, teknolojik ilerlemenin ekonomik büyümeyi hızlandığını öngörür. Yani, teknolojik ilerleme, çalışma gücü ve sermayenin etkisini arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandırır.

Sınırlı sermaye: Model, sermayenin sınırlı bir kaynak olduğunu ve bu nedenle de ekonomik büyümenin sınırlı olacağını öngörür. Bu nedenle, ekonomik büyüme için sermaye yatırımı önemlidir. (Ünsal, 2009: 595).

Neoklasik büyüme modeli, ekonomik büyümenin üç ana faktör olarak çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme tarafından belirlendiğini öngörür. Model, çalışma gücünün, sermayenin ve teknolojik ilerlemenin birleşimine "özel girdi" adını verir ve bu özel girdinin ekonomik büyümenin sürekli olmasını sağladığını öngörür.

Model, ekonomik büyümenin sürekli olmasını sağlayan özel girdinin miktarını belirlerken, üretim fonksiyonunu kullanır. Üretim fonksiyonu, çalışma gücünün, sermayenin ve teknolojik ilerlemenin birleşiminden oluşan üretim miktarını gösterir. Model, üretim fonksiyonunun tüketim ve yatırım gibi faktörlerle ilişkisini inceler. Model, ayrıca teknolojik ilerlemenin ekonomik büyümeyi hızlandığını öngörür.

Teknolojik ilerleme, çalışma gücü ve sermayenin etkisini arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandırır. Model, teknolojik ilerlemenin ekonomik büyümeyi hızlandırıdığını öngören "teknolojik ilerleme fonksiyonu "nu da kullanır. Modelin öngördüğü diğ er bir önemli kavram ise "sınırlı sermaye" kavramıdır. Model, sermayenin sınırlı bir kaynak olduğunu ve bu nedenle de ekonomik büyümenin sınırlı olacağını öngörür. Bu nedenle, ekonomik büyüme için sermaye yatırımı önemlidir.

Modelin özetle özellikleri ş unlardır:

- Ekonomik büyümenin üç ana faktörü: çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme.
- Özel girdi: çalışma gücü, sermaye ve teknolojik ilerlemenin birleşimi.
- Sürekli büyüme: özel girdinin sürekli birleşimi şeklinde ifade edilmektedir (Berber, 2006: 163-164).

3.2.4. İçsel Büyüme Teorileri

"İçsel büyüme teorisi" genellikle ekonomik büyümenin nedenlerini ve süreçlerini inceleyen bir kavramdır. İçsel büyüme teorisi, ekonomik büyümenin dışsal faktörlerden ziyade içsel faktörlerden kaynaklandığını öngörür. Bu teorilere göre, ekonomik büyüme, ülkenin kendi içinde meydana gelen değişiklikler sonucu olur.

İçsel büyüme teorileri arasında en ünlüleri ş unlardır:

Schumpeter Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin yenilikler ve inovasyonlar sonucu meydana geldiğini öngörür. Teoriye göre, yenilikler ve inovasyonlar, üretim süreçlerinde değişikliklere yol açar ve bu sayede de ekonomik büyümeyi sağlar.

Kaldor Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin ülkeler arasındaki ticareti arttırdığını öngörür. Teoriye göre, ticaret, ülkeler arasında sermaye ve çalışma gücü gibi faktörlerin daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar ve bu sayede de ekonomik büyümeyi hızlandırır.

Rostow Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin belli bir süreç içinde meydana geldiğini öngörür. Teoriye göre, ekonomik büyüme, ülkelerin belli aşamaları tamamladıktan sonra gerçekleşir. Bu aşamalar, "öncül tarım", "tarım ülkesi", "köprü tarım", "sanayi ülkesi" ve "sanayi toplumu" olarak sıralanır.

Bu teoriler sadece bazı örneklerdir ve son yıllarda ekonomik büyüme konusunda geliştirilen teorilerin sayısı oldukça fazladır.

İçsel ekonomik büyüme teorileri, ekonomik büyümenin nedenlerini ve nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışır. Bu teoriler genellikle ekonomik büyümenin içsel olarak, yani ülkenin içinde bulunan faktörlerden kaynaklandığını varsayar. Ortak özellikleri şunlardır:

- Büyümenin sürekli bir süreç olduğu varsayılır.
- Ekonomik büyüme, ülkenin üretim potansiyelinin artmasına dayalıdır.
- İçsel ekonomik büyüme teorileri, ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olarak ülkenin içinde bulunan faktörleri (örneğin, ülkedeki teknoloji, insan sermayesi ve ülkedeki yatırımlar) dikkate alır.
- Bu teoriler, ekonomik büyümenin sınırlarını ve bu sınırların nasıl aşılabileceğini açıklar.
- İçsel ekonomik büyüme teorileri, ekonomik büyümenin nasıl ölçülebileceğini ve ekonomik büyümenin hangi koşullar altında gerçekleşebileceğini açıklar (Üzümcü, 2012: 223).

Ancak büyümenin temel dinamiği olarak farklı araştırmacılar farklı konuları ön plana çıkarmış ve bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan bazıları (Berber, 2006: 176-177);

- Beşerî Sermaye Modeli (Lucas)
- Bilgi Üretimi ve Taşmalar (Romer)
- Kamu Politikası Modeli (Barro)
- AR- GE Modeli olarak sıralanabilir.

Lucas Modeli, Robert Lucas'ın beşerî sermaye modeli, ekonomik büyümenin nedenlerini açıklamaya çalışan bir İçsel ekonomik büyüme teorisi olup, insan sermayesi kavramını ön plana çıkartır. Bu model, insan sermayesi 'nin (yani çalışanların eğitim düzeyleri, kapasiteleri ve yetenekleri) ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Lucas modeline göre, ekonomik büyüme, ülkede bulunan insan sermayesinin artması sonucu gerçekleşir. İnsan sermayesi, çalışanların eğitim düzeylerinin yükselmesi, yeni yetenekler kazanmaları ve yeni teknolojiler öğrenmeleriyle artar. Bu artış, ülkedeki üretim potansiyelinin artmasını ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar. Lucas

modeline göre, insan sermayesinin artışı, ülkedeki yatırımların ve istihdamın artmasını da beraberinde getirir. Bu nedenle, ülkelerin insan sermayesini arttırmak için yapacağı yatırımlar (örneğin, eğitim sisteminde yapılacak yatırımlar), ekonomik büyümenin gerçekleşebileceği koşulları yaratır. (Parasız, 2003: 195).

Romer (1990) modelinin merkezinde Romer'in bilgi üretimi ve taşmalar modeli, ekonomik büyümenin nedenlerini açıklamaya çalışan bir İçsel ekonomik büyüme teorisi olup, bilgi üretiminin ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Bu model, bilgi üretiminin (yani yeni teknolojilerin keşfedilmesi, yeni ürünlerin ve hizmetlerin tasarımı gibi faaliyetlerin) ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Romer'in modeline göre, ekonomik büyüme, ülkede bulunan bilgi üretiminin artması sonucu gerçekleşir. Bilgi üretimi, yeni teknolojiler keşfetmek, yeni ürünler ve hizmetler tasarlamak gibi faaliyetlerle artar. Bu artış, ülkedeki üretim potansiyelinin artmasını ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar. Romer'in modeline göre, bilgi üretiminin artışı, ülkedeki yatırımların ve istihdamın artmasını da beraberinde getirir. Bu nedenle, ülkelerin bilgi üretimini arttırmak için yapacağı yatırımlar (örneğin, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik yatırımlar), ekonomik büyümenin gerçekleşebileceği koşulları yaratır.

Romer'in modeline göre, bilgi üretiminin artışı, ülkenin diğer ülkelerle ticaret yapmasına da yardımcı olur. Bu nedenle, bilgi üretiminin artışı, ülkenin dış ticaret hacmini de artırır (Romer, 1990: 71-102).

Barro tarafından ileri sürülen Kamu politikası modeli, ekonomik büyümenin nedenlerini açıklamaya çalışan bir İçsel ekonomik büyüme teorisi olup, kamu politikalarının ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Bu model, ülkelerin yapacağı kamu harcamalarının (örneğin, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlardaki harcamalar) ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Barro ve Kamu politikası modeline göre, ekonomik büyüme, ülkede bulunan kamu harcamalarının artması sonucu gerçekleşir. Kamu harcamaları, ülkede bulunan eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlardaki harcamaları kapsar. Bu artış, ülkedeki üretim potansiyelinin artmasını ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar. Kamu harcamalarının artışı, ülkedeki yatırımların ve istihdamın artmasını da beraberinde getirir. Bu nedenle, ülkelerin kamu

harcamalarını arttırmak için yapacağı yatırımlar (örneğin, eğitim sistemine yönelik yatırımlar), ekonomik büyümenin gerçekleşebileceği koşulları yaratır. (Yülek, 1997: 10).

AR-GE modeli, ekonomik büyümenin nedenlerini açıklamaya çalışan bir İçsel ekonomik büyüme teorisi olup, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin (AR-GE) ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. Bu model, ülkelerin yapacağı AR-GE faaliyetlerinin (örneğin, yeni teknolojilerin keşfedilmesi, yeni ürünlerin ve hizmetlerin tasarımı gibi faaliyetlerin) ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olduğunu varsayar. AR-GE modeline göre, ekonomik büyüme, ülkede bulunan AR-GE faaliyetlerinin artması sonucu gerçekleşir. AR-GE faaliyetleri, yeni teknolojiler keşfetmek, yeni ürünler ve hizmetler tasarlamak gibi faaliyetleri kapsar. Bu artış, ülkedeki üretim potansiyelinin artmasını ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar. AR-GE modeline göre, AR-GE faaliyetlerinin artışı, ülkedeki yatırımların ve istihdamın artmasını da beraberinde getirir. Bu nedenle, ülkelerin AR-GE faaliyetlerini arttırmak için yapacağı yatırımlar (örneğin, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik yatırımlar), ekonomik büyümenin gerçekleşebileceği koşulları yaratır.

3.3. Kamu Harcaması- Büyüme İlişkisinin Belirleyicileri

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunlar şunları içerebilir:

- Yatırım harcamaları: Kamu harcamaları arasında yatırım harcamaları, yani yapısal yatırımlar veya makine ve ekipman gibi fiziksel varlıkların satın alınması, ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir.
- İstihdam: Kamu harcamaları, özellikle de yapısal yatırımlar, istihdam yaratabilir ve bu da ekonomik büyümeyi destekleyebilir.
- Tüketim: Kamu harcamaları, özellikle de sosyal yardım ve hizmetleri içeren harcamalar, toplumdaki tüketimi artırabilir ve böylece ekonomik büyümeyi destekleyebilir.
- Kalkınma projeleri: Kamu harcamaları, özellikle de kalkınma projeleri gibi uzun vadeli yatırımlar, ekonomik büyümeyi artırabilir.
- Mali disiplin: Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, ülkenin mali disiplini ve bütçe açığı düzeyine de bağlıdır.

Örneğin, yüksek bütçe açığı ve düşük mali disiplin, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. (Lin, 1994: 83).

3.4. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Literatür

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile olan ilişkisi hem yerli hem de yabancı bilim adamlarının ilgisini çekmiştir. Bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Tablo 4 'te bu çalışmalardan bazıları örneklendirilmiştir. Çalışmanın yılı, çalışmanın kime ait olduğu, çalışmadaki kullanılan yöntem ve çalışmadan ortaya çıkan sonuç tablo 4' de gösterilmektedir.

Tablo 4: Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Çalışmanın Yılı	Çalışmanın Kime Ait Olduğu	Çalışma Dönemi ve Ülke	Yöntem	Sonuç
2009	Iniguez Montiel	Meksika 1950-1999	Granger Nedensellik Analizi ve Engle-Granger Koentegrasyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
2005	Loizidies Vamvoukas	Yunanistan İngiltere İrlanda 1960-1995	Hata Düzeltme Modeli ve Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
2004	Wahab	30 OECD Ülkesi 1950-2000	Hata Düzeltme Modeli Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.

2004	Al-Obaid	Suudi Arabistan 1970-2001	Granger Nedensellik Analizi ve Engle- Granger Koentegrasyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
2002	Al-Faris	Körfez Bölgesi Ülkeleri 1970-1997	VAR Analizi Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1999	Biswal Dhawan- Lee	Kanada 1950-1995	Granger Koentegrasyon ve Hata Düzeltilme Modeli Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1999	Asseery- Law Perdikis	Irak 1950-1980	Engle-Granger ve Johansen- Juselius Koentegrasyon Yöntemi ve Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1998	Ghali	10 OECD Ülkesi 1970-1994	Çok Değişkenli Koentegrasyon Teknikleri ve Dinamik Etkileşim Modelleri	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1997	Cheletsos Kollias	Yunanistan 1958-1993	Granger Koentegrasyon ve Hata Düzeltilme Modeli	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişki Bulunmuştur.

1996	Payne Ewing	22 Ülke 1950-1977	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1996	Cotsomitis Harnhirun Kwan	Çin 1952-1992	Granger Koentegrasyon Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1996	Ahsan Kwan- Sahni	Kanada 1953-1988	Granger Koentegrasyon Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1996	Abizadeh Yousefi	Güney Kore 1970-1990	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1995	Lin	Meksika 1950-1990	Granger Non- Causality Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1994	Oxley	İngiltere 1870-1913	Engle-Granger ve Johansen- Juselius Koentegrasyon Yöntemi Granger Nedensellik A.	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.

1994	Murthy	Meksika 1950-1988	Granger Koentegrasyon ve Hata Düzeltilme Modeli	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1993	Courakis Roque Tridimias	Yunanistan Portekiz 1958-1985	En Küçük Kareler Regresyon ve Koentegrasyon Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1993	Sattar	24 OECD ve 31 Gelişmekte Olan Asya, Afrika, Orta ve Latin Amerika Ülkesi 1950-1985	En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1993	Ansari	Kanada 1961-1991	Granger Koentegrasyon ve Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki ilişki Bulunmuştur.
1991	Gyles	İngiltere 1946-1985	Transfer Fonksiyonu Modellemesi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1990	Nagarajan Spears	Meksika 1925-1976 1950-1980	En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları ilişkisi Bulunmuştur.

1990	Holmes Hutton	Hindistan 1950-1981	Granger Nedensellik Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1987	Ram	115 Gelir Düzeyi Farklı Ülke 1950-1980	En Küçük Kareler Regresyon Yön.	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1986	Scully	115 Azgelişmiş ve Gelişmiş Ülke 1960- 1980	En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1986	Ram	115 Gelir Düzeyi Farklı Ülke 1960-1970 1970-1980	Yatay Kesit Analizi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.
1986	Landau	27 Azgelişmiş Ülke 1960-1980	En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi	Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasında İlişki Bulunmuştur.

Kaynak: Diler, 2011: 93-95; Telek, 2013: 57-60; Özmen, 2010: 127; Eker, 2007; 63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’NİN KAMU HARCAMALARININ, ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Gerçek iktisadide kamu giderlerinde görülen bir değişiklikler tek bir değişkenin yanında birçok değişkenlere de etki ettiği görülmektedir. Üstelik genel anlamda makroekonomik değişkenlerde görülen değişimler de diğer makroekonomik değişkenleri etkilemektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Türkiye bakımından bir takım kamu harcama bileşenlerinin enflasyon ve ekonomik büyüme açısından tek tek incelenerek bu üçlünün arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapısal eşitlik modelini kullanarak aralarındaki ilişki ortaya konulmuştur.

4.1. Çalışmanın Amacı, Kısıtlılıklar ve Yöntemi

Çalışmanın amacı; kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerinin arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmaktır. Literatüre bakıldığında kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyümenin ilişkisini bir arada ele alan sınırlı sayıda çalışma karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bu üç değişken için de yapılan çalışmalar kullanılan yöntemler sonucunda sadece bir değişkene göre yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmada yapısal eşitlik modeli kapsamında kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki tespit etmek amacıyla analiz edilmiştir.

4.2. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmada yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modelleri (YEM), bir istatistiksel modelleme modeli olup, ölçülen ve ölçülemeyen değişkenlerin arasındaki sebep-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda YEM, açık (gözlenen, ölçülen) ve gizli (gözlenemeyen, ölçülemeyen) değişkenler arasındaki nedensellik (tek yönlü okla gösterilir) ve korelasyonel ilişkilerin (çift yönlü okla gösterilir) bir arada kullanıldığı modellerin analiz edilmesi için kullanılan kapsamlı bir istatistiki yaklaşımdır (Hoyle, 1995). YEM, araştırmacı yaklaşımdan hariç doğrulayıcı bir tekniktir, değişkenlerin arasındaki ilişkilerin detaylarını meydana koyar ve ölçümdeki hatalı öngörür (Suhr,2006).

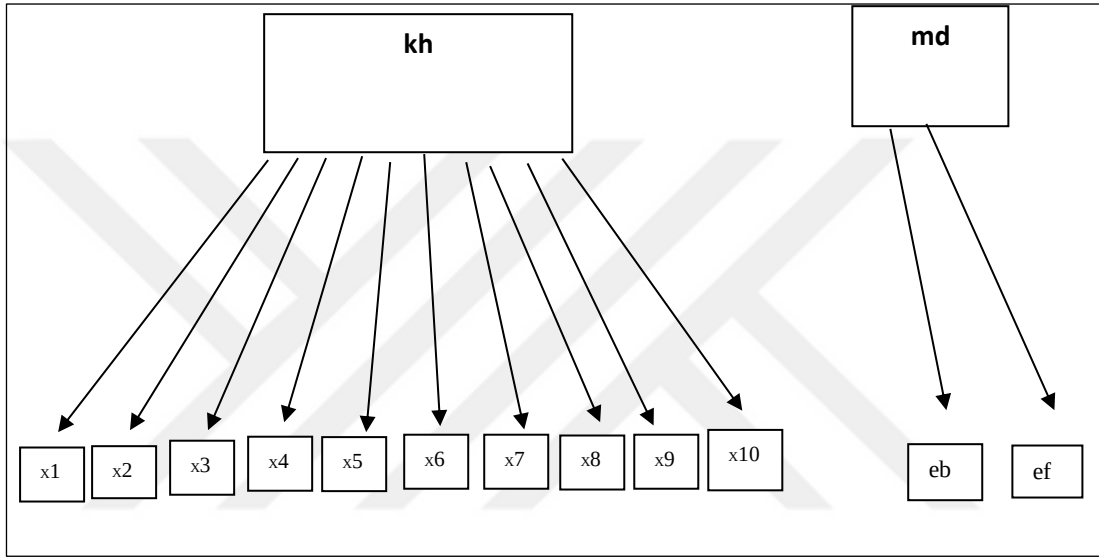
Çalışmada kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerin 2007: 1.ç – 2021: 1.ç sezonluk verileri kullanılmıştır. Bununla birlikte gerçek ekonomide bu değişkenlerde görülen bir değişik bir diğerini de etkilemektedir. Bu nedenle değişkenlerin arasında karşılıklı etkileşim olacağı öngörülerek her biri gözlenen parametre olarak incelenmiştir. Kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenleri sırasıyla dışsal olarak görülerek karşılıklı faktör değerleri yapısal eşitlik modeliyle saptamıştır. Yapısal eşitlik modelinde, kamu giderleri, ekonomik büyüme verileri ve tüfe indeks yükleri logaritmik değerlere evrimleştirilmiştir. Bu üç değişkenin logaritmik ve oran değeri kapsamaları sonucunda bulgular yüzdelik olarak yorumlanacaktır. Bu durumda çalışmada kullanılan veri tanımlamaları ve kaynakları aşağıdaki şekilde yer verilmiştir;

Tablo 5. Veri Tanımlamaları ve Kaynakları

Veri Tanımı	Periyot	Veri Kısaltmaları	Kaynağı
Kamu Harcamaları Tamamı	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	kh	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Genel Kamu Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x1	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Savunma Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x2	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Kamu Düzeni ve Güvenlik	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x3	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Ekonomik İşler ve Hizmetler	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x4	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Çevre Koruma Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x5	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x6	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Sağlık Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x7	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x8	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Eğitim Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x9	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	x10	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Makroekonomik Değişkenlerin Bileşimi	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	md	-
Ekonomik Büyüme	2007 1. çeyrek-2021 1.çeyrek	eb	Türkiye İstatistik Kurumu

Enflasyon Oranı	2007 1. çeyrek- 2021 1.çeyrek	ef	Türkiye İstatistik Kurumu
-----------------	----------------------------------	----	---------------------------

Analiz için öngörülen model, kamu giderlerinin araştırmada bulunan enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerinin kendi aralarında ilişkisinin olduğu öngörülmektedir. Bu yönde R Studio programında Yapısal eşitlik modelinin ilk basamağı olan üç değişkenin tanımlanması aşağıdaki yol diyagramında oluşturulmuştur;

Şekil 6. Planlanan Model Değişkenlerinin Yol Diyagramı

Şekil 6’ ya bakıldığında kamu giderlerinin, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenlerin bir grup şeklinde modele eklendiği görülmektedir. Şekil 6’ya göre kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında karşılık bir etkileşim olacağı ve grupların alt parametrelerinin de karşılıklı etkileşim içereceği görülmektedir. Gizil değişken olarak bilinen bu durumun bu veriler ile açıklanıp açıklanamayacağını saptaması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi ile beraber parametreler arasındaki bağıntı düşüncesinin hangi seviyede olduğunu daha iyi açıklamak için korelasyon matrisi gerçekleştirilmiştir ve ölçek uyum istatistikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek uyum verileri sonucuna göre model tekrardan düzenlemiştir. Aynı zamanda uyum verileri uygun olmayan değişkenlere yönelik faktör yükleri sonucuna da araştırmada gösterilmiştir. Korelasyon matrisi ve ölçek uyum istatistiklerinin verileri aşağıda verilmiştir;

Tablo 6. Gözlenen Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	kh	eb	ef
kh	1.000		
eb	0.992	1.000	
ef	0.993	0.994	1.000

Tablo 6'ya bakıldığında incelendiğinde ekonomik büyüme, enflasyon oranı ve kamu giderleri arasında yüksek derecede bir olumlu korelasyon olduğu saptanmaktadır.

Tablo 7. Uyum Ölçüt Referans Değerleri ve Modelin Uyum Ölçüt Bulguları

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum Ölçütü Bulguları
Ki-Kare/Df	<3	<5	4,80
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,91
TLI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,91
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,96
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,03
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,92

Tablo 7’de uyum kıstaslarının referans aralıkları ve modelin uyum kıstası bilgileri gösterilmiştir. Sonuçların referans değerlerini aşmadığı görülmektedir. Ki-kare verisi evren ve örneklem kovaryans matrislerinin uyumunu ölçmektedir. Örneklemen büyüklük olmasından direkt etkileneceğinden dolayı ki-kare/df değeri çoğunlukla kabul edilen bir gösterge olmaktadır. NFI ise kurallı uyum indeksi bilgisine eriştirmektedir ve karışık denklemlerde yararlanılan bir ölçektir. Tucker Lewis Index (TFI) ise NFI ya seçenekli olarak geliştirilen bir ölçektir. NFI da örneklem büyüklüğünden etkilenebilmek için örneklem büyüklüğünden farklı TFI göstergesi oluşturulmuştur. CFI ise parametreler arasında ilişkinin olmadığı düşünülerek ortaya çıkarılan model ve yokluk modeli arasındaki ayrımı saptamaktadır. SRMR analizi yapılan modelim ne derecede iyi uyum değeri kapsadığını göstermektedir. Aynı şekilde GFI da uyum iyiliği seviyesinin

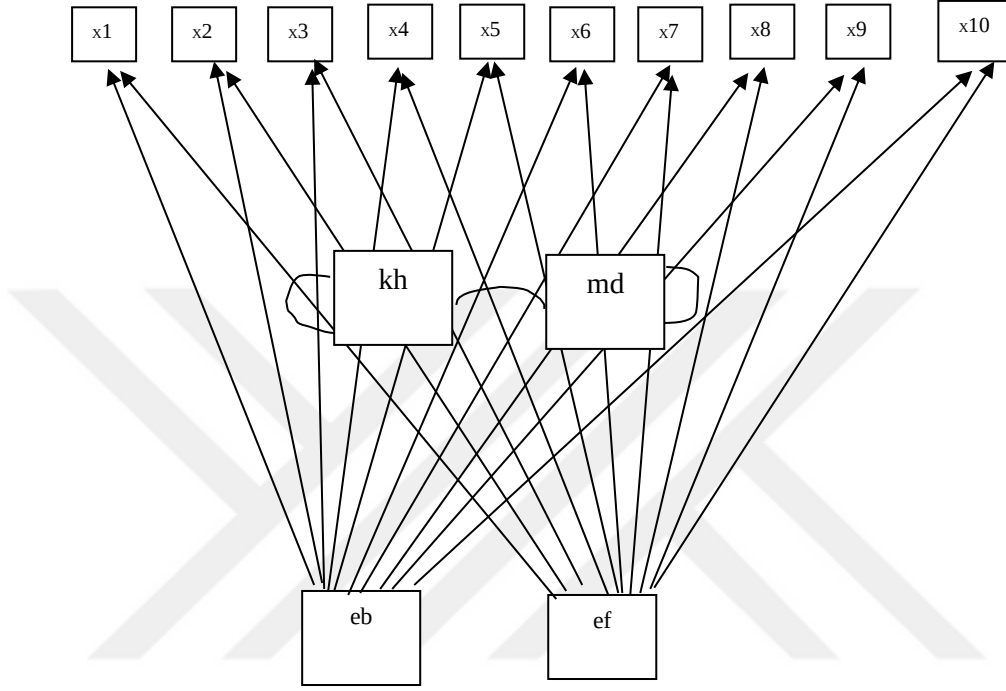
belirtisidir (Cangur ve Ercan, 2015: 156-158; Hox and Bechger, 1998: 362-363). Uyum değerlerinin sonucunda uyumlaştırılmış parametrelerin kovaryans matrisi ise aşağıda gösterilmiştir;

Tablo 8. Uyumlaştırılmış Değişkenlerin Kovaryans Matrisi

	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	eb	ef
x1	0.034											
x2	0.038	0.049										
x3	0.051	0.061	0.081									
x4	0.045	0.053	0.071	0.066								
x5	0.036	0.043	0.058	0.051	0.106							
x6	0.026	0.032	0.042	0.037	0.030	0.036						
x7	0.039	0.046	0.062	0.054	0.044	0.032	0.050					
x8	0.048	0.057	0.076	0.067	0.054	0.039	0.058	0.073				
x9	0.048	0.058	0.076	0.067	0.055	0.040	0.058	0.072	0.073			
x10	0.050	0.060	0.079	0.070	0.057	0.041	0.060	0.075	0.075	0.082		
eb	0.042	0.051	0.067	0.059	0.048	0.035	0.051	0.063	0.064	0.066	0.057	
ef	0.027	0.033	0.044	0.038	0.031	0.023	0.033	0.041	0.041	0.027	0.037	0.024

Tablo 8’de görüldüğü üzere ekonomik büyüme ve enflasyon verilerinde iyi uyum gözlenememektedir. Bu durum yapısal eşitlik modeli neticesinde elde edilen parametrelerin karşılıklı kovaryans matrisinde ve regresyon katsayılarında daha ayrıntılı değerlendirilecektir ve araştırmanın sonuçları bu bulgulara göre açıklanacaktır. Yapısal eşitlik modeli bulgusunda elde edilen gözlenen parametrelerin karşılıklı kovaryans tablosu ve regresyon katsayıları yapısal eşitlik modeli diyagramından sonra gösterilecektir.

Yapısal eşitlik modeli ise aşağıdaki şekilde gibidir;

Şekil 7. Yapısal Eşitlik Modeli Diyagramı Şekil

Şekil 7’de yapısal eşitlik modeliyle ortaya koyulan karışık örüntüler görsele dökülmüştür. Modelde kamu giderleri dışında bütün parametrelerin birbiri ile karşılıklı etkileşimleri ölçülmüştür. Kamu giderlerinin alt bileşenleri ise birbirlerinden ayrı olarak varsayılmıştır ve enflasyon ve ekonomik büyüme parametrelerin kamu harcamaları dışındaki faktörler nedeniyle değişime de bakılmamıştır. Bu bulgulardan elde edilen faktör yükleri parametreler arası ilişkinin kolaylıkla yorumlanabilmesi için tablolarla gösterilmiştir. Yapısal eşitlik modeli bulgusunda ulaşılan gözlenen parametrelerin karşılıklı kovaryans tablosu şu şekilde gösterilmektedir:

Tablo 9. Gözlenen Değişkenlerin Karşılıklı Kovaryans (Korelasyon) Tablosu

		Hesaplanan Değer	Std. Hata	Olasılık D.
kh	~~			
	eb	0.992	0.003	0.000

	ef	0.993	0.003	0.000
eb	~~			
	ef	0.994	0.002	0.000

Tablo 9’da görüldüğü üzere ekonomik büyüme ve enflasyon arasında olumlu anlamda kovaryans değer içerdiği görülmektedir. Diğer taraftan tabloda bulunan olasılık değerleri hangi üç değişkenin birbiriyle ilişkisinin açıklanır olduğunu göstermektedir. Özetle kamu harcamaları, enflasyon ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yapısal eşitlik modeli neticesinde bulunan regresyonlar ise bulguların eş zamanlı yorumlanması için bulgular bağlarından ifade edilmiştir.

4.3. Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları

Yapısal eşitlik modeli bulgusunda bulunan regresyon sonuçları parametreler arasındaki ilişkinin büyüklüğü ve yönünü ortaya koymaktadır. Bu durum her bir parametre için değerlendirildikten sonra total olarak parametreler arasındaki bağıntı katsayıları farklı bir tablo şeklinde verilecektir. Araştırmada kamu giderlerinin alt bileşenleri dışında başka parametreler gözlenen parametreler olarak incelenmiştir ve regresyonları bu duruma göre gerçekleştirilmiştir. Regresyon bulgusunda bulunan katsayılar +1.96/-1.96 değer aralığında değilse alakalı parametre gözlenen parametresi ifade edilmemektedir. Regresyon sonucuna yönelik tablolar ele alınırken gözlenen parametrelerin karşılıklı kovaryans matrisinden ulaşılan bilgilere ilave olarak bu katsayı aralığına da bakılarak analiz edilecektir. Regresyon sonuçları ise aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir;

Tablo 10. Ekonomik Büyüme Bakımından Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

eb	~~	Katsayı	Std. Hata	Olasılık D.
	x1	0.200	0.100	0.045
	x2	-0.433	0.104	0.000
	x3	1.131	0.267	0.000

	x4	-0.185	0.061	0.002
	x5	-0.076	0.023	0.001
	x6	0.110	0.032	0.001
	x7	0.265	0.077	0.001
	x8	0.008	0.166	0.962
	x9	0.166	0.221	0.451
	x10	-0.309	0.075	0.000

Tablo 10’da görüldüğü üzere ekonomik büyüme bakımından bütün kamu giderleri bileşenlerinin referans değerleri arasındadır. Ekonomik büyümeye bakıldığında savunma hizmetin, iktisadi işler ve hizmetlerin, çevre koruma hizmetlerin ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerin olumsuz anlamda etki oluşturduğu görülmektedir. Olumsuz etki yapan giderler içinde en fazla savunma hizmetinden kaynaklı olmaktadır. Öteki harcama hizmetleri ekonomik büyümeyi olumlu anlamda etkinin kamu nizamı ve güvenlik hizmetlerinden kaynaklı olduğu saptanmaktadır. Olasılık değerine bakıldığında dinlenme, kültür ve din hizmetleriyle eğitim hizmetlerinin gözlenen parametresi yorumlamada iyi uyum göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 11. Enflasyon Oranı Açısından Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

enf	~	Katsayı	Std. Hata	Olasılık D.
	x1	0.246	0.047	0.000
	x2	-0.110	0.049	0.025
	x3	0.226	0.126	0.072
	x4	-0.063	0.029	0.028
	x5	-0.034	0.011	0.002
	x6	-0.013	0.015	0.370
	x7	0.147	0.036	0.000

	x8	0.289	0.104	0.000
	x9	-0.124	0.104	0.233
	x10	0.064	0.035	0.073

Tablo 11’de görüldüğü üzere enflasyon değeri bakımından bütün kamu giderlerinin referans değerler içinde bulunduğu görülmektedir. Enflasyon değerine savunma hizmetinin, iktisadi işler ve hizmetlerin, çevre koruma hizmetlerinin, yurt edinme ve toplum refahı hizmetinin ve eğitim hizmetinin olumsuz etki yarattığı görülmektedir. Olumsuz etki yaratan giderler içinde en çok etki eğitim hizmetinde olduğu tespit edilmektedir. Öteki gider bileşenleri enflasyon değerini olumlu anlamda etki etmekte ve en çok olumlu etki durumunun dinlenme, kültür ve din hizmetinden kaynaklanmaktadır. Olasılık değerlerine bakıldığında yurt edinme ve toplum gönenci hizmetli ve eğitim hizmeti gözlenen parametreyi yorumlamada iyi uyum göstermediği görülmektedir. Sonuçlara bütünsel olarak bakıldığında katsayıların az seviyede olması olumlu ve olumsuz etkilerin aynı zamanda görülmesi enflasyonun kamu toplumu kaynaklı oluşmadığını göstermektedir.

Tablo 12. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Oranı Net Etkisi

Kamu Harcamaları Tamamı	Ekonomik Büyüme	Net Etki (eb)	Enflasyon Oranı	Net Etki (ef)
Genel Kamu Hizmetleri	0,200	0,630	0,246	0,312
Savunma Hizmetleri	-0.433	-0,549	-0,110	-0,295
Kamu Düzeni ve Güvenlik	1,131	1,526	0,226	0,601
Ekonomik İşler ve Hizmetler	-0,185	-0,295	-0,063	-0,124
Çevre Koruma Hizmetleri	-0,076	-0,114	-0,034	-0,071
İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	0,110	0,110	Anlamsız	0,036
Sağlık Hizmetleri	0,265	0,594	0,147	0,195
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	Anlamsız	0,505	0,289	0,289
Eğitim Hizmetleri	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	-0,309	-0,197	0,064	-0,038

Tabloda kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve enflasyona etki katsayıları ve net etki katsayıları gösterilmiştir. Ulaşılan sonuçlara sırası ile bakıldığında; genel kamu

hizmetinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı 0,2 olarak saptanmıştır. Genel kamu hizmetinde görülecek %10 değerinde bir yükselme, ortalama %6 seviyesinde büyümeyi beraberinde getirmektedir. Genel kamu hizmetinin enflasyon değerine direkt etki katsayısı 0,246 olarak saptanmıştır. Genel kamu hizmet alanında görülecek %10 oranında bir artma ortalama %2,5 seviyesinde enflasyona neden olacaktır. Ancak genel kamu hizmet alanlarının diğer değişkene etkisi değişkenin enflasyona etkisi sonucunda genel kamu hizmetinin enflasyona net etki katsayısında daha çok yükselme görülmektedir. Bununla birlikte 0,246 olan katsayı ekonomik büyümenin etkisine bakıldığında 0,312 düzeyine yükselmektedir. Başka bir deyişle genel kamu hizmetler alanlarında görülecek %10 oranında bir artma ortalama %3 seviyesinde enflasyona neden olacaktır.

Savunma hizmetin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı -0,433 olarak saptanmıştır. Savunma hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %4 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan -0,433 olan katsayı, enflasyonun etkisine bakıldığında ise -0,549 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle savunma hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım, ekonomik büyümeye olumsuz anlamda etki ederek ortalama %5,5 seviyesinde ekonomikte daralmaya yol açacaktır. Savunma hizmetinin enflasyon değerine direkt etki katsayısı -0,110 olarak saptanmıştır. Savunma hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %1 seviyesinde enflasyon oranını düşürecektir. Ekonomik büyümenin etkisine bakılmadan -0,110 olan katsayı, ekonomik büyümenin etkisine bakıldığında ise -0,295 düzeyine yükselmektedir. Farklı bir deyişle savunma hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım ortalama %3 seviyesinde enflasyonu düşürmektedir.

Kamu düzeni ve güvenlik giderlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı 1,131 olarak saptanmıştır. Kamu düzeni ve güvenlik giderlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %11’lik oranda ekonomik büyümeye yol açacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan 1,131 olan katsayı, enflasyonun etkisine bakıldığında ise 1,526 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle kamu düzeni ve güvenlik giderlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım, ortalama %15 oranında ekonomik büyümeye yol açacaktır. Kamu düzeni ve güvenlik giderlerinin enflasyon değerine direkt etki katsayısı 0,226 olarak saptanmıştır. Kamu düzeni ve güvenlik giderlerinde gerçekleşecek %10

oranında bir artma ortalama %2,2 oranında enflasyona neden olacaktır. Ancak kamu düzeni ve güvenlik giderlerinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi sonucunda kamu düzeni ve güvenlik giderlerinin enflasyona net etki katsayısı daha çok artmaktadır. Ekonomik büyümenin etkisine dikkat edilmediğinde 0,226 olan katsayı, ekonomik büyümenin etkisi dikkate alındığında ise 0,601 düzeyinde yükselmektedir. Farklı bir deyişle kamu düzeni ve güvenlik giderlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım, ortalama %6 oranında enflasyona neden olmaktadır.

Ekonomik işler ve hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı -0,185 olarak saptanmıştır. Ekonomik işler ve hizmetlerde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %1,8 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan -0,185 enflasyonun etkisine bakıldığında ise -0,295 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle ekonomik işler ve hizmetlerde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %3 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Ekonomik işler ve hizmetlerinin enflasyon oranına direkt etki katsayısı - 0,063 olarak saptanmıştır. Ekonomik işler ve hizmetlerde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %0,5 seviyesinde enflasyonu düşüreceklerdir. Sonuç olarak ekonomik işler ve hizmetinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi sonucunda ekonomik işler ve hizmetinin enflasyona net etki katsayısında daha çok artış gözlenmektedir. Ekonomik büyümenin etkisine bakılmadığında -0,063 katsayı, ekonomik büyümenin etkisine bakıldığında ise -0,124 düzeyine yükselmektedir. Farklı bir deyişle ekonomik işler ve hizmetlerde gerçekleşecek %10 oranında bir artım ortalama %1,2 seviyesinde enflasyonu düşürmektedir.

Çevre koruma hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı -0,076 olarak saptanmıştır. Çevre koruma hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %0,7 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan -0,076 enflasyonun etkisine bakıldığında ise -0,114 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle Çevre koruma hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %1,1 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Çevre koruma hizmetlerinin enflasyon oranına direkt etki katsayısı -0,034 olarak tespit

saptanmıştır. Çevre koruma hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %0,3 seviyesinde enflasyonu düşürecektir. Sonuç olarak çevre koruma hizmetlerinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi sonucunda çevre koruma hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısında daha çok artış gözlenmektedir. Ekonomik büyümenin etkisine bakılmadığında -0,034 katsayı, ekonomik büyümenin etkisine bakıldığında ise -0,071 düzeyine yükselmektedir. Farklı bir deyişle çevre koruma hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım ortalama %0,7 seviyesinde enflasyonu düşürmektedir.

İskân ve toplum refahı hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı 0,110 olarak saptanmıştır. Bununla birlikte iskân ve toplum refahı hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %1,1 değerinde ekonomik büyümeye neden olacaktır. İskân ve toplum refahı hizmetlerinin enflasyon değerine direkt bir etki katsayısı saptanmamıştır. Ancak iskân ve toplum refahı hizmetinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi sonucunda iskân ve toplum refahı hizmetleri enflasyon değerini direkt olarak 0,036 değerinde olumlu anlamda etki etmektedir. Bununla birlikte iskân ve toplum refahı hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma enflasyonda ortalama %0,3 değerinde artışa yol açacaktır.

Sağlık hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı 0,265 olarak saptanmıştır. Sağlık hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %2,6 değerinde ekonomik büyümeye neden olacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan 0,265 olan katsayısı, enflasyonun etkisine bakıldığında ise 0,594 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle sağlık hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma, ortalama %6 değerinde ekonomik büyümeye neden olacaktır. Sağlık hizmetlerinin enflasyon değeri direkt etki katsayısı 0,147 olarak saptanmıştır. Sağlık hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artma ortalama %1,5 seviyesinde enflasyona neden olacaktır. Ancak sağlık hizmetlerinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi sonucunda sağlık hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha çok artmaktadır. Ekonomik büyümenin etkisine bakılmadığında 0,147 olan katsayı, ekonomik büyümenin etkisine bakıldığında ise 0,195 düzeyine yükselmektedir. Farklı bir deyişle sağlık hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım ortalama %2 seviyesinde enflasyonu düşürmektedir.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt bir etkisi saptanmamıştır. Ancak dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artım ekonomik büyümeyi dolaylı olarak ortalama %5,5 değerinde yükseltecektir. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin enflasyona direkt etki katsayısı 0,289 olarak saptanmıştır. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisi göz önünde bulundurulduğunda da katsayıda herhangi bir değişim olmamaktadır. Bu yüzden dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde gerçekleşen %10 oranında bir artım enflasyonu ortalama %2,9 değerinde yükseltmektedir.

Eğitim hizmetlerinin ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenlerine direkt bir etkisi saptanmamıştır ve eğitim hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsiz olarak bulunmuştur.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin ekonomik büyümeye direkt etki katsayısı -0,309 olarak saptanmıştır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artıma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %3 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Enflasyonun etkisine bakılmadan -0,309 olan katsayısı, enflasyonun etkisine bakıldığında ise -0,197 seviyesine çıkmaktadır. Farklı bir deyişle sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında bir artıma ekonomik büyümeyi olumsuz anlamda etki ederek ortalama %1,9 değerinde ekonomik daralmaya yol açacaktır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden enflasyon oranına 0,064 katsayısı ile olumlu anlamda bir etkisi saptanmıştır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde gerçekleşecek %10 oranında enflasyon oranının ortalama %0,6 seviyesinde yükseltecektir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin ekonomik büyümeye etkisi ve ekonomik büyümenin enflasyona etkisine dikkat edildiğinde sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin enflasyona etkisi -0,038 katsayısı ile olumsuz anlamda etki etmektedir. Bu yüzden sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetinde gerçekleşecek %10 oranında bir artıma enflasyon oranını ortalama %0,3 değerinde azaltacaktır.

SONUÇ

Kamu harcama yönetimi, istikrarlı makroekonomik ortamın temelidir. Kamu harcamaları, özel sektörün yatırımlarını ve ekonomik büyümeye katkısını da etkilemektedir. Mali değişkenler, vergilendirme ve devlet harcamaları yoluyla bir ekonominin ekonomik performansı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiye sahiptir.

Bu ampirik çalışmada Türkiye bağlamında 2007-2021 yılları için seçilmiş kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki incelemiştir. Kamu sektörünün ekonomide başrol olarak bulunmasının doğal bir sonucu olan kamu harcamaları yapısı ve özellikleri itibariyle ekonomideki değişkenleri etkilemektedir.

Bu bakımdan çalışmanın birinci bölümünde kamu harcamaları hakkında genel bilgiler verilerek detaylı şekilde açıklanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın ikinci bölümünde enflasyon ve kamu harcamalarının; akabinde çalışmanın üçüncü bölümünde ise ekonomik büyüme ve kamu harcamalarının arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümünde ise ampirik uygulamalara yer verilmiştir. Kamu harcama bileşenleriyle ekonomik büyüme ve enflasyon arasında ilişkinin tespiti için yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modeli bulgusu neticesinde kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyüme ve enflasyona etki katsayıları doğrudan hesaplanmış ve ayrıca ekonomik büyüme ve enflasyonun birbirleriyle karşılıklı etkileşim katsayıları hesaplanarak fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinin bu değişkenlere net etki katsayısı belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde genel kamu hizmetlerinin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre genel kamu hizmetlinin ekonomik büyümeye olumlu anlamda etkilediği saptanmıştır. Genel kamu hizmetinin enflasyonuna etkisi de aynı şekilde saptanmıştır. Bulgular neticesine göre genel kamu hizmetlerinde görülen artmanın gerek iktisadi büyümeye neden olmakta gerekse de enflasyon oranını yükseltmektedir.

Savunma hizmetlerinin ekonomik büyümeye ve enflasyona etkisi analizde olumsuz anlamda saptanmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu özel jeopolitik konumundan

dolayı yaşadığı tehdidin azalmaksızın devam edeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu durum diğer ülkeler gibi Türkiye'nin de savunma ihtiyacında bir devamlılık doğmaktadır. Ülkeler, sahip oldukları askeri ve stratejik gücü korumak, bunları ekonomik ve siyasi avantaja dönüştürmek doğrultusunda gösterdikleri çabayı temelde iki dayanak üzerine oturtmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz, sahip olunan ordu ve operasyon gücü, fakat bu gücün kullanılmasına imkân sağlayan diğer bir unsur sanayi ve teknolojik güçtür. Bu bağlamda ülkeler, ordularını operasyon kabiliyeti ve caydırıcı güç olmak niteliğini kazandırabilmek için bütçelerinden savunma harcamalarına önemli paylar ayırmaktadır. Bu durum neticesinde savunma hizmetlerinin kamu bütçesindeki yeri de ciddi boyutlarda artmaktadır.

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetinin ekonomik büyümeye olumlu anlamda etki ettiği gözlenmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetinin enflasyon oranına etkisi de aynı şekilde olmaktadır ve direkt olumlu anlamda etkisinde yükselme eğilimde olduğunu göstermektedir. Bulgular neticesinde kamu düzeni ve güvenlik hizmetindeki artma ekonomik büyümeye neden olurken enflasyon oranını da yükseltmektedir.

Ekonomik işler ve hizmetlerden ekonomik büyümeye ve enflasyon oranına olumsuz anlamda etkisi saptanmıştır. Bununla birlikte ekonomik işler ve hizmetlerdeki artma eğilimi de ekonomik daralmaya neden olurken enflasyon oranını düşürdüğü gözlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de ulaşım sektörüne değinecek olursak: Günümüzde gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerin ekonomik durumları ve gelişim safhaları incelendiğinde, ulaştırma sektörü içerisinde yer alan sistemler arasında belli ve ölçülü bir dengenin sağlandığı görülmektedir. Türkiye'de de aynı dengenin sağlanabilmesi için 1963 yılında planlı döneme geçilmesi ile birlikte; demiryolu-karayolu arasındaki yıkıcı rekabetin önlenmesi, demiryolu-karayolu taşıma sistemlerinin dengeli bir şekilde yürütülerek topluma ve ulusal ekonomiye yararlı bir şekilde hizmet sunması planlanmasına karşılık günümüze kadar olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Karayolları yük ve yolcu taşımacılığındaki payını tek taraflı olarak arttırmaya devam etmiştir. Devlet tarafından izlenen bu politikalarda karayolu taşımacılığı demiryolu taşımacılığına tercih edilmiş ve kaynakların büyük ve önemli bir kısmı karayoluna kaydırılmıştır. Ancak kaynak yetersizliği, başka bir deyişle ülkenin yetersiz finans kaynaklarına sahip bulunması nedeniyle, devlet izlediği politikalarda tercih yapmak

durumunda kalmış ve bazen demiryolu, bazen de karayolu taşımacılığına yatırımlarına öncelik tanınmıştır. Bu durum da ekonomi üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuştur. Çevre koruma hizmetinden ekonomik büyümeye ve enflasyon oranına olumsuz anlamda etkisi saptanmıştır.

İskân ve toplum refahı hizmetinden ekonomik büyümeye olumlu anlamda etkisi söz konusu olduğu görülmektedir. Bu etki katsayısı direkt etkileşimde de benzerdir. İskan ve toplum refahı hizmetinden enflasyon oranına direkt bir etki saptanmamıştır. Bulgular neticesinde iskân ve toplum refahı hizmetinde görülen artım, ekonomik büyümeye ve enflasyon oranında da artmaya neden olmaktadır. Sağlık hizmetinden ekonomik büyümeye ve enflasyona olumlu anlamda etki katsayıları saptanmıştır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinden ekonomik büyümeye direkt bir etki söz konusu olmadığı saptanmıştır. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinden enflasyon oranına olumlu anlamda etki katsayısı tespit edilmiştir. Bulgular neticesinde dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde görülen artım, ekonomik büyümeye ve enflasyon değerinde bir artışa neden olmaktadır.

Eğitim hizmetlerinden herhangi bir değişkene etki saptanmamıştır. Bu durumun sebebi araştırmada yer alan değişkenlerin kısa bir dönemi kapsamasından kaynaklı olmaktadır. Sonuç olarak eğitimin etkileri uzun dönemde meydana gelmektedir. Bu bakımdan eğitimin uzun dönemde gücüne değinecek olursak; Gelişmiş ülkelerin en önemli avantajı, iyi eğitilmiş, nitelikli, üretim sürecindeki hızlı değişimlere ayak uydurabilen işgücüne ve yüksek bilgi üretme kapasitesine sahip olmalarıdır. Eğitim durumundaki iyileşmeler gerek işgücünün verimliliğini gerekse bilgi üretme kapasitesini artırarak, ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetinden ekonomik büyümeye olumsuz anlamda bir etki saptanmıştır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetinden enflasyon oranına ise olumlu anlamda bir etki saptanmıştır. Bulgular neticesinde sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetinde görülen artım ekonomik daralmaya ve enflasyon oranında azalmaya neden olmaktadır. Türkiye’de sosyal devlet anlamında sosyal politikaların gelişmesine olumlu yönde katkı sağlamıştır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye’nin sosyal politikasının, özellikle sosyal yardım ve hizmet ayağının daha birçok reforma ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacın sebepleri ise kayıt dışı ekonominin ağırlığı, gelir

dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik oranının yüksekliği, kişi başına gelir/ücret düzeyinin düşüklüğü ve AB'nin konuya ilişkin reform istekleridir. Bu bağlamda gerçekleşen katkılar yetersiz ve ihtiyaçların çözümü zaman alacağı için ekonomik olarak olumsuz bir ivme kazanmıştır.

Kamu harcamalarının düşünülenin tersine enflasyon ve ekonomik büyümeye büyük anlamda bir etkisi saptanamamıştır. Araştırma bir bütün olarak ele alındığında, kamu sektörünün oluşturduğu giderler enflasyon ve ekonomik büyümeye gerek olumlu gerekse de olumsuz anlamda etki ettiği gözlenmektedir.

Kamu harcamalarını genel olarak değerlendirecek olursak Türkiye'nin içinde bulunduğu güncel ekonomik durum itibarıyla Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi sağlaması için fiyat genel seviyeleri üzerindeki etkilerine göre de belirlenmelidir. Fiyat genel seviyelerinin sürekli bir artış içerisinde olduğu durumda yani enflasyonist bir dönemde yapılan fazla kamu harcamaları olumsuz büyümeye neden olacağından yapılan cari ve transfer harcamalarının düşürülmesi gerekmektedir.

Yatırım harcamalarına bakacak olursak ekonomide enflasyonun olduğu zamanlarda uygulanacak en kuvvetli politikalardandır. Etkisi uzun dönemde görülür. Yatırım harcamaları kalemlerinde bir indirim uygulandığında büyük bir dirençle karşılaşmaz bu yüzden yatırım harcamaları enflasyonist baskıları gidermede kullanılabilir. Son dönemde (2022/2023) yüksek enflasyonla mücadele amacına yönelik olarak yatırım harcamalarını arttırıcı politikalar uygulanarak yap-işlet, yap-işlet-devret modeli, inşaat alanında yapılan yatırımlar, yabancı yatırımcılara sağlanan teşvikler artarak devam etse de bu politikaların sonuçlarını uzun dönemde incelemek daha anlamlı olacaktır.

Sonuç olarak, kamu sektörünün piyasada güveni ve tam bilgiyi elde etmesi, çalışma şartlarının revize edilmesi, yapısal yeniliklere yer verilmesi, denetim organının tam işlerlik elde etmesi ve piyasada görülen başarısızlıklar başta hukuk sistemi içinde çözümü bulunması piyasanın düzenini olumlu anlamda geliştirecek ve iktisadi büyümeyi sağlamaya yardımcı olacaktır. Unutulmamalıdır ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bir makroekonomik amacın gerçekleştirilmesi için kullanılacak herhangi bir kamu harcamasının etkisi tahmin edilen sonuçlarda sapmalara neden olabilir.

KAYNAKÇA

Acar, Y. (1998) Büyüme Teorileri, Bursa, **Vipaş Yayınları**, ss. 23.

Accountlearning (2022) “Public Expenditure Meaning, Classification, Principles, “Effects”, <https://accountlearning.com/public-expenditure-meaning-classification-principles-effects>. Erişim tarihi: 29.11.2022.

Ağayev, Ş. (2010) “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, sayı 12/1, ss.163

Akcagündüz, E. (2010) “Kamu Tercih Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, sayı 1309- 8020, ss. 29-35.

Akçay, O. C; C. E. Alper; S. Özmucur (1996), “Budget Deficit, Inflation and Dept Sustainability:Evidence From Low and High Frequency Data For Turkey”, **Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences**, sayı 1.

Akçay, O. C; C. E. Alper; S. Özmucur (2001) “Budget Deficit, Inflation and Dept Sustainability: Evidence From Turkey (1970-2000)”, **Boğaziçi Üniversitesi Institute of Social Sciences**, sayı 2.

Akdoğan, A. (1999) Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi, **G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, sayı 2.

Akdoğan, Y. (2006) “Sosyal Belediyecilik”, Yerel Siyaset Dergisi, Sayı 3, “Çevrimiçi”, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.phpgoster=ayrintid=251>. Erişim tarihi: 27.11.2022.

Akdoğan, A. (2014) Kamu Maliyesi, Ankara, **Gazi Kitabevi**.

Aksoy, Ş. (1998) Kamu Maliyesi, İstanbul, **Filiz Kitabevi**.

Akbulut, E. Y. (1993) "Harcamaların Sıçramalı Artışı Tezi: Askeri Darbelerin Kamu Harcamalarının Artış Trendi Üzerindeki Etkileri", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 35.

Akyürek, M. B. (2008) “Enflasyondaki Değişimlerin Gelir Dağılımına Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Kültür Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.

Alev, Ö. (2005) “Türkiye’nin Neo-Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; Liberalizm, Ed: Murat Yılmaz, İstanbul, **İletişim Yayınları**, ss.635.

Alkın, E. (2008) Milli Gelir Muhasebesi, Ed: İlyas Işıklar, 7.bs., İktisada Giriş, Eskişehir.

Alptekin, V. (2016) Makroekonomi, Konya, **Eğitim Yayınevi**.

Altınok, S.; M. Çetinkaya (2003) “Devalüasyon ve Türkiye 'de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya.

Atagün, N. Ö. (2004)” Türkiye’ de Kamu Harcamaları ile Büyüme İlişkisi”, Yüksek lisans Tezi, **Yıldız Teknik Üniversitesi, S.B.E.** İstanbul.

Akkaya, H. (2016) “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Karşılaştırması”, Yüksek Lisans Tezi, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, S.B.E.**, Nevşehir.

Aktan, C. C.; Y. V. İstiklal (2004) “Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet”, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Rekabet Dizisi: 1, Yayın No: 253, **Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş.**, Ankara.

Ataç, B. (1997) Maliye Politikası, **Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları**, 4. bs, Eskişehir.

Ataç, B. (1999) Maliye Politikası, **Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları**, Eskişehir.

Aydın, S.; E. Çaşkurlu (2013) Kamu Maliyesi, Ankara, **Gazi Kitabevi**.

Bağcı, H. (2001) Kamu Borçları Yönetimi ve Türkiye için Bir Değerlendirme, **Sermaye Piyasası Kurulu**.

Başar, S. (2012) Makro İktisada Giriş, Ankara, **Savaş Yayınları**.

Baumol; J. William (1967) “Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis,” The American Economic Review.

Begg, D. (1994) Economics, Mcgraw-Hill Book Company, London/England

Berber, M.; S. Artan (2004)” Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye”, Discussion Paper, **Turkish Economic Association**, Ankara.

Berber, M. (2006) İktisadi Büyüme ve Kalkınma, **Trabzon Derya Kitabevi**, ss.26.

Berber, M. (2016) Makroiktisat. Trabzon, **Celepler Matbaacılık Yay ve Dağ.**

Berberoğlu, C. N. (2000) Makro Ekonomi Teorisi Makro Ekonomik Analiz, Eskişehir.

Birinci, Y. (1989) “Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası**, ss. 47.

Blanchard, O. J. (2000) “What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not”, **The Quartely Journal of Economics**.

Bose, N.; E. Haque.; D. Osborn, (2007) “Public Expenditure And Economic Growth: A Disaggregated Analysis For Developing Countries’’, The Manchester School.

Bosworth, B. P.; M.C. Susan (2003) “The empirics of growth: An update. Brookins Papers on Economic Activity”, pp.113-179.

Branson, W. H. (1989) “Macro Economic Theory and Policy,Harper & Row Publishers”, New York, pp.561.

Buchanan, J.; R. Wagner (1997)” Democracy in Deficit”, New York, **Academic Press**.

Bulutoğlu, K. (2003) Kamu Ekonomisine Giriş Demokraside Devletin Ekonomik Kuramı, İstanbul, **Yapı Kredi Yayınları**.

Bulutoğlu, K. (2004) Kamu Ekonomisine Giriş, **Batı Türkeli Yayıncılık**, İstanbul, ss.314.

Cangur, S.; İ.Ercan (2015) “Comparison of Model Fit Indices Used in Structural Equation Modeling Under Multivariate Normality”, Journal of Modern Applied Statistical Methods, Vol: 14, Issue: 1, pp. 152-167.

Canpolat, N. (2000) “Türkiye’de Beşerî Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme”, **Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, sayı 2, Ankara.

Cassel, D. (1984) "İnflation, Vahles Kompendium der Wirtschaftstheorie-und Politik C.1", Auszüge Aus Presseartikeln.

Caymaz, N. (2016) “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmaya Göre İncelenmesi: 1995-2015”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi, S.B.E.**, Aydın.

Chu, C. A.; G. Cozzi (2016) “Growth accounting and endogenous technical change. Economics Letters”, vol 146, pp.147–150.

Coelli, T. J.; D. S. P. Rao; C. J. O’Donnell; G.E. Battese (2005) “An introduction to efficiency and productivity analysis. Springer Science & Business Media”, Second Edition, ,”effect” http://facweb.knowlton.ohio-state.edu/pvinton/courses/crp394/coelli_Intro_effic.pdf.

Çelebi, F. (1994) “Türkiye'deki Kamu Harcamalarının Genel Bir Değerlendirilmesi ve Ekonomi Üzerine Etkileri”, **T.C Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayını**, Ankara.

Çiftçi, C.; G. Aykaç (2011) “Büyüme Modelleri ve Küreselleşme Sürecinde Büyümekte Olan Ülkelerin Konumları”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, ss. 159-180.

Daniel, S., (2010) “On the Employment Effects of Productivity Shocks: The Role of Inventories, Demand Elasticity and Sticky Prices”, **Journal of Monetary Economics**, vol 56, pp.3.

Dikilitaş, S. (2019) “Başlıca Enflasyon Kuramları Bağlamında Türkiye Ekonomisinde Enflasyonist Sürecin İncelenmesi (1980 Sonrası Dönem)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kastamonu üniversitesi, S.B.E.**, Kastamonu.

Dinler, Z. (2000) İktisata Giriş, Bursa, **Ezgi Kitabevi**.

Dinler, Z. (2011) İktisata Giriş.17. bs. Bursa: **Ekin Kitabevi**.

Diler, G. H. (2011) “Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama”, Doktora Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi S.B.E.**, Afyonkarahisar.

Doğruyol, C. (2012) Kamu Maliyesi, Ankara, **Savaş Yayınevi**.

Edizdoğan, N. (2008) Kamu Bütçesi, 7. bs, Bursa, **Ekin Basım Yayım Dağıtım**.

Edizdoğan, N.; Ö. Çetinkaya, E. Gümüş (2012) Kamu Maliyesi. Bursa, **Ekin Yayınevi**.

Edizdoğan, N.; Ö. Çetinkaya; E. Gümüş (2015) Kamu Maliyesi, 6. bs, Bursa, **Ekin Yayınevi**.

Eğilmez, M.; E. Kumcu (2004) Ekonomi Politikası, İstanbul, **Remzi Kitabevi**.

Eğitim Yönetişim ve Finansmanı, Eğitim İzleme Raporu (2020) “Çevrimiçi”
File:///C:/Users/PC/Downloads/EIR2020_YonetisimVeFinansmanRaporu.pdf.

Erdem, M., Şenyüz, D.; İ. Tatlıoğlu (2011) Kamu Maliyesi, Bursa, **Ekin Yayınevi**.

Erdoğan, E. (2004) "1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni" **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**.

Erdoğan, S.; N. Topallı (2010) “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, ss. 80.

Erol, E. (2013) Para-Banka Teori ve Politika. Manisa, **Onan Kitabevi**.

Eker, M. (2007) “Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2004)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kafkas Üniversitesi, S.B.E.**, Kars.

Eker, M., Celepcioğlu, M. (2011) “Kamu Harcamaların Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Balıkesir Üniversitesi, S.B.E.**, Balıkesir.

Enflasyon verileri (2007) “Çevrimiçi”,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>: 5. Erişim tarihi: 20.22.2022.

- Erginay, A., (2010) Kamu Maliyesi, 18. bs, Ankara, **Savaş Yayınevi**.
- EVDS. (2020) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, “Çevrimiçi” tcmb: <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php/evds/serieMarket>
- Fabricant, Salomon and Lipsey, Robert E., (1952) **The Trends of Government Activities in the USA** Since 1900, NBER Books, New York.
- Friedman, M. (1963) “Inflation: Causes and Consequences New York”, Asia Publishing House.
- Geyik, O. (2021) “Covid-19 salgınının Peacock-Wiseman sıçrama tezi çerçevesinde değerlendirilmesi.” **OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 17 Pandemi Özel Sayısı, 3764-3786.
- Göktaş, Y. Ö. (2005) “Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik oranları arasındaki nedensellik ilişkisi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, ss. 63-76.
- Görgün, S. (1973) Maliye Politikası, 1. bs, **Çağlayan Basımevi**, İstanbul, ss.19.
- Guest H. W. (1930) “Classifications of Public Expenditures” *The American Economic Review*, Vol. 20, No. 1, ss.37-45.
- Gümüş, S. (2005) “Beşerî Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960- 2002)”, **İktisadi Araştırmalar Vakfı**, İstanbul, ss.31-32.
- Günaydın, İ. (2004) “Bütçe Açıkları Enflasyonist midir? Türkiye Üzerinde İnceleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, ss.159
- Güner, K. (2002) “Türkiye’de 1980-2001 Yılları Arasındaki Bütçe Harcamalarının Gelişimi”, **Marmara Üniversitesi, S.B.E**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Günlük, G. Ş. (2002) “Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri 1980-2001”, **Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, TESEV**, Araştırmalar Dizisi, İstanbul, ss.35.
- Henrekson, M. (1999) “Growth and the Public Sector: a Critique of the Critics”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 15, s.342.

Hepaksaz, E. (2007) “Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, ss.44.

Heylen, F.; G. Everaert, (2000) “Success and Failure of Fiscal Consolidation in the OECD: A Multivariate Analysis” *Public Choice*, 105, pp.103-124.

Hiç, M. (1994) *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*, 2. bs, İstanbul, **Filiz Kitabevi**, ss. 71.

Hox, J. J., T. M: Bechger, (1998) “An Introduction to Structural Equation Modelling”, **Family Science Review**, Vol: 11, pp: 354-373.

Hoyle, R. H. (1995) “Structural equation modeling concepts, issues, and applications”. SAGE Publications, California.

Huseraş, A.T. (2018) “Evolution Of The Consolidated General Budget And Budget Deficit Between 2012-2016 In Romania”, *International Conference Knowledge-Based Organization*, Vol 24.

Insee (2022) Public expenditure, <https://www.insee.fr/en/metadonnees/definition/c2125>. Erişim tarihi: 26.12.2022

Işık, A. vd. (2004) *Kamu Maliyesi Ders Notları*, Sakarya, **Sakarya Kitabevi**.

Işık N. ve Alagöz M. (2005) **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 24.

Işık, C. (2016) Türkiye’de toplam faktör verimliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi. **Verimlilik Dergisi**, ss.45-56.

İşgüden, T. (1982) *Makro iktisat*, 2. bs. İstanbul, **Bilim Teknik Yayınevi**.

İlter N., Türkiye’de 1980 Sonrası Para Arzı ve Enflasyon, Yayın No: **DPT:2343-KGM:572**, ss.4.

İncekara, A.; Y. F. Tatoğlu (2008) *Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye Ekonomisi Yayınları**, Yayın No: 2008-56.

Jones, S. G.; Lima (2006) “Mitigating the Risk of Investing in Developing Countries: Currency-Related Guarantee Instruments for Infrastructure Projects”, Ed: Inge Kaul, Pedro Conceição, **The New Public Finance**, New York, pp.585.

Kar, M. ve Taban, S. (2005) “İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları”, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Bursa, **Ekin Kitabevi**, ss.10.

Karabulut, G. (2002) Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, **DER yayımları**.

Karagül, M. (2002) “Beşerî Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Afyon, ss. 25.

Karakayalı, H. (2005) Makro Ekonomi, Ankara, **Emek Matbaası**.

Kaya, A. (2004) “Uygun Teknoloji Seçimi ve Kalkınma”, Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular, Ed: Sami Taban ve Muhsin Kar, Bursa, **Ekin Kitabevi**, ss.236.

Kalenderoğlu, M. (2005) Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma, Ankara, **Seçkin Yayınevi**.

Karluk, R. (2014) Cumhuriyetin İlanın Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, İstanbul, **Beta Yayınları**.

Kessides, C.; S. Khan, (2007) “Fiscal Policy and Economic Growth: Lessons for Eastern Europe and Central Asia Washington: The International Bank for Reconstruction and Development ”, Ed: Cheryl Gray, Tracey Lane , Aristomene Varoudakis, **The World Bank**, pp.110-111.

Kılıçbay, A. (1991) Her Yönüyle Enflasyon, İstanbul, **Boğaziçi Yayınları**.

Kibritçiöğlu, A. (1998) “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 53, ss.211

Kibritçiöğlu, A. (2001) “Causes of Inflation in Turkey: A Literature Survey with Special Reference to Theories of inflation”, Universty of Illiniois at Urbana Champaign, pp.21.

Koçyiğit, A.; Ç. Doğan, (2006) “Fiyat İstikrarı Sorunsalı, Merkez Bankası Eksenli Çözüm Stratejileri”, 2. bs, Ankara, **Nobel Yayınları**.

Künü, S. (2010) “Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi, S.B.E.**, Erzurum.

Lin, S. L. (1994) “Government Spending and Economic Growth”, Applied Economics, Vol 26, pp. 83.

Lucas, R. E. (1993) “Making A Miracle”, Econometrica, Vol 61, pp. 251-272.

Lucas, R.E. (1988), Jr., “On the Mechanics of Economic Development”, Journal of Monetary Economics Vol 22, pp.3-42.

Maliye Bakanlığı Tet. Kur. Yay., (1979) sayı 199, ss.11.

Mere, M. (2006) “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, S.B.E.**, Afyonkarahisar.

Musgrave, R. A.; P.B. Musgrave, (1976) “Public Finance in Theory and Practice”, Second Edition, Mc-Grow Hill, Kagakusha, New York.

Mwakibete, A (2014) “Public Expenditure”, Ed. Alex C. Michalos, Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research, Springer, 5205-5206.

Nadaroğlu, H. (1998) Kamu Maliyesi Teorisi, 11. bs, İstanbul, **Beta Yayın**.

Öğretir, H. (2019) Maliye Konu Anlatımı, İstanbul, **Alemdar Ofset Yayınları**.

Önder, İ. (1974) ‘Türkiye’de Kamu Harcamalarının Seyri: 1927-1967’, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Yayınları**.

Önder, İ. (2007) Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası. Eskişehir, **Anadolu Üniversitesi Yayınları**.

Özbaran, Ö. (2004) Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi, **Sayıştay Dergisi**, ss.53.

Özer, M. A. (2001) Yeşil Hareket Alman Yeşilleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Gümüşhane Üniversitesi İİBF Dergisi**, Gümüşhane, ss.173-198.

Özmen, İ. (2010) “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki ilişki: Türkiye Örneği 1980–2008”, **Selçuk Üniversitesi, S.B.E.**, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Öztürk, N. (2014) Kamu Ekonomisi, Bursa, **Ekin Yayınevi**.

Parasız, İ. (1998) İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 3. bs, Trabzon, **Derya Kitabevi**, ss.384.

Parasız, İ. (2003) Makro Ekonomi Teoremi ve Politika. Bursa, **Ezgi Kitabevi**.

Parasız, İ. (2006) İktisada Giriş, 8.bs, Bursa, **Ezgi Kitabevi**.

Pehlivan, O. (2005) Kamu Maliyesi, Trabzon, **Derya Kitabevi**.

Prammer, D., (2004) “Expansionary Fiscal Consolidations An Appraisal of the Literature on Non-Keynesian Effects of Fiscal Policy and a Case Study for Austria”, **Monetary Policy and the Economy**, 3, s.34- 52.

Romer, P. M. (1990) “Endogenous Technological Change”, The Journal Of Political Economy, Vol.98, No.5, Part 2, The Problem Of Development: A Conference Of The Institute For Free Enterprise System, Oct., pp. 71-102.

Samuelson, P. A.; W. Nordhaus, (1989) Economics, 13. bs, **Singapore: McGraw-Hill Book Company**, pp.852.

Samuelson P. A.; W. Naurdhaus, (1992) Economics, **Singapore: McGraw-Hill International Editions**.

Saygılı, Ş. (2002), “Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik”, Ed: Cengiz Cihan ve Hasan Yurtoğlu, **Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)**, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No:2665, Ankara, ss.6.

Seyidoğlu, H. (2002) Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, 3. bs, İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2006) İktisat Biliminin Temelleri, İstanbul, **Can Yayınları**, ss. 828-829.

Sharp, A.M.; B.F. Sliger (1964) Puplic Finance, The Dorsey Press, Homewood, Illinois Singapore, **McGraw-Hill Book Company**.

Sloman, J. (2004) İktisat Makro, Çev. Ahmet Çakmak, 1. bs, **İstanbul Bilim Teknik Yayınevi**, ss. 28.

Suhr, D. D. (2006) Exploratory or confirmatory factor analysis pp. 1-17.

Susam, N.; B. E. Yılmaz, (2001) “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gsmh İçindeki Payının Analizi ve Ülkeler Arası Karşılaştırma”, **16. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Fethiye-Muğla.

Stiglitz, J. E. (1994) Kamu Kesimi Ekonomisi, (Çev.) Ömer Faruk Batırel, **Marmara Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, ss.350-352.

Şentürk, M.; Y. E. Akbaş, (2014) “İşsizlik- Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkisinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, **Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları**, İstanbul.

Tan, B.; M. Mert; Z.A. Özdemir (2010) ‘Kamu Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Bir Bakış: Türkiye, 1969-2003’. **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, İzmir, ss. 25.

TCMB, Enflasyon Raporu. (2000).

TCMB, Enflasyon Raporu. (2007).

TCMB, Enflasyon Raporu-IV, Ankara. (2008).

Telek, C. (2013) “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Analizi 1998-2012”, Yüksek Lisans Tezi, **Gaziantep Üniversitesi, S.B.E.**, Gaziantep.

Tezel, Y.S. (2000) İktisadi büyüme, 2. bs. Ankara, **İmaj Yayınevi**.

Tokat, M. (1998) Sağlık Ekonomisi, Eskişehir, **Anadolu Üniversitesi Yayınları**.

Turan, T. (2008) İktisadi Büyüme Teorisine Giriş, İstanbul, **İstanbul Yalın Yayıncılık**, ss. 11.

Tunca, Z. (2005) Makro İktisat. İstanbul, **Filiz Kitabevi**.

Tuğlu, D. (2018) “Finansal Kriz Dönemlerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2018 Türkiye Örneği.”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Aksaray Üniversitesi, S.B.E.**, Aksaray.

- TUİK. (2008) Fiyat Endeksleri ve Enflasyon Sorularla, Resmi İstatistikler Dizisi.
- Tüylüoğlu, S. (1995)” İçsel büyüme modelleri: Teorik çerçeve-ampirik bulgular”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi, S.B.E.** Kütahya.
- Uluatam, Ö. (2003) Kamu Maliyesi, 8. bs, Ankara, **İmaj Yayınevi.**
- Uluatam, Ö. (2009) Kamu Maliyesi, Ankara, **İmaj Yayınevi.**
- Ulutürk, S. (2001) ‘Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi’,
Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Antalya.
- Ulusoy, A. (2006) “Faiz Dışı Dengenin Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt 8.
- Ulusoy, A. (2006) Maliye Politikası, Trabzon, **Üçyol Kitabevi.**
- Uysal, Y. (2007) “Türkiye’de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, ss.44.
- Üçler, G. (2011) “Kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi için ekonometrik bir analiz (1970-2009)”. Yayınlanmamış doktora tezi,
Selçuk Üniversitesi, S.B.E. Konya.
- Ünen, Ç. (2015) “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde Wagner Yasası Analizi (1998-2014)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, S.B.E., Kayseri.
- Ünsal, E. M. (2005) Makro İktisat, 6. Baskı, Ankara, **İmaj Yayıncılık**, ss.14.
- Ünsal, E. M. (2009) Makro İktisat, Ankara, **İmaj Yayınevi**, ss. 589.
- Ünsal, E. (2017) Makro iktisat, Ankara, **Murat Yayınları.**
- Üzümcü, A. (2012) İktisadi Büyüme, **Beta Yayınları**,1.bs, ss.11.
- Yavaş, A. (1998) “Does too Much Government Investment Retard Economic Development of a Country”, **Journal of Economic Studies**, Vol.25, ss.296.
- Yay, T. (1993) “F.A. Hayek’in İktisat Anlayışı,” Hayek’te Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum, **Anap Bilimsel Yayınlar Dizisi**, Ankara.

Yay, T. (2010) “Adam Smith’in Düşünce Sisteminde Devletin Rolü ve Önemi Üzerine”, içinde, Politik İktisat ve Adam Smith, İstanbul, **Yön Yayınları**, ss: 77-91.

Yıldırım, K.; D. Karaman (2003) Makroekonomi, Eskişehir, **Etam Matbaası**.

Yiğit, N. (2013) "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2002)" Yüksek Lisans Tezi, **Van Yüzüncüyl Üniversitesi, S.B.E.**, Van.

Yülek, M. A. (1997) “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı 6, ss.89-105.

Zagler, M.; G. Dürnecker (2003) "Fiscal Policy and Economic Growth," **Journal of Economic Surveys**, Vol. 17, pp.397- 418.